

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**У ПОШУКАХ КРАЩИХ ФОРМ
ТА ПРАКТИК ДЛЯ УКРАЇНИ:
ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
В КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ**

Колективна монографія

**За ред. М. Лендьел, Д. Очкая,
Й. Куровської-Пиш, М. Лачного**

**Ужгород
2026**

УДК 330.3(477):339.92(438+437.3+437.6+439)(02.064)

У 11

У пошуках кращих форм та практик для України: транскордонне співробітництво в країнах Вишеградської четвірки: колективна монографія / За ред. М. Лендъел, Д. Очкая, Й. Куровської-Пиш, М. Лачного; авт. кол.: М. Лендъел, Ю. Фетько, О. Свеженцева, Н. Кічера та ін. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2026. 222 с.

Колективна монографія присвячена аналізу інституційних форм і практик транскордонного співробітництва у країнах Вишеградської четвірки з метою визначення можливостей їх адаптації в Україні в умовах європейської інтеграції. Дослідження підготовлено в межах міжнародного проекту, підтриманого у 2024–2026 роках Вишеградським фондом, у партнерстві з науковими установами Польщі, Словаччини, Чехії та Угорщини. У монографії систематизовано та критично оцінено форми та практики транскордонного співробітництва з акцентом на їх вплив на територіальний розвиток, задоволення потреб мешканців прикордонних територій і міжетнічний діалог. Видання має прикладну спрямованість і слугує підґрунтям для вироблення політичних рекомендацій щодо підвищення ефективності транскордонного співробітництва України.

Колективна монографія «У пошуках кращих форм та практик для України: транскордонне співробітництво в країнах Вишеградської четвірки» підготовлена в рамках міжнародного проекту «Транскордонне співробітництво України та Вишеградської четвірки: просування кращих практик» № 22410100

Рецензенти:

Нагорняк Тетяна Леонтіївна, докторка політичних наук, професорка, деканка факультету «Києво-Могилянська школа професійної та неперервної освіти» Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

Андрейко Віталій Іванович, кандидат історичних наук, доцент, декан факультету історії та міжнародних відносин, доцент кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій УжНУ.

*Рекомендовано до друку та опублікування
Вченою радою ДВНЗ «УжНУ»
(протокол № 15 від 29 грудня 2025 р.)*

ISBN 978-617-8576-27-1

© ДВНЗ «УжНУ», 2026

ВСТУПНЕ СЛОВО

Колективна монографія «У пошуках кращих форм та практик для України: транскордонне співробітництво в країнах Вишеградської четвірки» підготовлена в межах міжнародного проєкту «Транскордонне співробітництво України та Вишеградської четвірки: просування кращих практик» № 22410100, що реалізовувався упродовж 2024-2026 років Ужгородським національним університетом, у партнерстві з чотирма дослідницькими установами з Республіки Польща, Чеської та Словацької Республік та Угорщини. Основною метою проєкту та завданням цього дослідження є з'ясування інституційних та практичних рішень, які виявилися найбільш дієвими у співпраці на транскордонні країн Вишеградської групи, а також визначення можливостей їхнього застосування у прикордонних областях і громадах України в контексті євроінтеграційного поступу.

Актуальність тематики монографії визначається сукупністю взаємопов'язаних чинників. Процес наближення України до членства в Європейському Союзі зумовлює необхідність оновлення підходів до транскордонного співробітництва з огляду на майбутні інституційні та правові реформи, вимоги політик згуртованості та стандарти європейського багаторівневого врядування. У цьому контексті саме досвід Вишеградської четвірки є особливо релевантним: країни V4 пройшли шлях адаптації національних і локальних інституцій до правил ЄС та сформували спектр практик, які можуть бути корисними для українських громад і регіонів.

Ключова ідея проєкту, а відтак і монографії, полягає у визначенні, систематизації та поширенні успішних інституційних моделей і найкращих «повсякденних» практик ТКС у країнах Вишеградської четвірки. При цьому принципово важливим є не лише фіксація «історій успіху», а й критичне розуміння того, що саме реально працює у транскордонній взаємодії за різних умов, а що виявляється малоефективним, ресурсно затратним або інституційно заблокованим.

Монографія має прикладну спрямованість і зорієнтована на вироблення підґрунтя для політичних рекомендацій щодо підвищення релевантності та ефективності українських учасників ТКС у процесі вступу до ЄС. Особливий акцент зроблено на тому, як

інституційні форми та практики транскордонної співпраці впливають на територіальний розвиток, задоволення потреб мешканців, підтримання міжетнічного діалогу на прикордонні. Для цього у проєкті аналізуються й порівнюються наявні форми та практики взаємодії між публічними інститутами Польщі, Словаччини, Чехії та Угорщини, що створює емпіричну базу для узагальнень і перенесення рішень в український контекст із урахуванням відмінностей адміністративних систем та ресурсних можливостей.

«Перенесення» кращих практик країн Вишеградської четвірки розглядається не як механічне копіювання, а як адаптація під українські умови з урахуванням ресурсних обмежень, адміністративних процедур і потреб конкретних прикордонних спільнот. Водночас для країн Вишеградської групи поширення ефективних моделей ТКС у співпраці з Україною підвищує ймовірність формування надійного сусіда у процесах реалізації європейських політик, а отже має стратегічний вимір.

Організаційно проєкт та підготовка дослідження до друку реалізувався Ужгородським національним університетом, а саме: Науково-дослідним інститутом Центральної Європи, який був бенефіціаром підтримки Вишеградського фонду. Робочу групу УжНУ очолювала професорка Мирослава Лендьел, а до складу команди входили доцентки Юлія Фетько, Оксана Свеженцева, Надія Кічера. Партнерами колективної монографії виступали Пряшівський університет (Словаччина), Академія WSB (Польща), Технічний університет у Ліберці (Чехія), Центральноєвропейська служба транскордонних ініціатив (Угорщина).

Ця монографія пропонує читачеві не лише огляд інституційних форматів і практик транскордонного співробітництва у країнах Вишеградської четвірки, але й рамку для їхньої критичної оцінки та адаптації в Україні. Вона адресована представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, експертам і практикам ТКС, дослідникам, а також усім зацікавленим у формуванні дієвих рішень для розвитку прикордонних територій у період євроінтеграції та повоєнного відновлення. Практична цінність монографії полягає в тому, що її висновки покликані підтримати ухвалення управлінських і політичних рішень, які підвищують ефективність транскордонної взаємодії та сприяють довгостроковій стійкості українських громад і регіонів.

РОЗДІЛ 1

ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Вступ. Транскордонне співробітництво (далі – ТКС) як форма територіальної співпраці є одним із пріоритетних інструментів розвитку місцевої демократії, збалансованого соціально-економічного розвитку прикордонних територій, регіональної безпеки, інтеграції та згуртування країн-кандидатів та повноправних держав-членів Європейського Союзу (далі – ЄС). Власне концепція та перші приклади практики ТКС сягають 1950-х років. На даний час на європейському континенті не існує країни, де упродовж повоєнного періоду цей феномен, так чи інакше, не визначав би відносини з сусідніми суспільствами. Мешканці прикордонних громад та регіонів країн ЄС також сприймають ТКС як можливість пришвидшити вільний перетин кордонів, простір для вдосконалення соціального порозуміння й взаємодії, інструмент належного врядування та економічної співпраці. Більш того, уздовж ліній кордону завжди зберігається історична пам'ять про минуле співіснування із жителями суміжного прикордоння в рамках однієї державності.

Системи публічного управління та соціально-політичний ландшафт країн ЄС загалом зазнали суттєвих змін завдяки імплементації нових політик ЄС, як-от політики згуртування (англ. *Cohesion Policy*) та політики територіального співробітництва (англ. *Territorial Cooperation Policy*), а також впливу використання релевантних фінансових інструментів. Наслідком цього стало виникнення широкого розмаїття інститутів, які відповідно до правових норм Ради Європи (далі – РЕ) та ЄС є ключовими акторами транскордонного співробітництва.

Країни Центральної Європи та, власне, Україна докладають значних зусиль для того, щоб транскордонне співробітництво слугувало потужним інструментом розв'язання низки нагальних завдань, а саме щодо:

- 1) подолання негативних історичних стереотипів про мешканців суміжних прикордонних регіонів та запобігання виникненню нових ліній конфлікту;

2) прискорення інтеграції до спільного європейського ринку та інших просторів ЄС;

3) поширення передового досвіду в публічному управлінні та економічних інноваціях;

4) ефективного залучення та належного використання коштів програм і фондів ЄС;

5) накопичення досвіду реалізації політики євроінтеграції та поширення ефективних моделей управління.

Відповідно до національного законодавства країн Центральної Європи, включно України, можливими є різні інституційні форми транскордонного співробітництва між публічними інститутами, саме які, відповідно до міжнародно-правових норм, є його основними суб'єктами. Сформовані в різних історичних та політичних умовах, інститути й практики ТКС можна вважати унікальними, оскільки вони враховують політичні, правові, соціально-економічні та етнокультурні відмінності між регіонами Європи, а також особисті (ідеологічні, технократичні та інтелектуальні) якості політичних еліт та лідерів – учасників цих процесів.

Водночас Радою Європи та Європейським Союзом було впроваджено систему міжнародно-правових норм, спрямованих на сприяння інтеграції до європейського ринку та інших дотичних сфер, що сприяло принаймні частковій уніфікації різних типів інститутів, які є учасниками транскордонного співробітництва. Подібні процеси є притаманними передусім для країн Центральної Європи, які з початку 1990-х років і до сьогодні вирішують два основні питання: по-перше, подолання залежності від спадщини соціалістичної епохи, а по-друге – інтеграції до спільного європейського простору та імплементації політик ЄС, включно з політикою згуртування. Присутність етнічних меншин у прикордонних регіонах, пов'язані з цим латентні конфлікти, а також нові загрози, зокрема зростання популізму впливають на окреслені вище процеси. Втім фактор етнічних меншин, які є своєрідними містками для налагодження діалогу між суспільствами, розділеними кордонами, може також стимулювати транскордонну співпрацю. Водночас поширення євроскептицизму серед жителів Центральної Європи – з низки причин: національні пріоритети, не завжди виправдана політика ЄС – знижує

ефективність та стимули для розвитку транскордонного співробітництва.

Досвід Вишеградської групи унаочнює складний вплив різних внутрішніх та зовнішніх чинників на вибір інституційної форми транскордонного співробітництва. Країни «четвірки» упродовж останніх двох десятиліть, що минули з моменту вступу до ЄС у 2004 році, привели до відповідності з європейськими стандартами свої правові, політичні та адміністративні норми, не втрачаючи при цьому власної національної специфіки. Натомість Україна саме тепер починає впроваджувати європейські політики в очікуванні свого потенційного середньострокового вступу до Європейського Союзу, а, отже, має найкращі можливості скористатися досвідом та кращими практиками сусідніх держав.

Сучасний стан та методологія дослідження інституційних форм транскордонного співробітництва

Не зосереджуючи дослідницькі зусилля на аналізі та систематизації усіх наявних концепцій транскордонного співробітництва, ми з'ясуємо лише методологію, яку можна використати для вивчення його інституційних аспектів. Не лише фахівці-практики, але й дослідники традиційно тлумачать зміст категорії «*транскордонне співробітництво*» на основі дефініції, запропонованої РЄ, а саме: як спільні дії щодо підвищення якості добросусідських відносин, що здійснюються громадами та органами влади, які розташовані по різні боки кордону, та укладання з цією метою домовленостей та угод (Council of Europe. European Treaty Series – No. 106, 1980).

Фокусом нашого дослідження є виключно співпраця між громадами та регіонами у країнах Вишеградської групи, а також з'ясування того, як їх досвід може бути використаний в Україні. Відповідно, ми не будемо зосереджувати увагу на аналізі поширених теорій чи даних про інші форми територіальної співпраці – міжрегіональне чи транснаціональне співробітництво, – хоча такі формати також пропонуються інструментами РЄ та ЄС.

В основі нашої наукової розвідки є методологія *дослідження кордонів* (англ. *Border studies*), що передбачає детальний аналіз чотирьох основних сфер, які розгортаються на кордонах між сусідніми державами: 1) економічної та

торговельної взаємодії; 2) політичної діяльності різних рівнів влади на прилеглих до кордону територіях; 3) процесу розмивання національних кордонів (англ. *debordering*). Інакше кажучи, цей підхід передбачає зменшення функціональної ваги національних держав і, навпаки, зростання ролі регіонів, які отримали можливість реалізовувати спільні ініціативи через транскордонне співробітництво. Це явище також позначають терміном «*транскордонний регіоналізм*», у фокусі якого є визначальний вплив регіональних політичних акторів на політичну поведінку жителів транскордонних регіонів; 4) локальної політичної культури (Brunet-Jailly, 2005). Зокрема для потреб дослідження було застосовано концепцію «*встановлення кордонів*» (англ. *bordering*), у фокусі якої лежить саме соціально-політичний аспект транскордонного співробітництва. Встановлення кордонів – це повсякденна практика зведення різноманітних бар'єрів між межуючими громадами за допомогою ідеологій, дискурсів, політичних інститутів, відносин та інших політичних явищ. Саме через цей соціально-політичний виклик для інститутів ЄС важливо зменшити розмежовуючий вплив кордонів для належного впровадження політик згуртованості, сусідства та розширення (Scott, 2015).

Впровадження чотирьох європейських свобод щодо вільного руху товарів, людей, послуг та капіталу залежить від готовності регіональних еліт до транскордонної співпраці для зменшення обмежень, встановлених на національних рівнях, що гальмують взаємодію між прилеглими територіями. При цьому, на думку дослідників, прагнення регіонів самостійно приймати рішення щодо питань взаємної співпраці та їх парадипломатія загалом не становлять загрози державному суверенітету у процесі європейської інтеграції (Baral, 2024; Nadalutti & Rüland, 2024; Perkmann & Sum, 2002; Scott & Collins, 1997).

Оскільки ще з 1980-х років транскордонне співробітництво розглядалося як частина регіональної політики / політики згуртування, а з початку 2000-х – Європейської політики сусідства, – це поняття можна вважати складовою процесу **європеїзації**. Відповідно, під європеїзацією розуміємо процес розробки, інституціоналізації та поширення формальних і неформальних правил, практик, політичних парадигм, стилів політичної поведінки, спільних ідеалів та цінностей. Ці елементи

передусім формуються в контексті політичних процесів у ЄС, а згодом інтегруються та використовуються національними політичними інститутами її держав-членів та кандидатів на вступ (Jones & Clark, 2024; Radaelli, 2000).

Окрім вищезгаданого підходу, для осмислення поняття європеїзації, ми пропонуємо розглядати її у таких п'яти площинах: 1) як процес розширення ЄС; 2) як розвиток європейських наднаціональних структур управління; 3) як інтеграцію європейських процесів у національні політичні системи; 4) як експорт форм політичної організації; 5) як проєкт політичного об'єднання Європи (Olsen, 2002).

Принагідно варто згадати, що інституційну систему ТКС можна також досліджувати через призму концепції **багаторівневого врядування** (англ. *multilevel governance*), що власне і є предметом нашого наукового пошуку. Згідно з цією концепцією, це мережа управління, яка функціонує поза юрисдикцією національних держав з метою реалізації транскордонних ініціатив з урахуванням інтересів різних суб'єктів, а також низка інших неформальних вертикальних та горизонтальних мереж та інститутів (Hooghe & Marks, 2021; Hooper & Kramersch, 2004; Marks, 1993).

Попри те, що **інституційний аналіз** транскордонного співробітництва зацікавив науковців ще на початку 1970-х років, до сьогодні існують розбіжності щодо його методологічних засад здійснення. Більшість досліджень або зосереджувалися на вивченні окремих кейсів ТКС, або ж аналізували транскордонні процеси поза контекстом євроінтеграції. Таким чином, існує теоретична прогалина щодо узагальнення інституційних моделей транскордонного співробітництва, зокрема між різними державами-членами ЄС та/або країнами-учасницями РЕ (на зовнішніх кордонах ЄС).

Упродовж 2014–2017 років предметом емпіричного аналізу було упорядкування даних щодо 61 активного євро регіону, які на той час діяли на внутрішніх та зовнішніх кордонах ЄС. Як результат цього узагальнення було запропоновано основні функціонуючі інституційні форми транскордонного співробітництва між публічними інститутами, а саме:

1) *офіційні контакти* між органами влади субнаціональних рівнів;

2) *неформальні контакти* між вищезгаданими інститутами та іншими публічними учасниками транскордонного співробітництва;

3) *спільні заходи* для учасників транскордонного співробітництва: конференції, семінари, круглі столи, ярмарки та інші рекламні заходи;

4) *двосторонні або багатосторонні угоди* між органами влади транскордоння країн-сусідів за пріоритетними напрямками співпраці та/або створення спільних інституційних структур;

5) інституціоналізовані форми – *організації* – транскордонного співробітництва між публічними інститутами: Єврорегіони, Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС), Об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЕС);

6) інституціоналізовані форми транскордонного співробітництва між структурами, які не є публічними інститутами або неурядовими неприбутковими організаціями: торговельні палати, транскордонні кластери, промислові парки, хаби, спеціальні економічні зони, зони пріоритетного розвитку тощо (Dura et al. 2018; Noferini et al. 2019).

Однією з найпоширеніших та найуспішніших форм співробітництва між локальними публічними інститутами ЄС є також *побратимство* (англ. *Twinning*) прикордонних міст, яке, з інституційної точки зору, охоплює позиції 1–3 вищенаведеного переліку. Терміном «міста-побратими» позначаються насамперед прикордонні міста, які мають відповідного партнера в сусідній країні. Як правило, такі партнерства ґрунтуються на функціональній взаємозалежності та фізичній близькості. У певні історичні відрізки часу ці території не були розмежовані кордонами, завдяки чому сформувався чинник спільної ідентичності. Феномен співпраці між містами-побратимами виник на франко-німецькому кордоні після Другої світової війни як відповідь на потребу встановити мирні відносини між громадянами у минулому ворогуючих країн. У світлі розширення ЄС локальні політичні актори заохочують такі зв'язки, оскільки вони підкреслюють спільні європейську історію та ідентичність, а також слугують своєрідними «лабораторіями інтеграції» (Jancjak, 2018).

Варто згадати й інші ініціативи, на кшталт створення транскордонних гео-, біо- парків або впровадження спільного підходу до управління водними ресурсами у природних середовищах, розмежованих виключно кордоном. Також з'явилися і нові форми прикордонної співпраці, наприклад, між подібними професійними організаціями, що функціонують у транскордонні межуючих країн. Приміром, у рамках програми Interreg NEXT починають розроблятися плани територіальних дій, основною метою яких є розв'язання певних проблем, як-от зайнятості та безробіття (Ocskaу, 2024).

Зауважимо, що метою нашого дослідження є аналіз лише тих форм транскордонного співробітництва, які, з інституційної точки зору, можна класифікувати як організації або асоціації організацій. Запропонований згаданими вище авторами (Dura et al, 2018; Noferini et al, 2019) перелік демонструє, що органи влади країн ЄС, тобто публічні інститути (міське самоврядування регіонів, громад чи інших субнаціональних рівнів), як правило, практикують такі інституційні форми транскордонного співробітництва:

1. *Єврорегіони*, які ми трактуємо як частково інституціоналізовані структури, оскільки вони позбавлені статусу юридичної особи та регулюються угодами між публічними інститутами сусідніх країн, головним чином, національними асоціаціями субнаціональних органів влади, зокрема місцевого самоврядування.

Ці учасники транскордонного співробітництва не мають політико-адміністративних повноважень. Натомість сфера їх діяльності охоплює практичну підтримку транскордонних ініціатив та проєктів, як-от консультування субнаціональних органів влади, які є їхніми засновниками. Єврорегіони функціонують, як правило, як «дзеркальні» асоціації органів місцевого самоврядування, що функціонують у транскордонні з різних сторін кордону, і мають постійний секретаріат та управлінські робочі групи, функціонування яких забезпечується внесками засновників. Співпраця в межах єврорегіонів здійснюється на двох рівнях: вертикальному – із залученням європейських інститутів, органів влади різних рівнів, і горизонтальному – через взаємодію між їх учасниками та іншими подібними утвореннями.

Враховуючи широкий підхід до розуміння сутності єврорегіонів, цей термін застосовується не лише до класичних єврорегіонів, але й *єврорайонів* та *євроміст* (Noferini et al. 2019; Rodil-Marzábal, 2022). Основним міжнародно-правовим актом, що регулює діяльність єврорегіонів, є вже згадана Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, так звана Мадридська конвенція, укладена 21 травня 1980 року, та два додаткові протоколи до неї (Council of Europe. European Treaty Series – No. 159., 1995; Council of Europe. European Treaty Series – No. 169., 1998).

2. *Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС)* – це формат юридичної особи з повною юридичною відповідальністю, створеної публічними інститутами (органами влади національного рівня; органами самоврядування громад, округів, регіонів тощо; регіональними/місцевими агенціями розвитку; публічними підприємствами, університетами та іншими суб'єктами публічного права) з різних держав. ЄОТС має бути зареєстрована на території держави-члена ЄС. Правила створення та функціонування ЄОТС були встановлені Регламентами Європейського Парламенту та Ради у 2006–2013 роках (EUR-Lex, 2006a, EUR-Lex, 2013).

3. *Об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЄС)* – це різновид інституційного формату транскордонного співробітництва, аналогічний до ЄОТС. Водночас ОЄС є інструментом Ради Європи, що функціонує згідно з уже згаданою Європейською рамковою конвенцією про транскордонне співробітництво, зокрема її Додатковим протоколом № 3. Подібно до ЄОТС, ОЄС є юридичною особою – неприбутковою організацією – і підпорядковується національному законодавству країни реєстрації, якою може бути член Ради Європи. Однак станом на сьогодні жодна ОЄС не є зареєстрованою (Council of Europe. European Treaty Series – No. 206., 2009).

Окрім того, до інституціоналізованих форм транскордонного співробітництва, що діють як суб'єкти приватного права в ЄС, належать *Локальні групування транскордонного співробітництва, Європейські групи економічних інтересів та Європейські компанії*. Проте жодна з цих форм не набула універсального застосування і не пропонує

індивідуальних рішень для специфічних проблем, притаманних різним сферам транскордонної співпраці.

Після започаткування наприкінці 1980-х років програми Європейського Союзу Interreg дослідники дійшли до висновку, що залучення європейських ресурсів для розвитку прикордонних територій є однією з основних функцій єврорегіонів. Це стосується, зокрема, ініціювання, просування та реалізації транскордонних проєктів, що дає змогу залучати до цієї діяльності широке коло учасників із межуючих країн (Chilla & Lambracht, 2022; Martín-Uceda & Rufi, 2021; Scott, 2000).

Беручи до уваги їх пріоритетні напрями діяльності, варто наголосити, що єврорегіони та ЄОТС є оптимальними та найпоширенішими формами транскордонної співпраці між публічними інституціями. Зазвичай ці інституційні форми ТКС розвивають одну або декілька транскордонних сфер, зокрема 1) місцевий (регіональний) економічний розвиток; 2) транспорт та доступність територій; 3) довкілля; 4) освіту та культуру; 5) соціальну згуртованість; 6) охорону здоров'я; 7) просторове планування; 8) дослідження та інновації; 9) управління; 10) безпеку.

Проте ці описові критерії не дають вичерпного розуміння доцільності створення єврорегіонів та ЄОТС, а також усіх чинників, які впливають на їхню ефективність у різні проміжки часу. Варто визнати, що подекуди ці інститути були створені передусім для залучення фінансування програм та фондів ЄС. Отже, ще одним критерієм ефективності єврорегіонів може слугувати їхня здатність формулювати середньо- або довгострокові стратегії діяльності та спільні політики для всіх залучених територій з межуючих країн.

Протягом 2000-х років набула поширення також теза, що транскордонні інститути є ефективнішими в тих суміжних регіонах, де мешканці є носіями спільної або подібної ідентичності (етнічної, культурної, спільної історії державотворення). Водночас самого лише цього чинника замало для забезпечення сталого розвитку транскордонного співробітництва. (Voman & Berg, 2007; Fortuna & Andersen, 2025).

Оновлення пріоритетів ЄС на програмовий період 2021–2027 років сприяло розповсюдженню функціонального підходу до аналізу ефективності ТКС. Вважається, що взаємодія є

ефективною в тих транскордонних регіонах, де наявна більша кількість зв'язків, що полегшують вільне переміщення товарів, послуг, капіталу та людей через кордони. Відображенням цієї стратегії є створення транскордонних функціональних зон, які охоплюють території з міцними функціональними зв'язками обабіч державного кордону. Варто зазначити, що ці зони не завжди збігаються з демаркованими межами адміністративно-територіальних одиниць. При цьому такі території потенційно могли б забезпечити основу спільного управління для розвитку співпраці (Jakubowski et al, 2021).

Є обґрунтованим також висновок, що незважаючи на унікальні історичні, культурні та етнічні чинники, які впливають на функціонування інституційних форм транскордонного співробітництва, об'єднуючим фактором впливу є процес європейської інтеграції. Зокрема, це твердження є актуальним для держав Центральної Європи, включно України, які перебувають під впливом контекстів європеїзації чи підготовки до вступу в ЄС.

Як уже було зазначено, одним із основних чинників, що впливають на вибір інституційних форм та практик транскордонного співробітництва в країнах Центральної Європи, – як під час їхньої підготовки до вступу в ЄС, так і після інтеграції до європейського простору, – є можливість отримання та управління ресурсами фондів та програм Європейського Союзу. Це особливо актуально для політики згуртування ЄС, у рамках якої ця підтримка розглядається субнаціональними органами влади як ключова можливість нівелювати вплив периферійності щодо національних центрів. Відтак, у деяких випадках органи місцевого самоврядування більш зацікавлені у співпраці з партнерами по той бік кордону, аніж із національними урядами. Водночас умови отримання європейського фінансування – 10-40% вартості транскордонного проекту мають співфінансувати грантоотримувач, його місцеві, регіональні чи національні партнери або бенефіціари – зумовлюють формування місцевих, рідше регіональних партнерств. На рівні громад такі партнерства є однією з небагатьох інституційних форм, які здатні забезпечити співфінансування для проекту, особливо із залученням підприємств чи установ, що провадять економічну діяльність. Крім того, стала залежність деяких інститутів – регіональних/місцевих агенцій розвитку, центрів підтримки

підприємництва, інноваційних і бізнес-центрів – від фінансування з фондів чи програм ЄС зумовлює нішевий характер їхньої діяльності і змінність пріоритетів відповідно до змін у європейських політиках. Функціонування місцевих та регіональних партнерств, головною метою яких є залучення грантів і технічної підтримки від ЄС, є фактично соціальним процесом адаптації до європейських пріоритетів. Його метою є забезпечення ресурсів, які можуть сприяти зменшенню проблем, викликаних периферійним статусом у європейських транскордонних регіонах, що особливо важливо для країн Вишеградської групи (Lendel, 2024).

Слід зауважити, що ще з початку 1990-х років тема транскордонного співробітництва між західними регіонами України та межуючими територіями Центральної Європи опинилася в епіцентрі наукових пошуків. Встановлення взаємовигідних зв'язків обабіч кордону стало можливим після лібералізації політичних режимів та запровадження ринкової економіки. У нашому дослідженні ми не фокусуємося на аналізі численного доробку науковців, які вивчали різноманітні аспекти транскордонного співробітництва між Україною та державами ЄС протягом цього періоду. Натомість ми зосередимо нашу увагу на результатах тих дослідників, які вивчали форми інститутів, залучених до транскордонної співпраці в цьому регіоні, а також чинники, що впливали на цей інституційний вибір.

Зокрема, з другої половини 1990-х років зріс інтерес до функціонування єврорегіонів як інституціоналізованої форми транскордонної співпраці. Він був передусім зумовлений створенням першого єврорегіону за участю України – Карпатського єврорегіону – у 1993 році. На початку 2000-х років було відзначено, що серед найважливіших досягнень цього утворення стало зміцнення довіри між центральноєвропейськими націями, окремими етнічними спільнотами, що проживали вздовж кордонів, а також покращення мобільності й зв'язків між публічними інститутами, включно з університетами. Однак, попри ці позитивні зрушення, у цей час почали виникати проблеми, пов'язані з величезним розміром єврорегіону, його фінансовим станом та інституційною структурою, які ще більше поглибило входження центральноєвропейських країн до Шенгенської зони (Hiroshi, 2006).

Через десять років після згаданого вище було знову підсумовано інституційний досвід функціонування Карпатського єврорегіону, що створило основу для вироблення рекомендацій щодо оптимізації його нормативних рамок (Приходько, 2018). Якщо у 1990-х – на початку 2000-х років українські дослідники назвали єврорегіони найефективнішою інституціоналізованою формою ТКС, то вже наприкінці другого десятиліття ХХ століття окремі науковці почали вказувати на брак розуміння ролі єврорегіонів у транскордонному співробітництві та, як наслідок, недостатню підтримку їхнього функціонування органами влади-засновниками. Робився висновок, що такий стан справ вимагає створення та впровадження нових інституційних форм транскордонного співробітництва (Prytula et al. 2019). У дослідженні діяльності подібних інститутів у західних регіонах України під час пандемії COVID-19 містилися рекомендації для субнаціональних органів влади щодо підвищення ефективності Карпатського єврорегіону з урахуванням мінливих глобальних викликів (Khusainov et al. 2023, 2023).

Останні дослідження підтверджують, що Карпатський єврорегіон має потенціал функціонування як платформа для взаємодії партнерів під час реалізації спільних проєктів, обміну ефективними практиками публічного управління. Попри це, існують перешкоди для розвитку ТКС, як-от великий територіальний масштаб єврорегіону та відмінності у сферах компетенцій (Химинець et al, 2021).

Новітні розвідки транскордонного співробітництва на транскордонні України та сусідніх держав вказують на потребу вивчення досвіду функціонування для практичного застосування нових інституційних форм, зокрема Європейських об'єднань територіального співробітництва (ЄОТС), які є юридичними особами публічного права, що є фокусом нашого дослідження. Єдиним успішним прикладом функціонування подібних територіальних об'єднань в Україні залишається ЄОТС «Гіса» (2015 р.), до складу якого входять місцеве самоврядування міста Кішварда, Загальні збори області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина) та Закарпатська обласна рада (EGTC Monitor, 2015). Правове регулювання цієї інституційної форми співробітництва в Україні, її потенціал для європеїзації та залучення фінансування ЄС для розвитку західних прикордонних територій є предметом

сучасних наукових розвідок, які сфокусовані на транскордонні України та центральноєвропейських країн (Fetko, 2023; Ocskay, 2021; Ocskay & Scott, 2023).

Попри популярність дослідження різних форм транскордонного співробітництва на межуючих територіях України та Центральної Європи, зокрема Вишеградської четвірки, помітною є відсутність систематизації типів інститутів, залучених до цього процесу. Враховуючи, що транскордонне співробітництво щодо різних просторових питань, таких як ефективне управління, економічний розвиток, охорона здоров'я, транспорт, навколишнє середовище, освіта та культура, підтримується його політикою згуртованості, зокрема через програму Interrreg, очевидною стає також відсутність досліджень щодо впливу політик ЄС на розвиток ТКС із центральноєвропейськими сусідами.

Беручи до уваги стан дослідження проблеми, ми ставимо собі за мету визначити найпоширеніші та найефективніші інституційні форми транскордонного співробітництва між публічними інститутами Вишеградських країн і дослідити можливості використання цього досвіду для України.

Нашою гіпотезою є твердження, що вибір інституційних форм транскордонної співпраці між публічними інститутами детермінований не лише внутрішніми (історичними, культурними, соціальними, просторовими) чинниками, а й суттєво залежить від зовнішніх впливів. У європейському контексті ключове значення мають політики ЄС та загальний процес європеїзації, особливо для країн-кандидатів на вступ до ЄС, як-от Україна, яка розпочала цей шлях у 2022 році.

Враховуючи мету дослідження та теоретико-методологічні засади вивчення інституційних форм, нами сформульовано такі дослідницькі питання:

Перше дослідницьке питання: Чи сформувався домінуючий тип транскордонної співпраці між публічними інститутами громад та регіонів країн Вишеградської групи в період із 1990-х до 2020-х років? Зокрема мова йде про транскордоння Республіки Польща та Чеської Республіки, Чеської Республіки та Словацької Республіки, Республіки Польща та Словацької Республіки, а також Словацької Республіки та Угорщини.

Друге дослідницьке питання: Які практики взаємодії між публічними інститутами на зазначених транскордонних територіях можна визначити як найкращі?

Теоретичне підґрунтя дослідження та сформульовані питання зумовлюють застосування комплексу відповідних методів. Насамперед мова йде про кабінетні дослідження (збір та аналіз вторинних даних із відкритих джерел), зокрема:

1) нормативно-правову базу держав Вишеградської четвірки щодо транскордонного співробітництва та розподілу компетенцій органів публічної влади у сфері міжнародної діяльності;

2) інформацію з офіційних вебсайтів профільних публічних інститутів, що займаються транскордонним співробітництвом;

3) статистичні дані про публічні інститути України – реципієнти фінансування програм Interreg CBC (2014–2025 pp.);

4) наукові публікації та результати вторинних досліджень.

Дослідження структуровано за географічним принципом, що дає змогу проаналізувати інституційні форми співробітництва уздовж польсько-чеського, чесько-словацького, польсько-словацького та угорсько-словацького кордонів. Також буде розглянуто досвід транскордонного співробітництва публічних інститутів України в контексті європеїзації на прикладі Закарпатської області. Такий підхід обґрунтований необхідністю проведення деталізованого аналізу різних типів транскордонної взаємодії, що в контексті обмеженого масштабу цього дослідження є можливим лише для випадку одного регіону, а також унікальністю Закарпаття, яке межує з трьома країнами-учасницями Вишеградської четвірки та є місцем функціонування єдиного в Україні ЄОТС. Аналіз не охоплює інші форми територіального співробітництва (міжрегіонального та транснаціонального) на означеній цільовій території.

Основні результати дослідження

Польсько-чеське транскордоння

Наше перше дослідницьке питання полягає у з'ясуванні того, чи сформувалася упродовж 1990–2020-х років домінуюча інституційна форма транскордонного співробітництва між публічними інститутами Республіки Польща та Чеської Республіки.

Правове регулювання транскордонного співробітництва субнаціональних органів самоврядування в Республіці Польща засновано на міжнародно-правових нормах Ради Європи та Європейського Союзу, двосторонніх міжнародних договорах і національному законодавстві, що стосується міжнародної діяльності публічних інститутів.

Відповідно до статті 172 (2) Конституції Республіки Польща, одиниці місцевого самоврядування – гміни (пол. *gmina*), повіти (пол. *powiat*) та воєводства (пол. *województwo*) – мають право вступати до міжнародних асоціацій місцевих і регіональних влад та співпрацювати з органами місцевого самоврядування відповідних рівнів інших держав (The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997).

Регіони визначено основним адміністративно-територіальним рівнем для управління ресурсами фондів та програм ЄС, призначених для підтримки транскордонних проєктів, адже саме їх органи публічної влади несуть відповідальність за економічний і просторовий розвиток території. При цьому, відповідно до Закону Республіки Польща «Про вступ місцевих та регіональних одиниць самоврядування до міжнародних асоціацій місцевих та регіональних громад» (від 15 вересня 2000 р.), дозвіл на транскордонну діяльність гмін та повітів надається Міністерством закордонних справ після затвердження *воєводою* — представником національного уряду в регіоні (Report on Local and Regional Democracy in Poland. 2012).

Повіти теж мають право вступати до міжнародних асоціацій. Однак, на відміну від *гмін*, цей тип самоврядування може здійснювати співпрацю лише на місцевому рівні. Міжнародна співпраця не входить до власних повноважень повітів, тому вони не можуть бути учасниками регіональних форм транскордонного співробітництва.

На відміну від повітів, *гміни* наділені правом співпрацювати з місцевими та регіональними органами влади в інших державах, а також вступати до відповідних міжнародних асоціацій. Місьцеве самоврядування гмін уповноважене укладати угоди про транскордонне співробітництво з юридичними особами, що функціонують на засадах не лише публічного, але й приватного права (Comparative analysis on the competencies. 2021).

Аналогічно до Республіки Польща правове підґрунтя для здійснення транскордонної діяльності місцевими та регіональними органами влади **Чеської Республіки** визначається міжнародно-правовими нормами та національним законодавством, що регулює функціонування самоврядування різних рівнів. Зокрема, Конституція Чеської Республіки (1993 р.) у Розділі 7 визнає існування самоврядних регіонів та громад, а також визначає межі їх автономії у внутрішніх та міжнародних справах. Транскордонне співробітництво між субнаціональними публічними інститутами здійснюється в рамках, визначених Конституцією, за умови, що вона не становить загрози для державного суверенітету та розвивається відповідно до норм міжнародних договорів (The Constitution of the Czech Republic, 1992).

Ключовою правовою основою для регулювання транскордонного співробітництва є Закон № 128/2000 «Про громади». Громади (чес. *obce*) уповноважені формувати міжнародні партнерства, налагоджувати відносини міст-побратимів або реалізовувати спільні проекти, включно з іноземними партнерами. Вони також можуть співфінансувати ініціативи ТКС (Zákon č. 128/2000 Sb. Zákon o obcích (obecní zřízení)). У відповідних угодах необхідно вказувати юридичні адреси сторін-підписантів, предмет та джерела фінансування співпраці, а також визначати керівні органи і термін дії домовленостей.

Закон № 129/2000 «Про регіони» прямо уповноважує органи самоврядування регіонів (чес. *kraje*) брати участь у міжнародному співробітництві, включно з укладенням угод із іноземними партнерами. Це передбачено розділом 66 зазначеного закону (Zákon č. 129/2000 Sb. Zákon o krajích (krajské zřízení)).

Варто зазначити, що, згідно із законодавством, громади та регіони мають право підписувати угоди з іноземними партнерами та вступати до міжнародних асоціацій місцевого самоврядування. Законодавство дозволяє субнаціональним органам влади створювати юридичну особу в партнерстві з інститутами з інших держав за умови наявності відповідного міжнародного договору, ратифікованого національним парламентом Чеської Республіки. В інших випадках необхідно провести консультації з Міністерством закордонних справ та отримати згоду від Міністерства внутрішніх справ. Також законодавство зобов'язує Міністерство регіонального розвитку Чеської Республіки контролювати

реєстрацію та участь публічних інститутів – органів влади та установ – у ЄОТС. Ці норми, на думку дослідників, створюють інституційні перешкоди для розвитку транскордонного співробітництва (Bohm, Drapela, 2021; Halás (2005)).

Протягом 1990–2000 років субнаціональні органи влади Польщі та Чехії ефективно реалізували свої адміністративні повноваження для формування низки **єврорегіонів** на спільному кордоні. Загалом зусиллями партнерів з обох країн було ініційовано створення шести єврорегіонів. Важливо відзначити, що в діяльності двох із них також взяли участь представники місцевого самоврядування Словаччини та Німеччини (див. Табл. 1.1) (Bohm, Drapela, 2021).

Таблиця 1.1

Перелік єврорегіонів, що діють на польсько-чеському транскордонні

Назва єврорегіону	Рік заснування	Перелік держав, субнаціональні органи яких є засновниками єврорегіонів
Єврорегіон «Найсе-Ниса-Ніса»	1991	Республіка Польща, Чеська Республіка, Німеччина
Єврорегіон «Глаценсіс»	1996	Республіка Польща, Чеська Республіка
Єврорегіон «Тешинська Сілезія»	1998	Республіка Польща, Чеська Республіка
Єврооегіон «Сілезія»	1998	Республіка Польща, Чеська Республіка
Єврорегіон «Прадед»	1998	Республіка Польща, Чеська Республіка
Єврорегіон «Бескиди»	2000	Республіка Польща, Чеська Республіка, Словацька Республіка

Джерело: <https://www.euroregion-neisse.de/pl/>;

<https://www.euro-glacensis.cz/?lang=2;>

https://euroregion-teschinensis.eu/pl/ts_pl/;

<https://euroregion-silesia.pl/>;

<https://www.europraded.cz/>;

<https://www.euroregion-beskidy.pl/>

Оскільки в Чеській Республіці в 1990-х роках був відсутнім адміністративно-територіальний поділ території країни на регіони та відповідний ступінь самоврядування, серед співзасновників єврорегіонів не було чеських представників цього адміністративно-територіального рівня. Після запровадження вищезгаданого рівня управління – *країв* – деякі з них були запрошені до участі в діяльності єврорегіонів як спостерігачі. Однак така співпраця виявилася неефективною через конкуренцію в транскордонній діяльності та різні політичні конфігурації влади громад і *країв*.

З точки зору правового статусу, єврорегіони на польсько-чеському транскордонні є «дзеркальними» неприбутковими асоціаціями місцевого самоврядування громад. Вони зареєстровані на території держав-учасниць і пов'язані між собою угодою про створення, статутом та керівними органами єврорегіону.

Наприкінці 1990-х років польсько-чеські єврорегіони отримали можливість стабільно залучати фінансові ресурси ЄС завдяки нескладним процедурам та низькому рівню конкуренції (спочатку в рамках програми PHARE CBC (1994–2004), а згодом – Interreg). Зокрема, єврорегіони почали відповідати за управління та розподіл фінансування для підтримки малих і мікропроектів у рамках програми Interreg Чехія – Польща (далі – Interreg Cz-PL). Це становить 20 % усіх її фінансових ресурсів. Зазвичай ці проекти спрямовані на розвиток заходів парадипломатії (Interreg Czechia – Poland).

Оскільки майже всі єврорегіони в Чехії були засновані ще до формування регіонів як самоврядних одиниць, їх основними учасниками є громади. Ефективність цих структур прямо залежить від активності місцевих політиків у керівних органах єврорегіонів (Bohm, Bohac, Wroblewski, 2023).

Більшість єврорегіонів створили постійні транскордонні робочі групи або комісії з експертів-волонтерів. Проте ці утворення не мають чіткої інституційної форми: дані про їхній точний склад, назви та структуру рідко публікуються на офіційних вебсайтах (Kurowska-Pysz, Castanho, & Naranjo Gómez, 2018). Так, у єврорегіоні «Ніса» працює 15 груп, що займаються питаннями транспорту, туризму, екології тощо. Такий підхід характерний і для єврорегіонів «Гешинська Сілезія» та «Сілезія».

Водночас єврорегіони «Сілезія», «Бескиди» та «Прадед» (останній – тільки в межах Польщі) формують робочі групи лише за потреби, на тимчасовій основі.

Після того, як у 2000 році в Чеській Республіці було запроваджено *край* як адміністративно-територіальний рівень управління, а у 2006 році національним законодавством був передбачений формат ЄОТС, деякі регіони скористалися нагодою для розбудови цієї інституційної форми транскордонного співробітництва.

Станом на серпень 2025 року реєстр ЄОТС, що адмініструється Комітетом регіонів ЄС, налічував лише два подібні утворення за участі Польщі та Чехії. Жодне з цих об'єднань не було зареєстроване на території Чеської Республіки. До складу ЄОТС «TRITIA» входять також публічні інститути Словаччини (див. Табл. 1.2). Слід зазначити, що обидва утворення використовують усі передбачені законом можливості для міжнародної співпраці.

Таблиця 1.2

Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС), створені за участі публічних інститутів Республіки Польща та Чеської Республіки

Назва ЄОТС	Рік заснування	Перелік держав, чії субнаціональні органи заснували єврорегіони	Офіційний вебсайт
ЄОТС «TRITIA»	2013	Республіка Польща, Чеська Республіка, Словацька Республіка	http://egtctritia.eu
ЄОТС «NOVUM»	2015	Республіка Польща, Чеська Республіка	http://euwt-novum.eu

Джерело: List of European Groupings of Territorial Cooperation (2025). Retrieved from https://cor.europa.eu/sites/default/files/2024-11/Official_List_of_the_EGTCs.pdf

Водночас ми маємо всі підстави стверджувати, що єврорегіони є домінуючою інституційною формою транскордонного співробітництва на польсько-чеському прикордонні упродовж усіх трьох постсоціалістичних десятиліть.

Друге дослідницьке питання полягає в наступному: *Які кращі практики взаємодії між публічними інститутами виявлено на польсько-чеському транскордонні?*

Насамперед зосередимося на кращих практиках вирішення транскордонних проблем, а також на реагуванні на можливості та виклики, що постають перед публічними інститутами на польсько-чеському кордоні.

Заснований у 1998 році єврорегіон «Тешинська Сілезія» є яскравим свідченням ефективності транскордонного співробітництва з вагомими ініціативами та помітними результатами (Bohm, Bohac, Wroblewski, 2023). Це транскордоння має найтісніші та найякісніші контакти між інститутами та громадянами, що зумовлено, окрім іншого, його минулим: до 1914 року уся його територія входила до складу однієї держави – Австро-Угорської імперії. Попри значну кількість етнічних поляків, після конфліктів за Тіешинську Сілезію упродовж 1919–1920 років, регіон був поділений між новоствореними Чехословаччиною та Польщею.

Отже, єврорегіон «Тешинська Сілезія» вирізняється з-поміж інших польсько-чеських єврорегіонів присутністю значної польської етнічної меншини на чеській стороні кордону. Сьогодні це утворення є взірцем парадипломатії, зокрема як інструмент примирення та залагодження історичних травм. Ефект було досягнуто завдяки підтримці ініціатив «від людини до людини» фондом малих проєктів програми Interreg Cz-PL, який, власне, адмініструється згаданим вище єврорегіоном (Euroregion Tesin/Cieszyn Silesia. 2024; Kurowska-Pysz, 2015).

Єврорегіон «Глаценсіс», який є другим найстарішим подібним утворенням на польсько-чеському кордоні (заснований у 1996 році після першого – «Найсе-Ниса-Ніса», 1991 рік), можна вважати прикладом застосування кращих практик щодо управління ресурсами програми Interreg Чехія-Польща. Йдеться знову ж таки про фонд малих проєктів, що надає гранти із максимальною сумою 200 тис. євро, підтримуючи поїздки та ініціативи «від людини до людини». Управління забезпечують два

секретаріати, розташовані по різні боки кордону: у польському Клодзку та чеському Рихнові-над-Кнежноу (Euroregio Glasensis).

Молодь із єврорегіонів «Прадед» і «Бескиди» (які вважаються менш ефективними, ніж «Тешінська Сілезія» і «Глаценсіс»), за результатами проведеного опитування, вважає, що субнаціональні органи влади повинні мати більше свободи у виборі локації, партнерів та інституційної форми співпраці на польсько-чеському кордоні. Єврорегіон «Бескиди», зокрема, упродовж останнього десятиліття почав пропонувати широке розмаїття заходів для молоді транскордоння, перелік яких можна суттєво розширити завдяки співпраці зі словацькими партнерами (Kurowska-Pysz, Łodziana-Grabowska, Mikoláš, & Wróblewski, 2014).

Разом з тим, національні уряди повинні опікуватися фінансовою підтримкою цих ініціатив. Молодь вважає, що основними перешкодами для транскордонної співпраці є дефіцит інформації про передовий досвід Польщі та Чехії у сфері ТКС, а також відсутність автомобільного та залізничного сполучення між прикордонними містами. Опитані молоді люди також запропонували реалізовувати транскордонні ініціативи в інституційному форматі співпраці між публічними та іншими типами організацій (бізнесом, освітою, громадянським суспільством), зокрема у сферах підприємництва, технологічного та інноваційного розвитку, освіти, культури, спорту та відпочинку (Łangowska-Marcinowska, 2022).

Інша інституційна форма, яку ми розглянемо з позиції кращого досвіду, апробованого на польсько-чеському транскордонні, – це Європейські об'єднання територіального співробітництва. ЄОТС «TRITIA» була заснована у 2013 році органами влади Моравсько-Сілезького краю Чехії, Сілезького й Опольського воєводств Польщі та Жилінського краю Словаччини. Відповідно до польського законодавства, публічні інститути країни можуть входити до складу засновників лише тих ЄОТС, що зареєстровані як юридичні особи на її території. Тому секретаріат «TRITIA» знаходиться в місті Ціешин (Республіка Польща).

Основною рушійною силою створення цієї організації було прагнення сусідніх регіонів отримати право від інститутів ЄС щодо адміністрування принаймні однієї програми Interreg, як це

вже робили на той час польсько-чеські євро регіони. Натхненне успіхом ЄОТС «Великий регіон» у налагодженні ТКС між Францією, Бельгією, Нідерландами та Німеччиною, ЄОТС «TRITIA» прагнуло отримати статус керівного органу для окремої тристоронньої програми Interreg на 2014–2020 роки. Попри попередню підтримку Європейської Комісії, національні уряди за підтримки євро регіонів заблокували цю ініціативу. Невдача в отриманні бажаного статусу для адміністрування окремої програми територіального співробітництва стала ключовою причиною виходу у 2018 році Опольського воєводства зі складу об'єднання (Bohm, Drapela, 2022).

Пріоритетні напрями діяльності об'єднання були визначені у момент заснування як такі: транспорт, економічний розвиток, туризм, а також особливий наголос був зроблений на відновлюваній енергетиці (TRITIA, 2024). Однак досягнуті результати ЄОТС зводяться до реалізації кількох проєктів Interreg. Аналогічні результати показує і ЄОТС «NOVUM» (NOVUM, 2024). Наразі ЄОТС «TRITIA» перебуває на стадії ліквідації.

Висновки. Починаючи з 1990-х років, на польсько-чеському транскордонні провідними інституційними формами ТКС є євро регіони як «дзеркальні» асоціації місцевого самоврядування. Така інституційна картина склалася завдяки кільком чинникам.

Законодавство Чеської Республіки створює сприятливе середовище для застосування інституційних форм транскордонного співробітництва, які розвиваються на основі двосторонніх або багатосторонніх угод між субнаціональними органами влади. Такі інститути діють у рамках чинних міждержавних угод та рамкового законодавства Ради Європи, не вимагаючи створення єдиної юридичної особи, на відміну від формату ЄОТС. Для створення юридичної особи, якою є ЄОТС, необхідним є отримання згоди від профільних міністерств.

Нормативно-правова база Республіки Польща також надає право органам влади субнаціонального рівня здійснювати міжнародне співробітництво та входити до складу асоціацій органів самоврядування. Разом із цим, надання відповідного дозволу належить до компетенції Міністерства закордонних справ за подання відповідного воєводи. При цьому, згідно із законодавством про ЄОТС, публічні інститути можуть виступати

співзасновниками ЄОТС виключно за умови їхньої реєстрації на території Республіки Польща. До кінця 1990-х років єврорегіони, що діяли на польсько-чеському транскордонні, вже отримали можливість стабільно залучати фінансування ЄС завдяки спрощеній процедурі та невисокій конкуренції (спершу в рамках програми PHARE, а згодом – Interreg Чехія-Польща). Це сприяло їх сталому функціонуванню, а, отже, не вимагало від місцевого самоврядування регіонів напрацьовувати інші інституційні формати співпраці на польсько-чеському кордоні.

Обидва ЄОТС, що діють на польсько-чеському прикордонні – «TRITIA» та «NOVUM», – спромоглися реалізувати кілька проєктів, які здебільшого фінансувалися програмою Interreg Cz-PL. Однак їм не вдалося отримати статус керівного органу для адміністрування фондів малих проєктів, як це передбачено для єврорегіонів. Ця ситуація, у поєднанні з іншими, раніше переліченими законодавчими перешкодами, може вважатися однією з причин обережного ставлення польських та чеських публічних інститутів до формування ЄОТС.

Загалом, саме інституційні форми ТКС, які створені на транскордонні з усталеними історичними зв'язками між його жителями, демонструють кращі практики співпраці. Зважаючи на присутність польської меншини в чеській частині території, Єврорегіон «Тешинська Сілезія» став взірцем парадипломатії між двома країнами, сприяючи формуванню гармонійного клімату в колись конфліктному регіоні.

Єврорегіони «Тешинська Сілезія» та «Гласенсіс» якнайкраще унаочнюють практику отримання дозволу Європейської Комісії на адміністрування фондів малих проєктів у рамках програми Interreg Cz-PL та бездоганної реалізації цієї функції.

ЄОТС «TRITIA» та «NOVUM» упродовж першого десятиліття, що минуло з часу створення, перебували у пошуку своєї ролі у розвитку транскордонного співробітництва. Це пов'язано з тим, що Європейська Комісія не надала їм дозволу на адміністрування фондів Interreg, подібно до єврорегіонів, і вони можуть бути лише бенефіціарами проєктів. Водночас ЄОТС на цьому транскордонні не є активними акторами у парадипломатії, на відміну від уже згаданих єврорегіонів.

Чесько-словацьке транскордоння

Перше дослідницьке питання, на яке ми спробуємо відповісти, полягає в наступному: *чи сформувалася домінуюча інституційна форма транскордонного співробітництва між Чеською та Словацькою Республіками упродовж 1990-х – 2020-х років?*

Після Оксамитової революції 1989 року та мирного «розлучення» у складі Чехословаччини у 1993 році, обидві країни – Чеська та Словацька Республіки – продовжили міжнародну співпрацю, зокрема завдяки використанню можливостей ТКС. Деякі автори також наголошують, що, наприклад, регіон, що охоплює Моравію та Західну Словаччину, характеризується давніми історичними зв'язками, що сприяє сталій соціально-економічній співпраці після розпаду спільної держави (Jerábek et al 2021).

В обох країнах – Чеській та Словацькій Республіках – місцеве та регіональне самоврядування як публічні інститути відіграють центральну роль у транскордонному співробітництві. Правовою основою для такої співпраці слугує вже згадана Мадридська конвенція РЄ, ратифікована обома державами. Правові повноваження громад та регіонів брати участь у ТКС визначаються національними конституційними нормами, профільними законодавчими актами та нормами ЄС. Процеси децентралізації, що відбулися після 1989 року та після вступу до ЄС у 2004 році, додатково посилили автономію та правові компетенції субнаціональних рівнів влади.

Оскільки правові основи ТКС місцевого самоврядування Чеської Республіки були проаналізовані в попередньому підрозділі, тепер зосередимося на аналізі нормативної основи для цієї співпраці у Словаччині. Конституція **Словацької Республіки** (1992 р.), розділ 4 гарантує право на самоврядування громадам (слов. *obce*) та вищим територіальним одиницям – регіонам (слов. *kraje*), надаючи їм правосуб'єктність та фінансову автономію (Constitution of Slovak Republic, 1992).

Юридичне підґрунтя транскордонної співпраці у Словаччині забезпечується Законом № 369/1990 «Про управління громадами». Цей закон уповноважує громади налагоджувати взаємодію з іноземними громадами та регіонами, що включає можливість створення асоціацій самоврядування чи підписання

двосторонніх угод (Zákon č. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení).

Формування правової основи для транскордонного співробітництва на регіональному рівні відбулося із запізненням на десятиліття внаслідок політичних обставин, що мали місце у Словацькій Республіці до 1998 року. У зазначений період центральна влада демонструвала обережність щодо децентралізації, що зумовило обмежену підтримку парадипломатії та інших форм ТКС на цьому рівні публічної влади. Лише у 2001 році було встановлено, що самоврядування вищих територіальних одиниць (регіонів – *kraje*) має право брати участь у ТКС, підписувати відповідні угоди про співпрацю та входити до складу міжнародних асоціацій або реалізовувати проекти, спрямовані на забезпечення суспільних інтересів (Zákon č. 302/2001 Z. z. Zákon o samosprávě vyšších územných celkov (zákon o samosprávných krajoch)).

Аналіз законодавства засвідчує, що Чехія та Словаччина мають достатню нормативну основу для налагодження ТКС на місцевому та регіональному рівнях. Однак чеське законодавство пропонує більш чіткі процедурні механізми для укладання угод та здійснення наглядових процедур. На противагу цьому, законодавство Словацької Республіки акцентує увагу на функціональній автономії, яка часто доповнюється вказівками урядових міністерств. У Словаччині міжмуниципальна та міжрегіональна співпраця формально ґрунтується на статті 66 Конституції, яка підтримує або сприяє створенню асоціацій, орієнтованих на місцевий та регіональний розвиток. На практиці ці партнерства охоплюють не лише створення спільних офісів, але й укладання угод про спільну власність, договорів про спільне обслуговування та експериментальні формати, як-от співпраця «розумних міст» (SMART city). (Hasprová et al., 2012; Hulst & van Montfort, 2017).

Протягом 1990–2000-х років органи місцевого самоврядування Чехії та Словаччини використовували свій адміністративний потенціал для ініціювання трьох єврорегіонів, що функціонують уздовж спільного кордону. Один із них був створений у партнерстві з субнаціональними інститутами Австрії (див. Табл. 1.3). Як зазначалося раніше, єврорегіони є однією з найбільш інституціоналізованих форм ТКС між публічними інститутами.

**Перелік єврорегіонів, що діють на чесько-словацькому
транскордонні**

Назва єврорегіону	Рік заснування	Перелік держав, субнаціональні органи яких є засновниками єврорегіонів
Єврорегіон «Помораві – Загор’є – Венвертельє» (з 2021 – «Помораві»)	1997-1999	Чеська Республіка, Словацька Республіка, Австрія
Єврорегіон «Бескиди»	2000	Чеська Республіка, Словацька Республіка, Республіка Польща
Єврорегіон «Білі Карпати»	2000	Чеська Республіка, Словацька Республіка,

Джерело: Sites of Euroregions <https://somjm.webnode.cz/>;
<https://regionbeskydy.cz/euroregion-beskydy/euroregion-beskydy>,
<https://www.regionbilekarpaty.cz/introduction/> /

У Чехії процес створення єврорегіонів розпочався на кордонах із Польщею та Німеччиною у 1991–1993 роках. Натомість на словацькій ділянці кордону відповідні структури вдалося сформувати лише після 1998 року через політичні й інституційні перепони (Halás, 2007). Як наслідок, інституціоналізація першого єврорегіону «Помораві – Загор’є – Венвертельє» тривала два роки (1997–1999).

Внаслідок відсутності у 1990-х роках регіонів як адміністративно-територіальних одиниць, у Чеській Республіці у цей період не було суб’єктів вищого субнаціонального рівня, які мали право виступити співзасновниками єврорегіонів. Ситуація змінилася після запровадження регіонального самоврядування у 2000–2001 роках: *краї* отримали можливість долучитися до діяльності єврорегіонів, хоча спочатку тільки як спостерігачі.

За критерієм правового статусу єврорегіони, які діють на чесько-словацькому транскордонні, є «дзеркальними» неприбутковими асоціаціями місцевого самоврядування громад. Вони зареєстровані на території відповідних держав-учасниць та

здійснюють діяльність на підставі установчої угоди про створення євро регіону, статуту і рішень керівних органів. Відповідні структури складаються з генеральної асамблеї, ради директорів, наглядової ради, секретаріату та робочих груп (Euroregion Beskydy, Euroregion Bílé-Biele Karpaty, Euroregion, Euroregion Pomoravi).

Після запровадження у 2000-2001 роках регіонів як адміністративно-територіального рівня влади, а також включення інституційного формату ЄОТС до національного законодавства Чеської Республіки, деякі *краї* скористалися можливістю для створення саме цієї інституційної форми ТКС.

Станом на серпень 2025 року, відповідно до реєстру ЄОТС Комітету регіонів ЄС, на чесько-словацькому транскордонні функціонували три такі організації (List of EGTCs, 2025) (див. Табл.1.4).

Таблиця 1.4

Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС), створені за участі публічних інститутів Чеської та Словацької Республік

Назва ЄОТС	Рік заснування	Перелік держав, субнаціональні органи яких є засновниками	Офіційний вебсайт
ЄОТС «Спільний регіон»	2012-2013	Чеська Республіка, Словацька Республіка	https://www.spolocnyregion.sk
ЄОТС «TRITIA»	2013	Республіка Польща, Чеська Республіка, Словацька Республіка	https://egtctritia.eu/en/
ЄОТС «Велика Моравія»	2022	Чеська Республіка, Словацька Республіка	https://www.ezusvm.sk/

Джерело: List of European Groupings of Territorial Cooperation (2025).

Retrieved from https://cor.europa.eu/sites/default/files/2024-11/Official_List_of_the_EGTCs.pdf

На жаль, вебсайт ЄОТС «Спільний регіон» знайти не вдалося. Що стосується ЄОТС «TRITIA» та «Велика Моравія», то вони зареєстровані у Словаччині через її більш сприятливе законодавство для створення таких об'єднань.

Відповідно до словацького законодавства, членами ЄОТС можуть бути: Словацька Республіка (як держава), самоврядні регіони-*краї*, громади, юридичні особи із місцем реєстрації у Словаччині (згідно зі спеціальним законодавством), а також асоціації юридичних осіб, що складаються з держави, регіонів або громад (Act No. 90/2008 Coll. on a European grouping of territorial cooperation).

Як уже було зазначено, євро регіони на чесько-словацькому транскордонні функціонують як добровільні асоціації, що формуються переважно громадами. На протипагу цьому, ЄОТС були засновані саме регіонами. Так, ЄОТС «Велика Моравія» було створено у 2022 році в рамках партнерства Південноморавського *краю* Чехії та Трнавського *краю* Словаччини. Ця ініціатива виникла майже через десять років після заснування ЄОТС «TRITIA», до складу якого, як уже було вказано у попередньому підрозділі, увійшли Моравсько-Сілезький *край* Чеської Республіки, Жилінський самоврядний *край* Словацької Республіки, а також Сілезьке та Опольське *воєводства* Республіки Польща.

ЄОТС відрізняються від євро регіонів кількома ключовими аспектами: вони наділені правосуб'єктністю, мають штатних працівників, власні бюджети та чітко визначені процедури прийняття рішень. Г. Бьом провів ґрунтовний аналіз внутрішньої структури ЄОТС «TRITIA» та виокремив бюджетну основу її формування: вона поєднує фінансові внески членів із числа регіонів та залучені кошти ЄС для реалізації спільних проєктів. Однак дослідник також вказує на проблеми координації діяльності, що виникають через присутні розбіжності у національних адміністративних та правових системах. Перешкоди також існують у сферах процедур фінансування та інституційної спроможності різних учасників ЄОТС (Böhm, 2014).

Формування другого дослідницького питання є таким: *Які кращі практики взаємодії між публічними інститутами можна визначити на чесько-словацькому транскордонні?*

Важливу роль у підтримці місцевого розвитку, екологічної співпраці та культурного обміну відіграють три чесько-словацькі євро регіони: «Помораві», «Бескиди» та «Білі Карпати» (Halás, 2007; Jeřábek et al., 2024). Євро регіон «Помораві», який об'єднує Південноморавський та Трнавський *краї*, був одним із піонерів у

започаткуванні транскордонних інфраструктурних та освітніх проєктів, зокрема в рамках програм Європейського Союзу.

До складу заснованого у 2000 році євро регіону «Бескиди» входять території Чеської Республіки, Словаччини та Польщі, зокрема міста Фрідек-Містек, Жиліна та Бельсько-Бяла. Він відомий завдяки реалізації ініціатив у сфері молодіжного та культурного обміну, сприяння туризму та залучення широких верств населення до регіонального розвитку (Halás, 2005).

Євро регіон «Білі Карпати», також створений у 2000 році, є платформою для об'єднання громад Злінського (Чехія) та Тренчинського (Словаччина) *країв*. Пріоритетами його функціонування є захист довкілля, сталий туризм та збалансований розвиток.

Наприкінці 1990-х років чесько-словацькі євро регіони створили відносно ефективні механізми залучення фінансування ЄС: спочатку через програму PHARE CBC (1994–2004), а згодом – через Interreg. Ці структури стали основними акторами управління та розподілу коштів для реалізації невеликих транскордонних проєктів. Особливо важливим для підтримки малих ініціатив у сфері громадянської активності та культурної співпраці виявився фонд малих проєктів, яким безпосередньо керували євро регіони.

Дослідження засвідчують, що завдяки ефективному використанню ресурсів Interreg євро регіони відіграли вирішальну роль у сприянні регіональному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності територій (Chilla & Lambracht, 2022; Martín-Uceda & Ruff, 2021). Так, автори відзначають що лише євро регіоном «Білі Карпати» протягом 2007–2015 років було впроваджено понад 70 мікропроєктів (Jerabek et al., 2021). У випадку євро регіону «Бескиди» обізнаність громадськості щодо діяльності фонду малих проєктів сягнула 74%, а близько 33% жителів долучилися до реалізації принаймні одного проєкту. Цей факт ще раз підкреслює їх соціальне та культурне значення (Wróblewski & Kasparek, 2019). Окрім того, співпраця у сфері довкілля, зокрема на природоохоронних територіях, як-от Білі Карпати, також виявилася дуже успішною (Böhm, 2016).

Попри все, з'явилися й деякі критичні оцінки. Приміром, І. Залт акцентує увагу на проблемах, що постали впродовж реалізації програми Interreg (2007–2013), йдеться про значне адміністративне

навантаження, недостатню участь місцевих органів влади та надмірну залежність від фінансування ЄС (Zalt, 2013).

Загалом у межах програми Interreg V-A Словаччина–Чехія (2014–2020) було профінансовано понад 125 спільних проєктів із загальним бюджетом понад 90 мільйонів євро, з яких близько 10 мільйонів євро було спрямовано на інституційну співпрацю. Однак так і залишилася обмеженою безпосередня участь єврорегіонів у великомасштабних проєктах. Так, згідно з дослідженнями, протягом цього ж періоду єврорегіон «Бескиди» реалізував лише три великі туристичні проєкти (Jerabek et al., 2021).

Чинна програма Interreg VI-A NEXT Словаччина–Чехія (2021–2027) зробила акцент на досягненні системних пріоритетів: управлінні стихійними лихами, цифровізації та зеленій трансформації (Programme Interreg SK–CZ). Окрім того, програма, яка була розроблена за участі широкого кола зацікавлених сторін, також визначає важливими довгостроковими завданнями сприяння культурному туризму і соціальним інноваціям. За оцінками, ці ініціативи сприяють м'якій інтеграції та розвитку транскордонного соціального капіталу (Jerabek et al., 2021).

Завдяки ширшому використанню інструментів Фонду згуртування ЄС (включно з Interreg), секретаріати єврорегіонів стали більш професійними у своїй діяльності та продемонстрували кращу готовність до потенційного переходу до юридичної форми ЄОТС. Оцінка результатів програми Interreg Europe 2014–2020 не лише підтвердила її вагомі результати, а й показала зростання рівня залученості зацікавлених сторін.

Хоча чесько-словацькі єврорегіони й досягли певних результатів, їх рівень реагування на нові виклики та інституційний потенціал виявилися нижчими, ніж в аналогічних структурах на транскордонні з Польщею та Німеччиною. Однак попри обмежені адміністративні ресурси, вони відіграють важливу роль у розбудові регіональної ідентичності, сприянні економічному розвитку та заохоченні громадянської участі (Böhm, Boháč & Wróblewski, 2023). Головною перепорою залишаються існуючі правові та адміністративні бар'єри зі словацького боку (наприклад, у сферах надання послуг і дозволів, оподаткування, процедурного регулювання), які не дають змоги повністю розкрити потенціал транскордонної співпраці (Nováčková, Paškrťová & Vnuková, 2023).

Створення трьох ЄОТС – «Спільний регіон», «Велика Моравія» та «TRITIA» – вздовж чесько-словацького кордону ілюструє, як політика згуртування ЄС спонукає субнаціональні публічні інститути шукати можливості посилення ТКС через використання нових інституційних форматів. Проте, попри високі очікування та початкову інституційну підтримку, практичні результати діяльності ЄОТС поки що не відповідають успіхам, що були досягнуті подібними організаціями в інших європейських транскордонних регіонах (Böhm & Drapela, 2021).

На жаль, наразі достовірна інформація щодо діяльності ЄОТС «Спільний регіон» відсутня – її офіційний вебсайт не функціонує. Так само новостворене ЄОТС «Велика Моравія» ще не показало відчутних та конкретних результатів для їх аналізу. Утім, у 2023 році об'єднання ухвалило стратегічну програму, що надає пріоритет розвитку туризму та мобільності, захисту культурної спадщини, екологічній стійкості й обміну професійним досвідом між працівниками установ соціального обслуговування та загальноосвітніх шкіл (EZUS Velká Morava).

Висновки. В обидвох державах – Чеській та Словацькій Республіках – є достатнім правове регулювання питань транскордонного співробітництва у відповідності до європейських стандартів і засад політики регіонального розвитку. Релевантне законодавство надає місцевим та регіональним органам влади автономію для участі в зазначеній співпраці, гарантує правові можливості для членства в єврорегіонах та ЄОТС, а також підтримує стратегічне планування й доступ до фінансових інструментів ЄС.

Проте, на практиці ефективність ТКС пов'язана з політичною волею, інституційним потенціалом і координацією діяльності публічних інститутів із різних країн. До системних викликів також належать: правова асиметрія в адміністративних процедурах між чеськими та словацькими партнерами, відсутність стабільних механізмів співфінансування проєктів місцевим самоврядуванням та недостатня спроможність менших громад управляти транскордонними проєктами. Зрештою, саме ці фактори часто стримують участь транскордонних інститутів у масштабних, довгострокових ініціативах.

Роль єврорегіонів є значущою у сприянні культурній та соціальній згуртованості жителів транскордоння. Це досягається,

зокрема, через ініціативи, які підтримуються фондами малих проєктів, розбудову зв'язків у межах робочих груп та забезпечення багаторівневого врядування за участі регіонів, громад і представників громадянського суспільства. Однак обмежені правові повноваження, фрагментованість інституційних рамок та залежність від зовнішнього фінансування не дають змоги повною мірою реалізувати їх потенціал і забезпечити стале функціонування цих утворень.

Попри ці виклики, протягом трьох постсоціалістичних десятиліть ТКС між Чеською та Словацькою Республіками продемонструвало неабияку адаптивність. Відсутність мовного бар'єру, історичні зв'язки та інтеграція в ЄС є сприятливими чинниками для розвитку цієї співпраці, а створення єврорегіонів та ЄОТС забезпечило її інституційні рамки. Однак, попри великі очікування та початкову інституційну підтримку, фактичні результати діяльності, зокрема ЄОТС, уздовж чесько-словацького кордону не відповідали масштабу досягнень, що спостерігалися в інших європейських прикордонних регіонах.

Щоб підвищити довгострокову ефективність ТКС між Чеською та Словацькою Республіками, варто поглибити його інституційні формати, розробити механізми сталого фінансування створених структур поза межами циклів програм ЄС та покращити координацію між регіональними та місцевими публічними інститутами. Без здійснення цих кроків існує ризик, що транскордонні ініціативи не переростуть у довгострокові стратегічні партнерства, а так і залишаться фрагментованими діями.

Польсько-словацьке транскордоння

Перше дослідницьке питання, на яке ми спробуємо відповісти, є таким: *Чи сформувалася домінуюча інституційна форма транскордонного співробітництва між Республікою Польща та Словацькою Республікою упродовж 1990-х – 2020-х років?*

Вже на початку 1990-х років – після падіння комунізму в Центральній Європі та здійснення подальших демократичних перетворень – **Республіка Польща та Словацька Республіка** почали формувати інституційні рамки для співпраці на спільному кордоні. Перше постсоціалістичне десятиліття характеризувалося

переосмисленням філософії територіального управління, а також децентралізацією влади. Завдяки таким політико-адміністративним змінам сформувалося сприятливе підґрунтя для ТКС вздовж польсько-словацького кордону, протяжність якого складає понад 500 кілометрів.

Транскордонній співпраці між Польщею та Словаччиною сприяла низка взаємопов'язаних чинників. Перш за все, прикордонні території обох держав володіють спільною так званою «Карпатською спадщиною» – у сфері народного мистецтва, культури, мови і навіть менталітету, – яка підкріплюється спільною історією. По-друге, громадяни Польщі та Словаччини, які мешкають поблизу кордону, вирішують подібні соціально-економічні проблеми, зокрема пов'язані з нерозвинутою інфраструктурою та обмеженими можливостями для працевлаштування. Ще одним вагомим фактором розвитку ТКС між субнаціональними органами влади є процес європейської інтеграції та європеїзації. До вступу в ЄС у 2004 році обидві країни використовували інструменти передвступної співпраці, як-от PHARE CBC, а згодом отримали доступ до всіх механізмів фінансування ЄС, спрямованих на сприяння територіальній співпраці, зокрема програм Interreg.

Враховуючи, що правове середовище для ТКС між публічними інститутами Республіки Польща та Словацької Республіки вже було проаналізовано в попередніх підрозділах, вважаємо за доцільне відразу аналізувати інституційні форми такої співпраці.

Транскордонне співробітництво Польщі із сусідніми країнами почало розвиватися з початку 1990-х років. Здебільшого використовувався інституційний формат угод між органами місцевого самоврядування сусідніх прикордонних регіонів, як-от угод про партнерство (побратимство) міст. Однак вже у період 1990-х років регіональні та місцеві органи влади у Польщі та в Словаччині також скористалися своїми законодавчими та адміністративними повноваженнями для створення трьох єврорегіонів уздовж спільного кордону (*див. Табл. 1.5*). Ці інституційні форми стали своєрідними платформами для налагодження співпраці у транскордонні, оскільки відобразили спільні інтереси щодо публічних інститутів та жителів (Perkowski, 2013).

**Перелік єврорегіонів, що діють на польсько-словацькому
транскордонні**

Назва єврорегіону	Рік заснування	Перелік держав, субнаціональні органи яких є засновниками єврорегіонів
Єврорегіон «Карпатський єврорегіон»	1993	Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Україна
Єврорегіон «Татри»	1994	Польща, Словаччина
Єврорегіон «Бескиди»	2000	Польща, Словаччина, Чехія

Джерело: Sites of Euroregions <https://www.karpacki.pl/en/>,
<https://www.euroregion-tatry.eu/>; <https://www.euroregion-beskidy.pl/>

Перш за все, польсько-словацьке транскордоння, зокрема відповідні громади та райони входять до складу Карпатського єврорегіону (КЄ). Він був створений у 1993 році як результат новаторської ініціативи для Центральної Європи, запропонованої польськими, словацькими, угорськими та українськими регіональними органами влади та реалізованої за підтримки національних урядів. У 2000 році до ініціативи долучилися румунські партнери. Однак через політичні перешкоди до 1999 року участь субнаціональних органів влади Словаччини відбувалася лише на асоційованій основі. Окрім встановлення добросусідських відносин у багатоетнічному регіоні, метою створення КЄ було впровадження європейських методів управління та залучення до регіону відповідних досвіду і знань (Oltean, 2013).

Карпатський єврорегіон є міжнародною асоціацією, до складу якої входять 19 адміністративних субнаціональних одиниць із сусідніх регіонів Польщі, Словаччини, України, Угорщини та Румунії. КЄ має національні офіси, які функціонують як секретаріати для асоціацій органів місцевого врядування у відповідному прикордонні в усіх країнах-учасницях (Carpathian Euroregion).

Хронологічно другим, але, можливо, найефективнішим з огляду на результати, був Єврорегіон «Татри», який заснували у 1994 році Малопольське *воєводство* та п'ять *повітів* Польщі, а також десятки громад з обох країн. До його складу увійшли польські та словацькі органи місцевого самоврядування з історичних регіонів Підгалля, Спіш, Орава та Ліптов, об'єднаних спільними культурними та географічними зв'язками. Єврорегіон активно сприяє розвитку туризму, культурного обміну та співробітництву у сфері охорони довкілля.

Такі ж пріоритети є пріоритетними для функціонування Єврорегіону «Бескиди». Його було утворено у 2000 році органами місцевого самоврядування громад Польщі, Словаччини, Чехії та деяких польських *повітів*. Це об'єднання має на меті сприяти культурній співпраці та спільним стратегіям розвитку в однойменному гірському регіоні (Euroregion Beskydy). З огляду на свої природні та культурні цінності, територія «Бескидів» також характеризується успішною транскордонною мережевою взаємодією між туристичними організаціями, а також транскордонним підприємництвом у багатьох інших секторах (Howaniec & Kurowska-Pysz, 2014; Stverkova, Pohludka, Kurowska-Pysz, & Szczepańska-Woszczyzna, 2018).

Згідно з їх правовим статусом, єврорегіони на цьому транскордонні, як і на інших подібних територіях Вишеградської групи, функціонують як ідентичні неприбуткові асоціації місцевого самоврядування та регулюють свою діяльність угодою про заснування єврорегіону, а також його статутом і керівними органами. Керівні органи складаються з генеральних зборів, ради директорів, наглядової ради, секретаріату та відповідних робочих груп.

Також невдовзі після запровадження відповідної правової бази в європейському публічному праві публічні інститути в Польщі та Словаччині почали застосовувати ЄОТС як інструмент посилення територіальної співпраці. Станом на серпень 2025 року Комітет регіонів ЄС оприлюднив перелік ЄОТС, відповідно до якого на польсько-словацькому транскордонні діють два об'єднання, які були створені у 2013 році (European Committee of Regions 14/05/2025 List of European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC) (*див. Табл. 1.6*).

Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС), створені за участі публічних інститутів Республіки Польща та Словацької Республіки

Назва ЄОТС	Рік заснування	Перелік держав, субнаціональні органи яких є засновниками	Офіційний вебсайт
ЄОТС «Татри»	2013	Республіка Польща, Словацька Республіка	http://euwt-tatry.eu
ЄОТС «TRITIA»	2013	Республіка Польща, Словацька Республіка, Чеська Республіка	http://egtctritia.eu

Джерело: List of European Groupings of Territorial Cooperation (2025). Retrieved from https://cor.europa.eu/sites/default/files/2024-11/Official_List_of_the_EGTCs.pdf

До складу ЄОТС «TRITIA» входять регіони Польщі, Словаччини та Чехії. Оскільки статус даного ЄОТС ми розглядали в попередніх розділах, вважаємо за доцільне зосередити увагу саме на ЄОТС «Татри». Унікальність останнього для Вишеградської групи полягає в тому, що його заснували ті самі польські та словацькі асоціації місцевого самоврядування, які ще у 1994 році створили однойменний Єврорегіон «Татри». По суті, ЄОТС виконує роль додаткової правової основи, яка дозволяє громадам уздовж польсько-словацького кордону ефективніше сприяти транскордонній співпраці. Це об'єднання було зареєстровано Міністерством закордонних справ Республіки Польща та отримало статус юридичної особи 20 вересня 2013 року. Його офіс знаходиться в місті Новий Торг, Польща. Діяльність ЄОТС «Татри» спрямована на покращення транскордонної інфраструктури, сприяння сталому туризму та спільне стратегічне планування (Sohn & Giffinger, 2015).

Окрім класичних, уже охарактеризованих нами інституційних форм, польсько-словацьке ТКС в останні роки дедалі більше переорієнтовується на функціональний підхід до управління територіальним розвитком, особливо в таких сферах, як розвиток інфраструктури, стале планування та інституційне навчання.

Друге дослідницьке питання було сформульовано так: *Які кращі практики взаємодії між публічними інститутами можна визначити на польсько-словацькому транскордонні?*

Однією з ключових сфер співпраці між учасниками транскордонного руху на польсько-словацькому прикордонні є цивільний захист. У рамках єврорегіону «Татри» місцеві органи влади підтримали організацію спільних навчань та механізмів координації для пожежних бригад і служб екстреної допомоги у прикордонних громадах. Ці заходи, завдяки підвищенню готовності до стихійних лих та покращенню можливостей реагування, забезпечили практичну взаємодію та довіру між відповідними службами екстреної допомоги. Це, своєю чергою, сприяло швидшим та більш скоординованим діям під час надзвичайних ситуацій.

Ще одна перевага транскордонного співробітництва проявилася у впровадженні системи заходів, спрямованих на розвиток сталого туризму. Наприклад, за посередництва Карпатського єврорегіону польські та словацькі партнери реалізували проєкт «Досліджуючи Карпати». У його фокусі був розвиток транскордонних пішохідних маршрутів, організація культурних заходів та створення спільних платформ для туристичного маркетингу. Як зазначає М. Перкман, такі ініціативи не лише сприяють економічному розвитку, але й відіграють важливу роль у формуванні спільної регіональної ідентичності, що ґрунтується на культурній та природній спадщині (Perkmann, 2007).

Досягнення у сфері підвищення ефективності громадського транспорту також ілюструють переваги ТКС. Завдяки ЄОТС «Татри» було відновлено автобусне сполучення між раніше роз'єднаними прикордонними містами. Це безпосередньо вплинуло на щоденну мобільність мешканців, забезпечивши легший доступ до послуг та економічних можливостей по інший бік кордону. Також завдяки реалізації таких ініціатив зміцнилися соціальні зв'язки та відновилися історичні взаємини між громадами, розташованими обабіч кордону.

Управління довкіллям – ще одна сфера, де ТКС продемонструвало свою результативність на польсько-словацькому кордоні. Програмою Interreg Польша-Словаччина були підтримані проєкти щодо запобігання повеням, збереження

біорізноманіття та моніторингу якості води у спільних басейнах Попраду і Дунайця. Такі спільні ініціативи не лише сприяли вирішенню спільних транскордонних екологічних проблем, але й сприяли розвитку інтегрованих систем даних та скоординованих управлінських практик (Scott, 2012).

Відповідно до найновішого оцінювання, ці проекти транскордонного співробітництва зміцнили інституційну довіру та міжособистісні контакти (Halás et al., 2020). Водночас, порівняно з результатами, оприлюдненими раніше А. Дулебою (Duleba et al., 2014), основні виклики для розвитку ТКС залишаються все ще не вирішеними, зокрема: адміністративне навантаження, нестабільне фінансування та існуючі невідповідності в регіональному плануванні, що суттєво обмежує позитивний вплив реалізованих ініціатив. Це свідчить про нагальну потребу гармонізації політик ТКС різних країн та формування стабільних механізмів фінансування на всіх рівнях, включно на європейському та національному.

Висновки. Загалом, польсько-словацький досвід транскордонного співробітництва свідчить про поступове зміцнення інституційного потенціалу та довіри між місцевими й регіональними органами влади. Описані вище ініціативи ілюструють, як співпраця сприяє покращенню якості публічних послуг, управлінню довкіллям та регіональній згуртованості.

Попри це, низка системних проблем ускладнює довгострокову ефективність ТКС на польсько-словацькому транскордонні. Центральною проблемою є адміністративна асиметрія, зокрема більша автономія, включно фінансова, польських *voevodств* та інших субнаціональних органів управління порівняно з місцевим самоврядуванням Словаччини. Цей дисбаланс перешкоджає координації співпраці між великою кількістю публічних інститутів з різними повноваженнями та процесами прийняття рішень та узгодженню пріоритетів по обидва боки кордону. Крім того, фінансова стійкість проектів транскордонного співробітництва не є безсумнівною через їх залежність від багаторічних циклів фінансування Interreg. На додачу до жорстких адміністративних вимог, їм часто бракує довгострокових гарантій ресурсної підтримки.

Крім того, невисокий рівень залучення зацікавлених сторін, зокрема жителів, що проживають у прикордонних громадах у

спільних ініціативах, знижує соціальну легітимність та стійкість ініціатив транскордонного співробітництва.

Розв'язання усіх наведених вище проблем вимагає впровадження інституційних інновацій, а також більш ефективного управління на різних рівнях. Гармонізація адміністративних процедур, збільшення участі громадян у транскордонному співробітництві та забезпечення стабільних, але гнучких механізмів фінансування матимуть вирішальне значення для максимальної оптимізації потенціалу польсько-словацької співпраці у найближчому майбутньому.

Угорсько-словацьке транскордоння

Перше дослідницьке питання, на яке ми спробуємо відповідати, є таким: *Чи сформувалася домінуюча інституційна форма транскордонного співробітництва між Угорщиною та Словацькою Республікою протягом 1990-х – 2020-х років?*

Політична трансформація початку 1990-х років, що супроводжувалася відкриттям кордонів у Центральній Європі, створила передумови для становлення ТКС між Угорщиною та Словаччиною. Спочатку цей процес був обмеженим через відсутність інституційних форм співпраці та незбалансованість розвитку по обидва боки кордону. Однак спільні перспективи вступу до ЄС, наслідком чого стала гармонізація національних правових систем, впровадження європейської технічної допомоги та механізмів фінансування, що заохочували взаємодію між місцевими й регіональними органами влади, сприяли розвитку ТКС. Однак більшості ранніх спільних ініціатив бракувало внутрішнього змісту – вони були символічними діями, часто стимульованими можливостями отримання фінансування ЄС (Soós & Fejes, 2023).

На розвиток ТКС між країнами Вишеградської групи суттєво впливають правові рамки, які надають повноваження субнаціональним органам влади здійснювати співпрацю. У попередньому підрозділі ми вже аналізували нормативно-правові засади ТКС у Словацькій Республіці, відтак далі будемо фокусувати увагу на законодавчій базі **Угорщини**.

Правова система Угорщини сприяє транскордонній співпраці на субнаціональному рівні завдяки національному законодавству та міжнародним угодам. Європейська хартія

місцевого самоврядування, ратифікована у 1994 р. і ухвалена в 1997 р., надає субнаціональним органам влади автономію щодо формування асоціацій з аналогічними інститутами (1997. évi XV. Törvény). Зауважимо, що згідно з Основним Законом CLXXXIX від 2011 року, в Угорщині конституційною автономією наділені місцеві органи самоврядування (міста – угор. *város*; села — угор. *község*) і органи самоврядування області (угор. *vármegye*). Крім того, Основний закон визначає такий адміністративно-територіальний поділ країни: столиця, області, міста та села. Також Закон LXV «Про місцеве самоврядування» (1990) дозволяє органам самоврядування Угорщини укладати угоди про співпрацю з подібними інститутами з інших країн (Steiner, 2016).

Слід зауважити, що норми Ради Європи, що стосуються ТКС, по особливому імплементуються в Угорщині. На відміну від Словаччини, Угорщина ухвалила лише основні положення Мадридської рамкової конвенції (набула чинності на території держави в 1994 році) і не приєдналася до жодного з її додаткових протоколів. Це рішення зумовлене, головним чином, відсутністю сильного, з політико-адміністративної точки зору, субнаціонального рівня самоврядування, що є необхідною умовою для створення інститутів транскордонного співробітництва на засадах публічного права. Окрім того, чинні версії закону про місцеве самоврядування (Закон CLXXXIX від 2011 року) та Основний Закон потребують внесення змін для того, щоб ратифікувати Третій додатковий протокол до Рамкової конвенції.

Закон Угорщини XXI від 1996 року «Про регіональний розвиток та просторове планування» визначає нормативні засади для планування та реалізації просторової співпраці, включаючи транскордонні ініціативи, відповідно до системи NUTS (Номенклатура територіальних одиниць для статистики) Європейського Союзу. Однак Угорщина не має виборних регіональних органів самоврядування на рівні NUTS 2, що є перешкодою для її здатності ефективно інституціоналізувати транскордонне співробітництво на цьому адміністративно-територіальному рівні. Як наслідок, замість публічних інститутів влади численні угорські зацікавлені сторони долучаються до транскордонного співробітництва за посередництва громадянських організацій або благодійних фондів (Soós & Fejes, 2023).

Водночас завдяки зусиллям колишнього депутата Європейського парламенту Іштвана Палфі, який здійснив суттєвий внесок у формування правової основи для ЄОТС, Угорщина стала однією з перших держав-членів, яка вже в 2007 році запровадила у національне законодавство європейські правові норми, необхідні для створення цих інститутів (XCIX. törvény az európskai területi együttműködési csoportosulásról, 2007). Це пов'язано, значною мірою, з можливістю для публічних інститутів, засновників ЄОТС, розвивати співпрацю з угорськими меншинами, які проживають у сусідніх країнах, зокрема у Словаччині (Varga, 2022).

Наведені дані демонструють, що попри відмінності в адміністративно-територіальних структурах Словаччини та Угорщини, обидві країни визначають ТКС стратегічним інструментом регіонального розвитку. Слід зазначити, що до набуття чинності законодавства про ЄОТС його домінуючою інституційною формою були єврорегіони (*див. Табл. 1.7*).

Таблиця 1.7

Перелік єврорегіонів, що діють на угорсько-словацькому транскордонні

Назва єврорегіону	Рік заснування	Перелік держав, субнаціональні органи яких є засновниками єврорегіонів
Єврорегіон «Карпатський єврорегіон»	1993-1999	Угорщина, Словаччина, Польща, Україна та Румунія
Єврорегіон «Іполь»	1999	Угорщина, Словаччина
Єврорегіон «Ваг-Дунай-Іполь»	1999	Угорщина, Словаччина
Єврорегіон «Неоградієнсіс»	1999-2000	Угорщина, Словаччина
Єврорегіон «Кошіце-Мішкольц»	2000	Угорщина, Словаччина
Єврорегіон «Шайо-Ріма»	2000	Угорщина, Словаччина
Єврорегіон «Трикордоння Дунаю»	2001	Угорщина, Словаччина

Продовження таблиці 1.7

Єврорегіон «Дунайський єврорегіон»	2003	Угорщина, Словаччина
Єврорегіон «Істер-Гранум»	2003-2004	Угорщина, Словаччина
Єврорегіон «Земплен»	2004	Угорщина, Словаччина

Джерело: Sites of Euroregions: Ister-Granum <http://istergranum.eu>; Danube Euroregion: (No official website listed) Sajó–Rima Euroregion: <http://sajorima.eu> (not responding); VDI Euroregion: (No official website listed); Triple Danube Euroregion: (No official website listed); Ipoly Euroregion: <http://ipolyvolgye.hu>; Novohrad–Nógrád Euroregion: <http://nnegtc.eu>; Košice–Miskolc Euroregion: (No official website listed); Zemplén Euroregion: (No official website listed).

Карпатський єврорегіон, перше подібне утворення на угорсько-словацькому кордоні, був заснований у 1993 році. Причини його створення та організаційні характеристики ми детально описували в попередніх підрозділах. Від Словаччини членами КЄ є Кошицький і Пряшівський *краї*. З угорського боку до нього входять області (угор. *vármegye*) Боршод-Абауй-Земплен, Гайду-Бігар, Гевеш, Яс-Надькун-Сольнок і Саболч-Сатмар-Берег, а також міста зі статусом *медьє*, як-от Мішкольц, Дебрецен, Егер і Ніредьгаза (Khusainov, Lisnik, Zatrochová *et al.*, 2023).

Більшість інших єврорегіонів, що діють уздовж угорсько-словацького кордону, були створені на мікрорегіональному рівні та засновані навколо історичних зв'язків і співпраці між громадянським суспільством. Зазвичай їм притаманні класичні організаційні структури, які включають генеральну асамблею, секретаріат, тематичні комітети та робочі групи. Їх правосуб'єктність визначається існуванням ідентичних «дзеркальних» асоціацій або фондів, зареєстрованих відповідно до національного законодавства.

Деякі єврорегіони вздовж угорсько-словацького кордону упродовж всього періоду існування не продемонстрували помітних результатів діяльності. Про це свідчить відсутність у них навіть офіційних вебсайтів: у цьому контексті зазвичай наводять приклад єврорегіону «Трикордоння Дунаю». Цікаво, що єврорегіон «Ваг-Дунай-Іпель», сформований у 1999 році на основі співпраці між угорськими *медьє* Комаром-Естергом, Пешт,

Веспрем та Феєр та словацьким Нітранським *краєм*, пізніше був переформатований шляхом створення нових єврорегіонів на тій самій, але меншій за площею, території. Ці нові структури діють на мікрорегіональному рівні і є результатом угод про співпрацю між асоціаціями громад з обох боків кордону («Єврорегіон «Дунайський єврорегіон» (2003) та Єврорегіон «Істер-Гранум» (2003–2004)).

Загалом єврорегіони на угорсько-словацькому транскордонні здебільшого об'єднують громади, їхні асоціації та представників громадянського суспільства. До таких можна, окрім уже згаданих, віднести: єврорегіон «Шайо–Ріма» (2000), єврорегіон «Неоградієнсіс» (2000), єврорегіон «Іпель» (2002) та єврорегіон «Земплен» (2004). Наприклад, єврорегіон «Істер-Гранум» (2003) включає 48 словацьких та 52 угорські громади. Його модель управління складається з Ради з однаковою кількістю представників з обох країн, яка діє за підтримки відповідних тематичних робочих груп.

Єврорегіон «Кошице–Мішкольц» (2000) був ініційований органами влади Кошицького *краю*, міста Кошице у Словаччині та *медьє* Боршод-Абауй-Земплен разом із містом Мішкольц в Угорщині. Таким чином, до нього входять субнаціональні органи влади регіонального рівня та самоврядування на рівні громад. Проте, як наголошують дослідники, основним напрямком його діяльності є переважно питання культури та політики (Soós & Fejes, 2023).

У 2000–2001 роках уряд Словацької Республіки запровадив процедуру надання субсидій для підтримки діяльності словацьких частин єврорегіонів. Вона була призначена для фінансування створення секретаріатів та їх поточних витрат. З одного боку, ця ініціатива сприяла створенню єврорегіонів уздовж словацького кордону, з іншого – призвела до зниження активності учасників із Словаччини після завершення дії цього інструменту (Halas, 2007). Наразі лише Карпатський єврорегіон, єврорегіони «Іпель» та «Шайо–Ріма» активно беруть участь у реалізації проєктів або організації заходів. Інші єврорегіони де-факто не функціонують.

Відмінні статус та повноваження публічних інститутів влади в сусідніх державах, водночас традиційні транскордонні відносини між громадами стимулювали інтенсивне застосування нового правового механізму, запропонованого у законодавстві ЄС

у 2006-2013 роках, а саме, Європейських об'єднань територіального співробітництва. Окрім того, ця співпраця підсилюється увагою уряду Угорщини щодо надання підтримки угорським меншинам у сусідніх країнах (Swensson. Ocskay, 2016).

Починаючи з 2011 року, створення й функціонування ЄОТС підтримується урядом Угорщини за допомогою фінансових ресурсів та експертизи: на ці потреби виділяється орієнтовно 500-600 тисяч євро щороку. Завдяки такій політиці майже третина подібних об'єднань, створених в ЄС, має угорських учасників. Зокрема, за участю Угорщини було сформовано 27 ЄОТС (із них 3 вже припинили існування; учасники з Угорщини також вийшли ще зі складу 2-х). Ще 3 ЄОТС на даний час перебувають у процесі розпуску (Benczi & Ocskay, 2021).

Підтримка угорського уряду була основним фактором, чому на транскордонних територіях, де вже функціонували угорсько-словацькі єврорегіони, сформувалися однойменні ЄОТС – «Шайо-Ріма» та «Істер-Гранум», – хоча склад учасників та структура є дещо відмінними. Окрім двох вищезазначених об'єднань, обабіч лінії угорсько-словацького кордону в період із 2008 року (коли було створено перше ЄОТС «Істер-Гранум») до 2025 року (коли було створено останнє – ЄОТС «БОТІЮ»), загалом виникло 14 об'єднань (див. Табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС), створені за участі публічних інститутів Угорщини та Словацької Республіки

Назва ЄОТС	Рік заснування	Країни-учасники	Офіційний вебсайт
ЄОТС «Істер-Гранум»	2008	Угорщина / Словацьчина	http://istergranum.eu
ЄОТС «Унг-Тиса-Тур-Шайо»	2009	Угорщина / Словацьчина	—
ЄОТС «Карст-Бодва»	2009	Угорщина / Словацьчина	—
ЄОТС «ОБОУЙ»	2010	Угорщина / Словацьчина	http://abaujinfo.hu

словацько-угорського кордону та в Центральній Європі загалом. У 2015 році під час порівняльного аналізу діяльності 13 існуючих угорсько-словацьких ЄОТС, який брав до уваги багато факторів – публічність, ресурси, регіональний розвиток та рівень задоволеності учасників, – саме ЄОТС «Істер-Гранум» було визнано однією з найбільш ефективних організацій (Balogh, Pete, 2017).

Можна навести також приклад ЄОТС «Понс Данубій» (заресстроване у 2010 році), який включає шість громад з обох країн. Його правосуб'єктність дозволяє йому безпосередньо реалізовувати проєкти, управляти ресурсами та координувати довгострокові стратегії. Зокрема, стратегічними інституційними центрами ЄОТС є міста Мішкольц, Естергом та Кошіце. Важливо зазначити, що ЄОТС «Понс Данубій» та «Віа Карпатія» – це єдині з 15 ЄОТС на угорсько-словацькому кордоні, чії офіси розташовані в Словаччині (Fejes, 2023).

Друге дослідницьке питання було сформульовано так: *Які кращі практики взаємодії між публічними інститутами можна виокремити на угорсько-словацькому транскордонні?*

Транскордонне співробітництво уздовж словацько-угорського кордону демонструє можливість поєднання співпраці на місцях та інституційних інновацій. Модель ЄОТС дозволяє оптимізувати звітність, скоординувати реалізацію проєктів та забезпечити раціональне використання коштів ЄС.

Уже згадане ЄОТС «Істер-Гранум», що охоплює територію міст Естергом (Угорщина) та Штурово (Словаччина), є взірцем транскордонного розвитку невеликих масштабів. Воно демонструє успіхи у транскордонному плануванні та розвитку туристичних маршрутів, зокрема: прокладанні велосипедних доріжок; відновленні замків, маєтків та релігійних маршрутів; сприянні шопінг-туризму та промоції місцевих продуктів харчування; захисті довкілля та розбудові економічних мереж (Balogh, Pete, 2017). Відповідно до результатів останніх досліджень, саме проєкти цього ЄОТС були декілька разів підтримані фінансуванням програм Interreg, а в 2011 році на його основі було сформовано місцевий інноваційний кластер (Durá et al., 2018).

Єврорегіон «Іпель» скористався фінансуванням Interreg для відновлення та захисту басейну річки Іпель, інтегруючи

інфраструктуру запобігання повеням з екотуристичними маршрутами, як-от велосипедні доріжки вздовж річки. Прозоре управління проектами та використання процедур транскордонного аудиту зміцнили взаємну довіру між громадянами, які проживають уздовж кордону. З іншого боку, ЄОТС «Понс Данубій» також має у своєму доробку успішні проекти транскордонних велосипедних доріжок, інтегрованого міського планування та спільних літніх молодіжних таборів (Noferini et al., 2019).

Наразі найпомітнішою ЄОТС на угорсько-словацькому кордоні є ЄОТС «Віа Карпатія». Це одна з двох ЄОТС, зареєстрованих у Словаччині; організація була створена Кошицьким *краєм* та угорським *медьє* Боршод-Абауй-Земплен. Це об'єднання ефективно втілює спільні цілі регіонального розвитку за допомогою практичних проектів у сфері інновацій, соціальної допомоги, екології та енергетичного переходу.

Проте ефективність ЄОТС на угорсько-словацькому транскордонні варіюється: від блискучих показників одних до фактичної відсутності ознак існування інших (Törzsök & Majoros, 2015) (Benczi & Ocskay, 2021). Потрібно відзначити й кілька інших проблемних моментів розвитку ТКС між Угорщиною та Словацькою Республікою. На відміну від чесько-словацького випадку, мовні та культурні відмінності створюють перепони для ефективної комунікації та ширшого залучення громадськості. Угорські меншини на півдні Словаччини, хоча й слугують «містками» для співпраці, також вимушені вирішувати проблеми, пов'язані з національними правовими розбіжностями, адміністративними процедурами та можливостями фінансування спільних ініціатив (Chilla & Lambracht, 2022).

Також внаслідок невідповідності фінансових та адміністративних можливостей словацьких та угорських громад виникає дисбаланс в управлінні та впровадженні проектів. У менш розвинених прикордонних районах деякі словацькі громади навіть вирішують проблему нестачі персоналу та досвіду в управлінні проектами ЄС.

На жаль, на перебіг транскордонного співробітництва також впливають політичні відносини. Періодичні суперечки щодо використання мов меншин, історичної пам'яті та міграції негативно позначаються на локальній співпраці, хоча загалом ці

фактори не впливають на довгострокові перспективи функціонування ЄОТС або єврорегіонів.

Попри всі виклики, угорсько-словацькі ЄОТС є домінуючими інституційними формами ТКС, зокрема в управлінні та впровадженні програм територіального співробітництва ЄС. У рамках Програми Interreg Угорщина–Словаччина фонд малих проєктів адмініструється двома ЄОТС – «Віа Карпатія» та «Раба-Дуна-Ваг» – із сукупним обсягом асигнувань понад 13 млн євро упродовж програмових періодів 2014–2020 та 2021–2027 років (Interreg Hungary–Slovakia Programme). Запроваджена у 2014–2020 роках, ця модель стала інституційним нововведенням в архітектурі Interreg та завдяки своїй ефективності продовжила застосовуватися на цьому та інших європейських транскордонних і упродовж наступного періоду. ЄОТС також формально інтегровані в структури прийняття рішень програм Interreg: вони можуть делегувати представника до Моніторингового комітету; водночас Керівний орган програми Угорщина – Словаччина проводить із ними регулярні консультації щодо майбутньої співпраці та можливостей фінансування (Interreg Hungary – Slovakia Programme, n.d.).

Слід відзначити, що Словаччина та Угорщина успішно реалізували понад 180 проєктів у рамках програми Interreg V-A Словаччина – Угорщина 2014–2020 років із сукупним бюджетом понад 170 мільйонів євро. Нова програма Interreg VI-A (2021–2027 роки) зосереджується на пріоритетах зеленої мобільності, інклюзивної освіти та розумному управлінні, відводячи стратегічну роль єврорегіонам та ЄОТС у впровадженні проєктів.

Крім того, ЄОТС реалізують проєкти TAPE (2014–2020) та TAP (2021–2027) за підтримки експертних організацій на кшталт CESCO, що підкреслює їхню стратегічну роль у територіальному розвитку обабіч кордону (CESCI, 2022).

Висновки. Транскордонне співробітництво між Угорщиною та Словаччиною зазнало значної трансформації з початку 1990-х до 2020-х років. Співпраця, започаткована єврорегіонами, спочатку мала символічний характер і фокусувалася на залученні фінансування ЄС, а не на досягненні відчутних результатів. Залежність від національних субсидій та ставка на створення асоціацій, а не на потужні публічні

організації, обмежувала довгострокову ефективність цих платформ для співробітництва. Багато євро регіонів залишилися слабо інституціоналізованими, такими, що відчувають нестачу ресурсів чи політичної спроможності для підтримки змістовної співпраці.

Запровадження інструменту Європейського об'єднання територіального співробітництва у 2006–2013 роках стало поворотним моментом в інституційному розвитку ТКС. Активне впровадження Угорщиною цієї інституційної новації сприяло швидкому поширенню ЄОТС уздовж угорсько-словацького кордону, зокрема завдяки послідовній фінансовій та професійній підтримці на державному рівні. Окремі євро регіони були переєстровані як ЄОТС, також були створені нові об'єднання, в результаті чого Угорщина стала однією з найактивніших держав-членів ЄС щодо використання цього інструменту. Таким чином, ЄОТС замінили євро регіони як домінуючу інституційну форму транскордонного співробітництва, забезпечивши правосуб'єктність, фінансову звітність та ширший доступ до фондів ЄС.

Передові практики ЄОТС «Істер-Гранум», «Понс Данубій» та «Віа Карпатія» демонструють суттєвий потенціал цієї моделі для досягнення конкретних результатів. Вдало реалізовані проекти у сфері розвитку туризму, захисту довкілля, інфраструктури та культурної співпраці підвищили рівень довіри завдяки діяльності постійних секретаріатів, двомовному персоналу та спільним механізмам планування. Їх досвід фінансового менеджменту, формування інноваційних кластерів засвідчує, що транскордонне співробітництво може еволюціонувати від символічних дій до реальних форм врядування.

Попри досягнення, помітними є і проблеми у розвитку ТКС. Мовні та культурні відмінності, розбіжності між угорськими та словацькими громадами щодо рівня фінансування, а також періодичні політичні тертя між суспільствами перешкоджають збалансованій та сталій співпраці. Досвід функціонування ЄОТС є різним: деякі з них є дуже успішними, а деякі припинили функціонування чи знаходяться на стадії розпуску.

Тим не менш, загальна траєкторія розвитку свідчить, що ЄОТС стали головною інституційною формою угорсько-

словацької транскордонної співпраці, узгоджуючи місцеву та регіональну співпрацю зі стратегіями територіального згуртування.

Досвід транскордонного співробітництва між Закарпатською областю України та країнами Вишеградської групи

Дослідження інституційних форм транскордонного співробітництва публічних інститутів України із партнерами в суміжних країнах Вишеградської групи буде здійснено на основі аналізу випадку Закарпатської області та передбачатиме розгляд конкретних дослідницьких питань.

Перше дослідницьке питання полягає в з'ясуванні того, які інституційні форми транскордонного співробітництва передбачені українським законодавством для публічних інститутів?

Чинні інституційні рамки для транскордонного співробітництва між субнаціональними органами влади є визначеними Законом України «Про міжнародне територіальне співробітництво», ухваленим у квітні 2024 року в рамках гармонізації законодавства України з законодавством ЄС (Відомості Верховної Ради, 2024а). Він замінив попередній базовий закон 2004 року (Відомості Верховної Ради, 2024б) та визначив, що цей вид територіального співробітництва може здійснюватися шляхом:

- 1) *реалізації спільних проєктів та програм;*
- 2) *укладення угод про транскордонне співробітництво;*
- 3) *створення або приєднання до об'єднання євро регіонального співробітництва (ОЕС);*
- 4) *приєднання до європейського об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС).*
- 5) *створення євро регіону.*

Згідно з українським законодавством, публічні інститути, що беруть участь у співробітництві (так звані суб'єкти територіального співробітництва), – це місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також їх об'єднання (асоціації). Ці органи можуть співпрацювати з відповідними публічними інститутами та/або їхніми асоціаціями в сусідніх

країнах, діючи в межах своїх компетенцій та відповідно до угод про міжнародне територіальне співробітництво.

Вищезгаданий закон України запроваджує поняття «органу міжнародного територіального співробітництва», що у контексті цього дослідження відповідає терміну «інституційні форми транскордонного співробітництва», який ми використовуємо. Законодавство України визначає, що ними можуть бути: *об'єднання єврорегіонального співробітництва (ОЕС), європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС), єврорегіони.*

Зокрема, стаття 13 надає вичерпний огляд організаційно-правової структури (непідприємницьке товариство), засновників та процедур створення ОЕС, зважаючи на членство України в Раді Європи та ратифікації її міжнародно-правових норм про ТКС. Стаття 14 окреслює правила, що регулюють участь юридичних осіб, які не здійснюють комерційної діяльності та серед засновників яких є органи влади (у контексті нашого дослідження – «публічні інститути») в ЄОТС, наголошуючи, що така участь має відповідати законодавству України та здійснюватися згідно з угодою про створення ЄОТС, запропонованою юридичною особою з держави-члена ЄС.

Важливо відзначити, що Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво», прийнятий у квітні 2024 року, є частиною виконання зобов'язань, прийнятих у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (підписана 27 червня 2014), а також відповідає пріоритетам підготовки до вступу в ЄС, яка розпочалася у 2022 році. Також він враховує норми ратифікованого Україною 11 травня 2012 року Протоколу №3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, що створює юридичну основу для створення ОЕС (Council of Europe. European Treaty Series – No. 206, 1998). Норми щодо участі публічних інститутів України в інституційному форматі ЄОТС були згадані у законі 2004 році, однак більш детально прописані в новому законодавстві, враховуючи можливість приєднання до вже діючих об'єднань у країнах-членах ЄС чи участі у створенні нових, а також прецедент, встановлений ЄОТС «Тиса» за участю Закарпатської області.

Єврорегіон як класична форма транскордонного співробітництва, згідно з проаналізованим законодавством створюється на підставі двосторонньої або багатосторонньої угоди з метою становлення чи поглиблення відносин між суб'єктами ТКС в Україні та за кордоном. Він може бути реорганізований в іншу інституційну форму транскордонного співробітництва, до прикладу ЄОТС.

Західні та південно-західні регіони України – а саме Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, Волинська та Одеська області – наразі де-юре інтегровані до складу п'яти єврорегіонів. Ці структури створені у співпраці з державами-членами або кандидатами на вступ до ЄС: Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою. До них належать: «Карпатський єврорегіон» (1993 р.), «Буг» (1995 р.), «Нижній Дунай» (1998 р.), «Верхній Прут» (2000 р.) та «Дністер» (2012 р.) (Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021-2027 роки). Міжнародно-правову основу для функціонування цих єврорегіонів складає Мадридська рамкова конвенція РЄ.

Карпатський єврорегіон, що охоплює територію Закарпатської області України, був заснований у 1993 році, як вже було вказано, як новаторська ініціатива її регіональної політичної еліти спільно партнерами з сусідніх країн. Сьогодні КЄ діє як міжрегіональна асоціація, яке об'єднує 19 суміжних адміністративно-територіальних одиниць із п'яти держав-учасниць. Ключовою метою створення, окрім налагодження добросусідських відносин між народами та етнічними спільнотами, було впровадження європейських методів управління та відповідного досвіду (Oltean, 2013).

Не заглиблюючись в аналіз функціонування Карпатського Єврорегіону, який не є предметом нашого дослідження, зазначимо: накопичення проблем, очевидних, відповідно до наведених раніше оцінок різних авторів, вже з початку 2000-х років, призвело до трансформації його організаційної структури. 2 жовтня 2007 року в Україні було зареєстровано Асоціацію органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна». Вона об'єднує 72 органи місцевого самоврядування та їхні асоціації із Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей. У листопаді 2008 року Міжрегіональна

асоціація Карпатського єврорегіону визнала цю організацію офіційним представництвом України в КЄ («Єврорегіон Карпати – Україна»).

Починаючи з другого десятиліття 21-го століття, в Україні зростає інтерес до сучасної інституційної форми ТКС між публічними інститутами, що пропонується європейським правом, а саме – до європейських об'єднань територіального співробітництва. Запровадження ЄОТС в Україні відбулося завдяки Закону України № 2515-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва», який набув чинності 4 вересня 2018 року (Відомості Верховної Ради, 2018). Наразі цей формат регулюється чинним законом про міжнародне територіальне співробітництво, згаданим раніше.

Єдиним прикладом практичного застосування в Україні згаданої вище інституційної форми транскордонного співробітництва є ЄОТС «Тиса», створене у 2015 році на підставі угоди між Закарпатською областю, областю Саболч-Сатмар-Берег та містом Кішварда (Угорщина). «Тиса», до того ж, стала першим ЄОТС, створеним в Європейському Союзі за участі публічних інститутів держави, яка не є членом ЄС. Враховуючи неформовану в Україні станом на 2015 рік правову основу для функціонування ЄОТС, досвід його функціонування та управління став одним із головних рушіїв європеїзації відповідного українського законодавства, що зрештою призвело до ухвалення вже згаданого нами нового закону 2024 року (Benczi & Ocskay, 2021).

Слід відзначити, що найпоширенішою формою транскордонного співробітництва між Закарпатською областю та субнаціональними публічними інститутами з сусідніх країн ЄС є двосторонні угоди; у деяких випадках ТКС розвивається на підставі тристоронніх або багатосторонніх угод.

Зауважимо, що аналіз інституційних форм співпраці між Закарпаттям та Пряшівським і Кошицьким *краями* Словаччини, громадами та районами цих регіонів, дозволяє зробити висновки, що можуть бути релевантними для ТКС з іншими центральноевропейськими партнерами. Після вступу Словаччини до ЄС, який забезпечив ширший доступ для місцевого самоврядування до його структурних та інвестиційних фондів та широкого спектру інших програм, укладення двосторонніх угод

мотивувалися, насамперед, потребою створити правову основу для спільної розробки та реалізації транскордонних проєктів. Результати здійснених досліджень свідчать, що представники публічних інститутів (органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, агенції регіонального розвитку, агенції місцевого розвитку, публічні заклади культури та університети) звикли використовувати тимчасові, так звані *ad hoc*, партнерства як найпоширенішу інституційну форму ТКС. Такий підхід має місце і тепер, попри існування інших, набагато ширших можливостей, зокрема багатосторонніх та багаторічних інструментів фінансування, що пропонуються в рамках ЄС. Це пояснюється нестачею знань, людських та фінансових ресурсів, інформації та партнерських зв'язків на тлі постійної внутрішньої мотивації публічних інститутів займатися такою діяльністю (Cirner et al. 2023).

Водночас варто підкреслити, що попри згадані проблеми, правова спроможність органів місцевого самоврядування в Україні суттєво зміцнилася з початком реформи децентралізації у 2014–2015 роках. Передача близько 60% державних доходів до місцевих бюджетів, а також формування об'єднаних територіальних громад та районів значно розширили їх повноваження та фінансову спроможність (Відомості Верховної Ради, 2015). Однак виклики, спричинені пандемією COVID-19 (2020–2021 р.) та повномасштабним вторгненням Росії (з 2022 р.), зупинили цей позитивний процес. Ці події негативно впливають на спроможність інститутів місцевого самоврядування реалізовувати свої повноваження та розпоряджатися фінансовими ресурсами, що ускладнює аналіз результатів транскордонного співробітництва публічних інститутів України на сучасному етапі.

Друге дослідницьке питання сформульовано так: *Яким чином політика Європейського Союзу впливає на вибір інституційних форм ТКС між публічними та іншими неприбутковими інститутами Закарпатської області та партнерами із сусідніх країн Вишеградської четвірки?*

З початку 2000-х років, на тлі вступу країн Вишеградської групи (Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини) до ЄС та започаткування Європейської політики сусідства (ЄПС), у західних регіонів України з'явилася можливість залучати фінансування для транскордонних проєктів із двох європейських

фондів: Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР, англ. *EFRD*) – для європейських партнерів – та Технічної допомоги для Співдружності незалежних держав (англ. *TACIS*) – для українських. Йдеться про Програму транскордонного співробітництва Угорщина – Словаччина – Україна INTERREG IIIA/TACIS (2000-2004) та Програму ТКС Польща – Білорусь – Україна INTERREG IIIA/TACIS (2004-2006).

На виконання Плану дій між ЄС та Україною (2005 р.) в рамках ЄПС, який передбачав підтримку участі місцевої влади в транскордонному співробітництві, було запроваджено Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП, англ. *ENPI*). Протягом 2007–2013 років ЄІСП надавав співфінансування для належного врядування, соціально-економічного розвитку та інтеграції сусідніх країн з ЄС. Примітно, що три програми ТКС цього періоду («Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна», «Польща – Білорусь – Україна», «Румунія – Україна») охоплювали, окрім інших, територію Закарпатської області (EUR-Lex, 2006b).

Європейський інструмент сусідства (ЄІС, англ. *ENI*, 2014-2020) замінив попередній механізм і його основною метою було визначено сприяння регіональній інтеграції та транскордонному співробітництву. ЄІС використовував принципи диференціації, спільної відповідальності та гнучкості, реагуючи таким чином на зміни у суспільстві. Метою цього інструмента є зміцнення відносин із бенефіціарами через різні двосторонні, багатосторонні та транскордонні програми співробітництва (Official Journal of the European Union, 2014). У 2020 та 2022 роках Європейська комісія внесла корективи до правил ЄІС з огляду на виклики, пов'язані з пандемією COVID-19 та повномасштабною агресією Росії проти України (EUR-Lex, 2020; EUR-Lex, 2022).

Підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році зобов'язало Україну імплементувати європейські стандарти в усіх галузях, зокрема у сфері транскордонного та регіонального співробітництва. Угода містить спеціальний Розділ 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво». Норми статей 446–448 Угоди закріплюють роль органів влади у забезпеченні цієї співпраці та розробці відповідної нормативно-правової бази (EUR-Lex, 2023).

У період 2021–2027 років ТКС та інші виміри європейської територіальної співпраці з країнами-сусідами, включно Україною, були інтегровані у політику згуртування ЄС та стали частиною програми Interreg. Для виокремлення її зовнішнього виміру було запроваджено окремі програми Interreg NEXT (European Commission, n.d.). Вони мають на меті сприяння економічному, соціальному та територіальному розвитку відповідно до цілей політики згуртування. Регламент програм охоплює всі етапи ефективного управління, включаючи технічну допомогу, моніторинг, оцінку, комунікацію, контроль та фінансове управління за підтримки Європейського фонду регіонального розвитку (EUR-Lex, 2021).

Участь українських регіонів у програмах ЄІСП, ЄП, Interreg NEXT дозволяє нам оцінити потенціал різних типів публічних та інших неприбуткових організацій Закарпатської області, здатних розвивати транскордонне співробітництво. Для повноти аналізу ми також включаємо дані про співпрацю з румунськими партнерами, хоча Румунія і не є членом Вишеградської групи.

Згідно з інформацією Департаменту сворегіонального співробітництва Закарпатської обласної військової адміністрації, яка також підтверджується офіційними вебсайтами програм ЄП та Interreg NEXT, з 2021 року спостерігається стабільний рівень підтримки проєктів транскордонної співпраці, ініційованих регіональними та місцевими інститутами та їх партнерами із прикордонних територій Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії, різними механізмами фінансування ЄС у рамках політики сусідства та політики згуртування.

Через фрагментарність даних про проєкти, реалізовані публічними інститутами та іншими неприбутковими організаціями Закарпатської області за підтримки ЄІСП (2007–2013 рр.), методологія нашого емпіричного дослідження передбачає проведення аналізу лише тих проєктів, що фінансувалися в рамках ЄІС (2014–2020 рр.) та програми Interreg NEXT (2021–2024 рр., поточний період) (*див. Табл. 1.9 – 1.14*). Також слід зауважити, що аналіз даних, починаючи з 2014 року, має пріоритетне значення і у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що стимулювало органи влади ініціювати проєкти транскордонного співробітництва.

Таблиця 1.9

Кількість підтриманих проєктів транскордонного співробітництва за участі партнерів із Закарпатської області (Україна) в рамках фінансових інструментів та програм ЄС (2014–2025 рр.)

Назва програми транскордонного співробітництва	Кількість проєктів транскордонного співробітництва, підтриманих у рамках Європейського інструменту сусідства (2014-2020)	Кількість проєктів транскордонного співробітництва, підтриманих у рамках програми Interreg NEXT (2021-2027, поточний період)
Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна	67	39
Польща – Білорусь – Україна (з 2021 – Польща – Україна)	16	12
Румунія – Україна	16	12

Джерело: Джерелами даних для таблиць 1.9 – 1.13 слугували матеріали Закарпатської обласної військової адміністрації та офіційні веб-ресурси програм фінансування. Аналіз охоплює Європейський інструмент сусідства (2014–2020 рр.)¹, а також програму Interreg NEXT (починаючи з 2021 р.)²

У таблиці 1.9 представлено дані щодо транскордонних проєктів за період 2014-2027 років, підтриманих програмами ЄС за участі публічних та неприбуткових інститутів Закарпатської області. Звертаємо увагу, що програма Interreg NEXT наразі провела лише перший конкурс проєктів (2023-2024 рр.), тому наведена статистка проєктів є неповною і згодом зміниться.

¹ Ми включали інформацію про такі програми:

- Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI Cross-border Cooperation Programme 2014-2020: <https://huskroua-cbc.eu/>;
- Poland-Belarus-Ukraine 2014-2020: <https://www.pbu2020.eu/en/projects2020>;
- Romania-Ukraine 2014-2020: <https://ro-ua.net/en/>.

² Ми включали інформацію про такі програми:

- Interreg NEXT Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine: <https://next.huskroua-cbc.eu/>;
- Interreg NEXT Poland-Ukraine: <https://pl-ua.eu/en/news/>;
- Romania-Ukraine 2021-2027, <https://ro-ua.net/en/>.

Таблиця 1.10

Назви та типи організацій Закарпатської області (Україна), які брали участь у проєктах, що підтримувалися в рамках інструменту Європейського інструменту сусідства (2014–2020)

Назва програми ТКС	Кількість підтриманих проєктів ТКС	Кількість випадків участі органів місцевого самоврядування, асоціацій та комунальних установ	Кількість випадків участі місцевих органів виконавчої влади, державних установ	Кількість випадків участі регіональних, місцевих агенцій та фондів розвитку	Кількість випадків участі навчальних закладів	Кількість випадків участі неурядових неприбуткових організацій
Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна	67 проєктів, 98 випадків участі	Ужгородська міська рада (4 проєкти), Виноградівська міська рада, Хустська міська рада (2 проєкти), Великоберезнянська селищна рада (3 проєкти), Солотвинська селищна рада, Хижанська сільська рада, Вишківська селищна рада	Головне управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Закарпатській області, 6-та державна пожежно-рятувальна частина Управління Державної	Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття» (3 проєкти), Асоціація проєктних менеджерів YADRO (2 проєкти), Комунальне підприємство	Ужгородський національний університет (6 проєктів)	ГО «Екосфера» (2 проєкти), ГО «Інститут розвитку Карпатського регіону» (2 проєкти), Центр громадських ініціатив, Рахів ЕкоТур, Рада захисту прав пацієнтів та медичних

		<p>(2 проєкти), Нижньоапшанська сільська рада, Середньоводянська сільська рада, Оноківська сільська рада, Великобичківська селищна рада, Перечинська міська рада, Великолучківська сільська рада, Обласна дитяча лікарня (3 проєкти), Закарпатська обласна клінічна лікарня, Обласна клінічна інфекційна лікарня, Ужгородська районна клінічна лікарня, Ужгородський міський пологовий будинок, Ужгородська міська</p>	<p>служби України з надзвичайних ситуацій у Закарпатській області, Закарпатська регіональна державна лабораторія «Держпродспожи vsлужби», Басейнове управління водних ресурсів річки Тиса (3 проєкти), Виноградівське міжрайонне управління водних ресурсів, Ужгородське міжрайонне управління водних ресурсів, Берегівське міжрайонне</p>	<p>«Центр інвестицій та розвитку» (Виноградів), FORZA – Агентство сталого розвитку (2 проєкти), Міжнародна асоціація інститутів регіонального розвитку (МАІРР), Агентство місцевого розвитку та інформаційних ресурсів «Європоліс» (2 проєкти), Центр європейських ініціатив (3 проєкти), Українсько-угорський центр регіонального розвитку, Інформаційний центр інновацій та</p>	<p>працівників, ГО «Інститут екологічних та релігійних досліджень «Pro Cultura Subcarpathica», Угорська туристична рада Закарпаття (2 проєкти), Культурний альянс угорців Підкарпаття, Берегівська районна організація Українського Червоного Хреста, Мукачівська греко-католицька єпархія, Закарпатська реформатська церква</p>
--	--	--	---	---	--

		<p>дитяча лікарня, Ужгородська міська клінічна лікарня, Рахівська районна лікарня, Міжгірська районна лікарня, Виноградівська районна лікарня, Закарпатський музей народної архітектури та побуту, Мукачівський історичний музей, Закарпатський обласний центр соціально-трудової реабілітації та професійної орієнтації «Вибір», ЄОТС «Тиса» (2 проекти)</p> <p><i>Загальна кількість випадків участі: 37</i></p>	<p>управління водних ресурсів, Служба автомобільних доріг у Закарпатській області (3 проекти), Ужгородське лісове господарство, Державна екологічна інспекція у Закарпатській області, Ужанський національний природний парк</p> <p><i>Загальна кількість випадків участі: 15</i></p>	<p>розвитку «NOVUM» (2 проекти), Благодійний фонд розвитку транскордонного співробітництва та спеціальних економічних зон (3 проекти), Міжрегіональний центр транскордонного співробітництва (2 проекти), Комунальне підприємство «Центр інвестицій та розвитку» (Виноградів)</p> <p><i>Загальна Кількість випадків участі: 21</i></p>		<p>(2 проекти), Мальтійська благодійна організація в Берегові, Релігійна громада Березівської Римсько-католицької церкви, Закарпатський центр адвокатури та розвитку ADVANCE</p> <p><i>Загальна кількість випадків участі: 19</i></p>
--	--	--	---	--	--	---

<p><i>Польща – Україна</i></p>	<p><i>16 проєктів, 22 ємпадки участі</i></p>	<p>Виноградівська районна рада, Перечинська міська рада, Ужгородська міська рада (<i>3 проєкти</i>), Виноградівська міська рада, Колочавська сільська рада, Хустська міська рада, Обласний клінічний фізіопульмонологічний лікувально-діагностичний центр, Закарпатський обласний театр, Місцевий етнографічний музей міста Перечин</p>	<p>Закарпатська обласна державна адміністрація</p>	<p>FORZA – Агентство сталого розвитку, Комунальне підприємство «Ужгородське районне агентство розвитку», Агентство регіонального розвитку та транскордонного співробітництва «Закарпаття» (<i>2 проєкти</i>), Фонд розвитку транскордонного співробітництва, Міжрегіональний центр транскордонного співробітництва (<i>2 проєкти</i>), Комунальне підприємство «Центр інвестицій»</p>	<p>ГО «Інститут розвитку Карпатського регіону», ГО «Закарпатська кінокомісія»</p>
------------------------------------	--	---	--	---	---

Таблиці 1.10 та 1.12 містять вичерпну інформацію про назви й типи інститутів Закарпатської області, чиї проєктні ініціативи отримали фінансування у 2014–2020 роках та у програмовий період, що розпочався у 2021 році. Класифікація інститутів є авторською, але ґрунтується на методології, описаній вище, а також враховує правила програм ЄС: ці інструменти фінансування не передбачають участі комерційних організацій та підприємницьких структур. Одержувачів фінансової допомоги від ЄС для реалізації транскордонних проєктів можна загалом розділити на дві основні групи:

1) публічні інститути (органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади), а також комунальні або державні установи, такі як школи, університети, лікарні, музеї, театри, заповідники;

2) неурядові неприбуткові організації, до яких належать громадські організації, благодійні фонди та релігійні організації.

Також слід відзначити, що регіональні та місцеві агентства розвитку, центри сталого розвитку, центри транскордонного співробітництва у Закарпатській області представлені двома організаційно-правовими типами: комунальні установи чи підприємства та неурядові організації. Однак ми виділяємо їх в окремий тип для потреб цього дослідження, оскільки їх статутні цілі зосереджені саме на управлінні проєктами.

Варто підкреслити: у таблицях 1.10 та 1.12 ми наводимо кількість випадків участі публічних інститутів та неурядових неприбуткових організацій у проєктах транскордонного співробітництва, що підтримуються програмами Interreg, а не кількість успішних проєктів за участю цих структур: як правило, кожен проєкт має 2-3 українських виконавців. Саме тому ці цифри вищі, ніж кількість проєктів, виграних організаціями із Закарпатської області України, наведених у таблицях 1.9 та 1.11.

Таблиця 1.11

Зведена таблиця: кількість проєктів та випадків участі за типом організацій
(Європейський інструмент сусідства, 2014–2020 рр.)

Програма	Загальна кількість проєктів	Кількість випадків участі місцевого самоврядування/асоціацій, установ місцевого самоврядування	Кількість випадків участі місцевих органів виконавчої влади, державних установ	Кількість випадків участі регіональних/ місцевих агентств розвитку та фондів	Кількість випадків участі навчальних закладів	Кількість випадків участі громадських організацій
Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна	67	37	15	21	6	19
Польща – Україна	16	11	1	8	0	2
Румунія – Україна	16	12	2	2	3	1

Таблиці 1.11 та 1.14 узагальнюють дані щодо успішних проєктів та участі публічних інститутів та неурядових організацій у програмах Interreg 2014–2020 та 2021–2027 років. Типологізацію організацій подано відповідно до раніше описаної методології.

Таблиця 1.12

Назви та типи організацій Закарпатської області (Україна) – учасників транскордонних проєктів, підтриманих програмою Interreg NEXT (2021–2027: поточний період)

Назва програми ТКС	Загальна кількість проєктів	Кількість випадків участі місцевого самоврядування, асоціацій, комунальних установ	Кількість випадків участі місцевих органів виконавчої влади, державних установ	Кількість випадків участі регіональних та місцевих агентств розвитку та фондів	Кількість випадків участі навчальних закладів	Кількість випадків участі неурядових неприбуткових організацій
Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна	39 проєктів, 56 випадків участі	Ужгородська міська рада, Берегівська міська рада, Великобerezнянська селищна рада (2 проєкти),	Головне управління Державної служби з надзвичайних ситуацій у Закарпатській області,	Громадська організація регіонального розвитку «Велика Добронь», Комунальне підприємство	Ужгородський національний університет (3 проєкти), Солотвинська середня школа, Закарпатський	Рада захисту прав пацієнтів та медичних працівників, ГО «Інститут розвитку Карпатського регіону»,

		<p>Перечинська міська рада, Солотвинська селищна рада, Тячівська міська рада, Середнянська селищна рада, Асоціація прикордонних органів місцевого самоврядування, Закарпатський музей народної архітектури та побуту (2 проекти), Мукачівський історичний музей, Ужгородська міська</p>	<p>Виноградівський міжрайонний відділ водного господарства, Управління інфраструктури Закарпатської обласної державної адміністрації, Служба відновлення та розвитку інфраструктури (3 проекти), Мукачівський прикордонний загін (2 проекти), Національний парк «Синевир»</p>	<p>«Центр інвестицій та розвитку» Виноградівської міської ради, Агентство регіонального розвитку Закарпатської області (3 проекти), Регіональний фонд підтримки підприємництва «Фонд ТЕС», Міжнародна асоціація інститутів регіонального розвитку (МАІРР), Асоціація проектних</p>	<p>угорський інститут імені Ференца Ракоці II</p>	<p>Благодійна організація «У кожного є другий шанс», ГО «Інститут екологічних та релігійних досліджень», Рахів Еко Тур, ГО «Краще життя» (2 проекти), Благодійна організація «Про сільське господарство Карпат», Регіональна благодійна організація «Едельвейс», ГО «Щасливі діти», Закарпатське</p>
--	--	---	---	--	---	--

		багатопрофільна клінічна лікарня (2 проекти), Обласна дитяча лікарня, Нижньоапшанська лікарня, ЄОТС «Тиса» (3 проекти)		менеджерів YADRO (2 проекти)		угорськомовне педагогічне товариство, «Pro Cultura Subcarpathica», Благодійна організація Регіонального угорського коледжу, Добровільна пожежна служба парафії Дерцен
		<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 19	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 9	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 9	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 5	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 14
<i>Польща – Україна</i>	<i>12 проектів, 15 випадків участі</i>	Свалявська міська рада, Колочавська сільська рада, Хустська міська	Головне управління Державної служби з надзвичайних	Агентство регіонального розвитку Закарпатської області	Ужгородський національний університет (2 проекти)	Громадська організація «Інститут розвитку Карпатського

		рада, Великобerezнянська селища рада, Ужгородська міська рада, Хустська міська центральна лікарня, Обласна дитяча лікарня, Закарпатська обласна клінічна лікарня	ситуацій у Закарпатській області, Ужанський національний парк (2 проекти)			регіону»
		<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 8	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 3	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 1	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 2	<i>Загальна кількість випадків участі:</i> 1
Румунія – Україна	12 проєктів, 15 випадків участі	Королевська селищна рада, Вишківська селищна рада	Мукачівський прикордонний загін (3 проекти)	Асоціація проєктних менеджерів YADRO,	Ужгородський національний університет	Громадська організація «Інститут екологічних та

		(2 проекти), Тересвянська селищна рада, Дубівська селищна рада, Закарпатська обласна клінічна лікарня		Агентство регіонального розвитку Закарпатської області, Міжнародна асоціація інститутів регіонального розвитку (МАІРР)		релігійних досліджень», Громадська організація «Центр європейських ініціатив»
		<i>Загальна кількість випадків участі: 6</i>	<i>Загальна кількість випадків участі: 3</i>	<i>Загальна кількість випадків участі: 3</i>	<i>Загальна кількість випадків участі: 1</i>	<i>Загальна кількість випадків участі: 2</i>

Слід зауважити, що програми Interreg NEXT на період 2021–2027 років (Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна, Польща-Україна, Румунія-Україна) наразі тривають; оголошення нових конкурсів чи результатів конкурсів, що оголошувалися у 2025 році, очікується в 2026 році. З огляду на це, передбачається зростання фактичної кількості проєктів та учасників, відображених у таблицях 1.4 та 1.5.

Таблиця 1.13

**Зведена таблиця: Кількість проєктів та випадків участі за типом установи
(транскордонні проєкти Interreg NEXT (2021-2027: поточний період))**

Програма	Загальна кількість проєктів	Кількість випадків участі місцевого самоврядування, асоціацій комунальних установ	Кількість випадків участі місцевих органів виконавчої влади, державних установ	Кількість випадків участі регіональних, місцевих агентств розвитку та фондів	Кількість випадків участі навчальних закладів	Кількість випадків участі неурядових неприбуткових організацій
Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна	39	19	9	9	5	14
Польща – Україна	12	8	3	1	2	1
Румунія – Україна	12	6	3	3	1	2

Висновки. Україна – одна з небагатьох європейських держав, що мають окреме законодавство у сфері транскордонного співробітництва. Слід зауважити, що трансформація Закону 2004 року «Про транскордонне співробітництво» в Закон 2024 року «Про міжнародне територіальне співробітництво» була за змістом не технічним оновленням, а свідченням сутнісних змін у розумінні інституційних форм та процедур реалізації ТКС в Україні.

Новий закон передбачає використання інструментів, запроваджених законодавством Європейського Союзу та Ради Європи, зокрема мова йде про: Європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) та Об'єднання європейського співробітництва (ОЕС). Ці інституційні форми доповнюють вже передбачені попереднім законодавством традиційні інструменти: спільні проекти, програми, угоди про транскордонне співробітництво та єврорегіони. Проте деякі суперечливі формулювання в новому законодавстві створюють перепони для використання публічними інститутами сучасних інституційних форм, зокрема ЄОТС. Крім того, закон не визначає неурядові неприбуткові організації повноправними суб'єктами ТКС, незважаючи на їх ефективність, що продемонстровано вище статистичними даними Закарпатської області.

Згадані вище правові інституційні зміни відображають стратегічну гармонізацію правового поля України із законодавством ЄС та використання його моделей управління. Однак, попри широкий спектр визнаних у праві інституційних форм, їх використання залишається вкрай нерівномірним. ТКС здебільшого розвивається у форматі *ad hoc* реалізації проектів без створення довгострокового партнерства та двосторонніх угод. Складніші інтеграційні формати, такі як дієві, стратегічні побратимства міст, реформовані єврорегіони, ЄОТС, все ще недостатньо впроваджуються. Ця асиметрія показує, що зміни у законодавстві випереджають можливості його практичного застосування організаціями. Таким чином, можна стверджувати про існування значного розриву між правовим полем, яке регламентує ТКС, та інституційною спроможністю його реалізувати.

ЄОТС «Тиса» демонструє, яким чином ініціативи «знизу» можуть ініціювати реформи «зверху», увиразнюючи роль

регіональних та місцевих акторів у формуванні державної політики у сфері ТКС. Водночас єврорегіони зберігають свої позиції поширених інституційних форм ТКС, особливо у західних регіонах України. Незважаючи на дискусії щодо їх реальної ефективності, вони залишаються традиційним та прийнятним для регіональних еліт механізмом співпраці, зокрема на транскордонні, де існують історичні зв'язки між суспільствами, наприклад Карпатського єврорегіону. Таким чином, Україні є притаманним еволюційний шлях розвитку інституційних форм ТКС, а не траєкторія радикальної інституційної зміни, про що свідчать спроби «вбудувати» нові формати у традиційні, зокрема в Єврорегіони.

Процес децентралізації в Україні, який розгорнувся в 2014–2015 роках, за сприятливих умов міг посилити спроможність регіональних та місцевих інститутів більш ефективно впроваджувати новітні форми транскордонного співробітництва. Однак дві кризи – пандемія COVID-19 у 2020-2021 роках та повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році – загальмували цей процес, оскільки зменшилась спроможність органів місцевого самоврядування, інших публічних інститутів активно використовувати увесь спектр інституційних форм ТКС. Найвні виклики (дефіцит фінансових та людських ресурсів, нерозвиненість мереж співпраці, нестача інформації) демонструють, що присутність правової основи для ТКС не гарантує його інституційний розвиток. Це дає підстави стверджувати про існування структурних бар'єрів в Україні, які перешкоджають ефективному розвитку транскордонного співробітництва.

Політика та інструменти ЄС, що використовуються для підтримки ТКС – Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП, 2007–2013 рр.), Європейський інструмент сусідства ЄІС, 2014–2020 рр.) та Interreg NEXT (2021–2027 рр.) – відіграють роль не тільки фінансового стимула, але й потужного фільтра, що активно впливає на інституційні форми ТКС у Закарпатській області. Оскільки впровадження європейських політик вимагає високої адміністративної спроможності, досвіду управління проектами та правової чіткості, це веде до професіоналізації та формалізації діяльності учасників ТКС.

Завдяки Угоді про асоціацію з ЄС, яка була підписана у 2014 році, а саме Розділу 27 про транскордонне та регіональне співробітництво, ТКС віднесено до стратегічних пріоритетів України. На практиці це означає потребу гармонізації національного законодавства з нормами ЄС, а також необхідність для різних рівнів влади – від центрального до місцевого – інституціоналізувати ТКС як невід'ємну складову європейської інтеграції України.

Аналіз статистичних даних реалізації програм ЄІС та Interreg NEXT у Закарпатській області демонструє розширення кола учасників транскордонного співробітництва. Серед них: органи місцевого самоврядування та їхні асоціації, місцеві органи державної виконавчої влади, регіональні й місцеві агенції розвитку, освітні заклади та різноманітні неурядові неприбуткові організації. Лідерами за критерієм виграних проєктів є органи місцевого самоврядування, водночас неурядові організації та агентства розвитку часто відіграють роль фасилітаторів налагодження ТКС. Постійна участь Ужгородської міської ради, Солотвинської, Великоберезнянської селищних рад, Агенції регіонального розвитку Закарпатської області, Ужгородського національного університету, деяких інших публічних та неурядових інститутів свідчить про інституційну консолідацію та спеціалізацію у сфері ТКС. Що вказує на інституційну зрілість регіону та його стратегічний інтерес до використання інструментів ТКС.

Слід зазначити, що дизайн програм ЄС активно впливає на формування моделі поведінки регіональних та місцевих публічних інститутів у сфері ТКС. Кожен наступний програмний період ЄС посилює вимоги до критеріїв сталості проєктів, інклюзивності залучення зацікавлених сторін та результативності. Це спонукає публічні інститути до більш інтенсивної та формалізованої співпраці, а також до міжсекторального партнерства; ключову роль у цих процесах розпочали відігравати агентства регіонального та місцевого розвитку, а також досвідчені неурядові неприбуткові організації. Ці інститути виконують функцію фасилітаторів, ефективно поєднуючи місцевий рівень врядування з комплексними вимогами фінансування ЄС, здійснюючи навчання та поширення кращого досвіду проєктного менеджменту.

Також дані Закарпатської області свідчать про нерівномірний розподіл активності у сфері ТКС: поряд із дуже успішними публічними інститутами, зокрема органами місцевого самоврядування, частина громад регіону не є залученою до цієї діяльності. Ця диспропорція зумовлена відмінностями в рівнях управлінського потенціалу, обізнаності щодо інструментів ТКС та доступі до технічної підтримки. Незважаючи на рівні правові можливості участі в ТКС, для окремих органів влади та менших неурядових організацій перешкодами є нестача фінансових ресурсів та складність бюрократизованих процедур ЄС.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що політика ЄС є потужним фактором формування інституційного середовища транскордонного співробітництва у Закарпатській області. Вплив ЄС виходить за межі лише фінансування, формуючи структурні вимоги до ТКС, стимулюючи інституційне навчання та уніфікацію кращих практик. Як наслідок, у Закарпатській області сформувалася динамічна екосистема публічних та неурядових неприбуткових інститутів, що беруть участь у ТКС, однак для подолання асиметричності серед залучених учасників необхідною є стала та інклюзивна підтримка цього процесу.

Загальні висновки

Правові системи країн Вишеградської групи демонструють різноманіття підходів до інституціоналізації транскордонного співробітництва. Законодавчі рамки Республіки Польща, Чеської та Словацької Республік, Угорщини відрізняються за обсягом регулювання ТКС, чіткістю норм та практикою застосування. Аналіз цього досвіду може слугувати джерелом важливих уроків та цінних рекомендацій для України

Правова база **Республіки Польща** поєднує конституційне визнання міжнародної діяльності органів місцевого самоврядування із профільними законами, які передбачають адміністративний дозвіл на певні типи ТКС. Польське законодавство прямо дозволяє *гмінам, повітам та воєводствам* вступати до міжнародних асоціацій місцевого самоврядування, але деякі дії вимагають попередньої згоди Міністерства закордонних справ та консультацій із *воєводою*. Серед переваг інституційних форм ТКС, які впроваджені у Республіці Польща,

є елективність більшості єврорегіонів завдяки підтримці *змін, воєводства*, делегування їм Європейською Комісією права на управління фондами малих проєктів програм Interreg. Водночас адміністративний контроль та вимога реєстрації ЄОТС на території Польщі як умова долучення її публічних інститутів до цієї форми ТКС стримують розвиток подібних структур.

Законодавство **Чеської Республіки** забезпечує надійну основу для міжнародної співпраці громад та регіонів-країв: воно санкціонує участь органів місцевого самоврядування в різних форматах транскордонного співробітництва, включаючи ЄОТС. Однак ця автономія збалансована наглядом профільних міністерств, зокрема Міністерства закордонних справ та Міністерства регіонального розвитку, особливо під час реєстрації нових інституційних форм ТКС. Переваги чеської моделі, а саме правова визначеність та інтеграція інструментів ЄС у національне законодавство дещо нівелюються певним дублюванням повноважень між громадами та регіонами, конкуренції між ними за лідерство в діючих єврорегіонах.

Законодавство **Словацької Республіки** пропонує функціональний підхід до транскордонного співробітництва, акцентуючи увагу на автономії регіонів-країв та громад у міжнародній співпраці. Законодавство Словаччини створює сприятливі умови для реєстрації ЄОТС та залучення широкого кола суб'єктів публічного права до ТКС. Однак для практичної транскордонної діяльності публічних інститутів існує низка перешкод: адміністративна асиметрія та забюрократизованість процедур у ключових сферах реалізації транскордонних проєктів, як-от публічні закупівлі, що часто гальмує впровадження транскордонних ініціатив.

Модель впровадження різних інституційних форм транскордонного співробітництва **Угорщини** можна означити як гібридну. Незважаючи на стримане ставлення до міжнародно-правових актів про ТКС, які були розроблені Радою Європи, Угорщина однією з перших імплементувала законодавство ЄС, що стосується функціонування ЄОТС. Інститут ЄОТС активно використовується для підтримки зв'язків з угорськими діаспорами, що проживають у прикордонні сусідніх держав та стимулювання традиційно слабшого економічного розвитку цих периферійних територій. До переваг інституційних форм ТКС,

притаманних Угорщині, окрім правової визначеності ЄОТС, є їх підтримка національними органами влади, що стимулює їх створення публічними інститутами, що функціонують на нижчих рівнях врядування. До перешкод для інституціоналізації ТКС належить обмеження повноважень субнаціональних рівнів місцевого самоврядування (громад, областей-*медье*) у результаті останньої адміністративної реформи, що має наслідком залученість неурядових організацій до тих транскордонних ініціатив, де більш органічними учасниками мали би бути публічні інститути.

Ефективність інститутів транскордонного співробітництва в межах Вишеградської групи ускладнюють два невирішені правові виклики: 1) розбіжності в адміністративних процедурах: правилах видачі дозволів, оподаткування, закупівель та надання послуг, що перешкоджає спільним транскордонним діям; 2) залежність від фінансування: зокрема від ресурсів програм Interreg ЄС та пов'язаних інструментів без стабільного національного співфінансування або передбачуваної фінансової підтримки після завершення дії програм. Найефективніша модель співфінансування спостерігається в Угорщині, де урядові міністерства компенсують операційні витрати ЄОТС. Натомість, у рамках реалізації проєктів, що підтримані програмами Interreg, ЄОТС можуть отримувати попереднє фінансування від уряду, яке може складати до 50% від загальної підтримки Європейським фондом регіонального розвитку (ЄФРР).

Ще однією спільною проблемою, яка перешкоджає ефективному впровадженню інституційних форм ТКС, є відсутність гармонізованих правил щодо делегування публічних повноважень ЄОТС. Можливість такого делегування, наприклад, управління фондами малих проєктів на взірць єврорегіонів або державними послугами, залежить від національного законодавчого регулювання.

До правових викликів потрібно також віднести розуміння та впровадження принципів субсидіарності, адміністративного нагляду та пошуку балансу між автономією субнаціональних рівнів влади та державним суверенітетом. Законодавство країн Вишеградської групи зберігає державний контроль за ТКС (міністерства надають згоду на деякі види транскордонної діяльності), але баланс між наглядом з боку уряду та його

сприянням ТКС варіюється. Найкращою є практика, коли існує чіткий розподіл ролей: профільні міністерства забезпечують швидке адміністративне схвалення дій місцевого самоврядування, а регіони та громади зберігають реальну автономію у визначенні пріоритетів та способах реалізації транскордонних ініціатив.

Порівняльний аналіз інституційних ТКС у країнах Вишеградської четвірки демонструє значну диверсифікацію в інституційних траєкторіях прикордонних територій, що пояснюється унікальним поєднанням історичних зв'язків, національних правових систем та актуального політичного контексту.

На *польсько-чеському* транскордонні єврорегіони упродовж 1990-х років стали домінуючою інституційною формою ТКС. Їх ефективність пояснюється підтримкою органів місцевого самоврядування, сприятливим законодавством та раннім доступом до фондів програм PHARE й Interreg. Єврорегіони «Тешинська Сілезія» та «Бескиди» демонструють, як історичні контакти та присутність етнічних меншин можуть стати позитивним чинником для примирення та культурної співпраці. Водночас ЄОТС «TRITIA» та «NOVUM» зіштовхнулися із труднощами в отриманні адміністративних повноважень, співставних із функціями єврорегіонів, особливо в управлінні конкурсами програм Interreg, що призвело до де-факто відсутності практичної діяльності.

На *чесько-словацькому транскордонні* єврорегіони, наприклад «Бескиди», «Білі Карпати», активно долучаються до реалізації культурних та екологічних ініціатив, проте нестача ресурсів обмежує їх спроможність функціонувати на сталій основі. Створення ЄОТС, наприклад, «Велика Моравія», було спробою масштабувати ТКС на рівень регіонів-країв. Зрештою, інституційна асиметрія та відмінності в адміністративних підходах між Чехією та Словаччиною негативно позначилися на ефективності єврорегіонів, яка виявилася нижчою, ніж у подібних структур на кордонах із Польщею та Німеччиною

На *польсько-словацькому транскордонні* єврорегіон «Татри» є прикладом успішної інституціоналізації ТКС на основі конкретних пріоритетів: цивільний захист, екологія, транспорт. Створення однойменного ЄОТС «ТАТРИ» забезпечило правову

основу для масштабування цієї співпраці, ставши взірцем плавної еволюції інституційної форми єврорегіону до формату ЄОТС. На противагу цій тенденції, Карпатський єврорегіон, який об'єднує території декількох країн, попри своє символічне значення, постійно вирішує чимало викликів, зумовлених великим географічним масштабом та складністю координації між учасниками з багатьох країн-учасниць.

На *угорсько-словацькому транскордонні* поширення інституційної форми єврорегіонів наприкінці 1990 – на початку 2000-х років сформувало багато формальних платформ для ТКС, які, однак, часто не отримали змістовне наповнення. Це пояснюється насамперед обставиною, що ці структури здебільшого були створені для доступу до фондів ЄС, а не для вирішення спільних стратегічних викликів. Інституційне середовище змінилося після 2007 року, коли Угорщина почала активно використовувати формат ЄОТС, зокрема для підтримки зв'язків з діаспорою в сусідніх країнах. На сьогодні це транскордоння має найвищу концентрацію ЄОТС, ефективність яких, однак, залежить від політичної кон'юнктури та ресурсного забезпечення.

Єврорегіони та ЄОТС як найбільш інтернаціоналізовані у країнах Вишеградської четвірки форми ТКС, відіграють різні, але взаємодоповнювальні ролі: перші функціонують як фундаментальні платформи для співпраці між людьми та управління малими проєктами, другі – як інститути для реалізації масштабних стратегічних ініціатив. Однак сталість обох інституційних форматів критично залежить від використання інструментів політики згуртування ЄС. Обмеженість альтернативних ресурсів та адміністративна асиметрія між країнами-учасницями залишаються найбільшими викликами для ефективності функціонування інститутів ТКС. Попри це, наявні успішні приклади (наприклад, управління фондами малих проєктів Interreg, реалізація багатьох практичних проєктів, парадипломатія, моделі підтримки ЄОТС) підтверджують високу адаптивність інституційних форм транскордонного співробітництва до локальних потреб та викликів часу.

Список джерел:

Відомості Верховної Ради України. (2015). Про добровільне об'єднання територіальних громад (№ 13, ст. 91). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII>

Відомості Верховної Ради України. (2018). Про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва (№ 43, ст. 343). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-VIII>

Відомості Верховної Ради України. (2024a). Про міжнародне територіальне співробітництво (№ 30, ст. 213). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-IX>

Відомості Верховної Ради України. (2024b). Про втрату чинності Закону України «Про транскордонне співробітництво» (№ 45, ст. 499). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-IX>

Євро регіон «Карпати – Україна». (б. р.). <https://ekarpaty.com/>

Лендшел, М. О. (2024). Методологія інституційного аналізу транскордонного співробітництва в Європейському Союзі. *Регіональні студії*, 38, 193–202. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.38.32>

Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-transkordonnogo-spivrobitnictva-na-2021-2027-roki>

Приходько, В. П. (2018). Північноєвропейський досвід як актуальна модель транскордонного співробітництва України, Угорщини та інших країн ЄС/Вишеградської групи у регіоні Карпат. *Стратегічні пріоритети*, (1), 70–78.

Химинець, В. В., Головка, А. А., & Мірус, О. І. (2021). Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку. НІСД. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_13_2021.pdf

2007. évi XCIX. Törvény az európai területi együttműködési csoportosulásról. Retrieved from http://www.huro-cbc.eu/uploads/editors/file/XCIX_2007_tv-1.pdf

Abaúj-Abaújban EGTC. Retrieved from <http://abaujinfo.hu>

Act LXV of 1990 on Local Governments of the Republic of Hungary. Retrieved from <https://njt.hu/jogszabaly/1990-65-00-00>

Act No. 90/2008 Coll. on a European grouping of territorial cooperation, supplementing Act No. 540/2001 Coll., as amended, as provided for in the amendments and supplements. Wording effective at 1 July 2020. Retrieved from https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/03/EN_ACT-No-90_2008_on-EGTC_July-2020.pdf

Act on Municipalities (Establishment of Municipalities (128/2000). Retrieved from: <https://www.zakonyprolidi.cz/translation/cs/2000-128?langid=1033>

Act on Regions (Establishment of Regions) (129/2000). Retrieved from: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-129>

Act XXI of 1996 on Regional Development and Spatial Planning. Retrieved from <https://njt.hu/jogszabaly/1996-21-00-00>

Allmendinger, P., & Houghton, G. (2009). Soft spaces, fuzzy boundaries, and metagovernance: The new spatial planning in the Thames Gateway. *Environment and Planning A*, 41(3), 617–633. <https://doi.org/10.1068/a40208>

Arrabona EGTC. Retrieved from <http://arrabona.eu>

Balogh, P., & Pete, M. (2018). Bridging the gap: cross-border integration in the Slovak-Hungarian borderland around Štúrovo-Esztergom. *Journal of Borderlands Studies*. 33(4), 605–622 <https://doi.org/10.1080/08865655.2017.1294495>

Baral, B. N. (2024). Shifting Trends in Regionalism. *Journal of Political Science*, 24(1), 170–184. <https://doi.org/10.3126/jps.v24i1.62862>

Benczi, M., & Ocskay, G. (2021). The evolution of cross-border cooperation in Hungary. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 18(2), 54-67. DOI: 10.32976/stratfuz.2021.35.

Bodrogközi EGTC. Retrieved from <http://bodrogkoziek.com>

Bohm, H., Drapela E. (2021) Country profile: Czechia. Comparative analysis on the competencies of regional and local authorities in the field of CBC of the 5 countries With cross-border cooperation for the Europeanisation of Ukrainian borders. Visegrad Fund, 8-20. Retrieved from: https://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2021/04/CESCI-IVF_2021-Study-Comperative-analysis-authorities_EN.pdf

Border areas and educational attainment - Long-term analysis of Hungary for the period between 1960 and 2022. Available from: https://www.researchgate.net/publication/377028401_Border_areas_an

d_educational_attainment_-_Long-term_analysis_of_Hungary_for_the_period_between_1960_and_2022 [accessed Aug 09 2025].

Boman, J., & Berg, E. (2007). Identity and Institutions Shaping Cross-border Co-operation at the Margins of the European Union. *Regional & Federal Studies*, 17(2), 195–215. <https://doi.org/10.1080/13597560701318516>.

Brunet-Jailly, E. (2005). Theorizing borders: An interdisciplinary perspective. *Geopolitics*, 10(4), 633–649. <https://doi.org/10.1080/14650040500318519>

Böhm, H. (2014). Co-operation of Moravian-Silesian (CZ) and Žilina (SK) Regions in EGTC TRITIA. CESCO. Retrieved from https://www.academia.edu/26252626/Co_operation_of_Moravian_Silesian_CZ_and_%C5%BDilina_SK_Self_governing_Regions_in_the_EGTC_TRITIA

Böhm, H. (2016). New forms of cross-border co-operation governance as a tool of environmental protection strategies: Example from Czech–Polish–Slovak borders. Retrieved from: https://www.academia.edu/19720535/CROSS_BORDER_CO_OPERATION_AS_A_TOOL_OF_ENVIRONMENTAL_PROTECTION_EXAMPLE_FROM_CZECH_SLOVAK_BORDERLAND

Böhm, H. (2021). Five roles of cross-border cooperation against Re-bordering. *Journal of Borderlands Studies*, 38(3), 487–506. <https://doi.org/10.1080/08865655.2021.1948900>

Böhm, H., Boháč, A., Nowak-Żółty, E. & Szafránska, A. (2023). The divided town of Český Těšín/Cieszyn as the most integrated part of the Czech-Polish borderland: A life in the cross-border educational togetherness or side by side ?. *Moravian Geographical Reports*, Sciendo, 31 (4), 194–202. <https://doi.org/10.2478/mgr-2023-0018>

Böhm, H., Boháč, A., & Wróblewski, Ł. (2023). Evaluation of cross-border cooperation in Czechia since 1993: Euroregions on the way to authentic cross-border regions? *Geografický časopis*, 75(3), 253–267. <https://doi.org/10.1515/geocj-2023-0021>

Carpathian Euroregion Retrieved from <https://www.karpacki.pl/en/>

CESCO. (2022). Annual report 2022. https://budapest.cesci-net.eu/wp-content/uploads/_official/CESCO_Tev_jelentes_2022_ENG.pdf

Chilla, T., & Lambracht, I. (2022). The evolution of cross-border cooperation in the EU: From Euroregions to EGTCs. *Geographia Polonica*, 95(1), 33–48. <https://doi.org/10.7163/GPol.0227>

Chilla, T., & Lambracht, M. (2022). Institutional mapping of cross-border cooperation: INTERREG programme analyses with KEEP data. *European Planning Studies*, 31(4), 700–718. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2022.2058321>

Cirner, M., Fetko, Y., Lazur, Y., & Mendzhul, M. (2023). Cross-border cooperation between regional and local actors. In A. Duleba, M. Lendel, & V. Oravcová (Ed.), *Safe and Inclusive Border between Slovakia and Ukraine: Factors Influencing Cross Border Cooperation* (pp. 142–183). Research Center of the Slovak Foreign Policy Association. Retrieved from https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/64251/1/SIBSU_monograph.pdf

Comparative analysis on the competencies of regional and local authorities in the field of CBC of the 5 countries, 22 March 2021, Visegrad fund, Retrieved from: https://budapest.cesci-net.eu/wp-content/uploads/_publications/CESCI-IVF_2021-Study-Comperative-analysis-authorities_EN.pdf

The Congress of Local and Regional Authorities. (2013, October 31). *Local and regional democracy in Hungary: 25th session, Strasbourg, 29–31 October 2013 (CG(25)7FINAL)*. Council of Europe. Retrieved from <https://rm.coe.int/local-and-regional-democracy-in-hungary-recommendation-artur-torres-pe/168071910d>

The Constitution of the Czech Republic, 1992. Retrieved from <https://constitutionnet.org.developmentzone.co/sites/default/files/Czech%20Republic%20Constitution.pdf>

The Constitution of the Republic of Poland of 2nd April, 1997 As published in Dziennik Ustaw No. 78, item 483. Retrieved from: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

Constitution of Slovak Republic, 1992 Retrieved from https://www.google.com/search?q=Constitution+of+the+Slovak+Republic&rlz=1C1SQJL_ukUA883UA883&oq=Constitution+of+the+Slovak+Republic&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIICAEQABgWGB4yCggCEAAYgAQYogQyCggDEAAYgAQYogQyCggEEAAYgAQYogTSAQgzMzA4ajBqNKgCALACAQ&sourceid=chrome&ie=UTF-8

Council of Europe. (1980). *European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or*

Authorities, Madrid, 21.V.1980 (ETS No. 106) Retrieved from <https://rm.coe.int/1680078b0c>

Council of Europe. (1995). Additional Protocol to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation (ETS No. 159). Retrived from <https://rm.coe.int/1680078b15>

Council of Europe (1998) Protocol No. 2 to the European Outline Convention on Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities concerning interterritorial co-operation (ETS No 169) Retrieved from <https://rm.coe.int/168007f2cb>

Council of Europe (2009) Protocol No. 3 to the European Outline Convention on Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities concerning Euroregional Co-operation Groupings (ECGs) (ETS No. 206). Retrieved from <https://rm.coe.int/1680084827>

Del Bianco, D., Jackson, J. (Council of Europe) (2012) Cross-border Cooperation Toolkit, Prepared by Centre of Expertise for Local Government Reform, Council of Europe. Retrieved from: <https://rm.coe.int/cbc-cross-border-co-operation/1680747160>

Duleba, A, Lačný, M., Dudinský, V., & Kozárová, I. (2014) Pozostale propozycje zalecen i rozwiazan na rzecz rozwoju pogranicza. In V. Benč & V. Dudinský (Ed.), Wyzwania i szanse dla rozwoju polsko-slowackiej współpracy transgranicznej (pp. 144–147). Krosno: Arete. ISBN 978-83-62540-72-3

Durà, A., Camonita, F., & Berzi, M. (2018). Euroregions, excellence and innovation across EU borders. Publications Office of the European Union. Retrieved from https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/recot_crii_catalogue_0.pdf

EGTC Monitor. (2015). Tisza EGTC. Retrived from <https://egtcmonitor.cesci-net.eu/en/egtc-fohub/hungarian-egtcs/tisza-egtc/>

EGTC TATRY Ltd. (2013). Convention and Statutes establishing EGTC TATRY. Nowy Targ & Kežmarok. Retrieved from <https://www.euwt-tatry.eu/en/convention-and-statutes.html>

EGTC TRITIA. About and Members. Retrived from <https://egtctritia.eu/en/>

Eppler, A., Große Hüttmann, M., & Rowe, C. (2024). More cooperation than conflict despite no ‘Third Level’? Understanding the dynamics of paradiplomacy towards the EU in Bavaria and Baden-

Württemberg. *Territory, Politics, Governance*, 12 (10), 1483–1502. <https://doi.org/10.1080/21622671.2024.2369111>

EUR-Lex. (2006a). Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). *Official Journal of the European Union*, L 210/19. Retrieved from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1082/oj/eng>

EUR-Lex. (2006b). Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. *Official Journal of the European Union*, L 310/1. Retrieved from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1638/oj/eng>

EUR-Lex (2013). Regulation (EU) No 1302/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 amending Regulation (EC) No 1082/2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC). *Official Journal of the European Union*, L 347, 20.12.2013, pp. 303–319. Retrieved from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1302/oj/eng>

EUR-Lex (2014). Regulation (EU) No 232/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 establishing a European Neighbourhood Instrument. *Official Journal of the European Union*, L 77, 15.3.2014, pp. 27–43. Retrieved from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/232/oj/eng>

EUR-Lex. (2020). Commission Implementing Regulation (EU) 2020/879 of 23 June 2020 amending Implementing Regulation (EU) No 897/2014 as regards specific provisions to align the provisions for the implementation of cross-border cooperation programmes financed under the European Neighbourhood Instrument with specific measures in response to the COVID-19 pandemic. *Official Journal of the European Union*, L 203, 26.6.2020, pp. 59–62. Retrieved from EUR-Lex: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2020/879/oj/eng

EUR-Lex. (2021). Regulation (EU) 2021/1059 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 on specific provisions for the European territorial cooperation goal (Interreg). *Official Journal of the European Union*, L 231, 30.6.2021, pp. 94–158. Retrieved from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1059/oj/eng>

EUR-Lex. (2022). Regulation (EU) 2022/2192 of the European Parliament and of the Council of 9 November 2022 laying down specific provisions for the 2014-2020 cooperation programmes supported by the European Neighbourhood Instrument and under the European territorial cooperation goal, following programme implementation disruption. *Official Journal of the European Union*, L 292, 11.11.2022, pp. 1–11. Retrieved from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2192/oj/eng>

EUR-Lex. (2023). Association Agreement with Ukraine. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/association-agreement-with-ukraine.html>

European Commission. Interreg Next programmes. https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/next_en

European Committee of Regions 14/05/2025 List of European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC). Retrieved from https://cor.europa.eu/sites/default/files/2024-11/Official_List_of_the_EGTCs.pdf

Euroregion Glasensis. Retrieved from: <https://www.cz-pl.eu/jine-dokumenty>

Euroregion Beskydy. Retrieved from <https://regionbeskydy.cz/euroregion-beskydy/euroregion-beskydy>

Euroregion Bílé-Biele Karpaty. Retrieved from <https://erbbk.eu/>

Euroregion Pomoravi. Retrieved from <https://www.euroregion-pomoravi.cz/>

Euroregion Tatry. Retrieved from <https://www.euroregion-tatry.eu/en/about-euroregion>

Euroregion «Tessin/Cieszyn Silesia». Retrieved from: https://euroregion-teschinensis.eu/en/ts_en/

EZUS Velka Morava. Retrieved from <https://www.ezusvm.sk/projekty/>

Fejes, Z. (2023). Evolution of cross-border cooperation in the European Union: Challenges and opportunities. *Društveni horizonti*, 3(5), 55-78. <https://doi.org/10.5937/drushor2305055F>

Fetko, Y. (2023). Cross-border and regional cooperation between Ukraine and the European Union: historical and legal aspect. *Visegrad Journal on Human Rights*, (1). <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2023.1.26>

Fortuna, M., & Andersen, D. (2025). Do I Cross a Border Now? An (Auto)Ethnographic Account of Borders and Bordering in Times of Crisis (and Beyond). In D. J. Andersen & L. Aubry (Ed.), *Resituating Crisis: Silencing and Voicing Crisis in Everyday Life* (pp. 81–100). Berghahn Books. <https://doi.org/10.1515/9781805398271-toc>

Fundamental Act CLXXXIX of 2011 About the Local Governments of Hungary. Retrieved from <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100189.TV&searchUrl=/gyorskereso?keyword%3D1990.%2520%25C3%25A9vi%2520LXV.%2520t%25C3%25B6rv%25C3%25A9ny%2520az%2520%25C3%25B6nkorm%25C3%25A1nyz%25C3%25A1sr%25C3%25B31>

Halás, M. (2005). Geographical aspects of cross-border cooperation. *Moravian Geographical Reports*, 13(2), 2–11. Retrieved from <https://geografie.upol.cz/soubory/lide/halas/clanky/Halas-MGR.pdf>

Halás, M. (2007). Development of cross-border cooperation and creation of Euroregions in the Slovak Republic. *Moravian Geographical Reports*, 15(1), 21–30. doi: 10.31577/geogrcas.2024.76.1.05

Hasprová, K., Žárska, E., & Fáziková, M. (2012). Forms and limits of inter-municipal cooperation in Slovakia. In V. Klímová & V. Žitek (Eds.), *XXIV International Colloquium on Regional Sciences* (pp. 630–637). Masaryk University. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-9896-2021-56>

Hiroshi, T. (2006). Carpathian Euroregion and cross-border governance. *The Journal of Comparative Economic Studies* (JCES), 2, 59–80. Retrieved from https://www.ces.kier.kyoto-u.ac.jp/jces/02_jces_2006/05_Tanaka.pdf

History of the policy. Retrieved from: https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/what/history_en

Hojka Z. Polsko-czeski-niemiecki konflikt o Śląsk Cieszyński w latach 1918-1920 (2023). *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2 (321), 255–279. doi: 10.51974/kmw-166223

Hooghe, L., & Marks, G. (2021). Multilevel governance and the coordination dilemma. In A. Benz, J. Broschek, & M. Lederer (Ed.), *A Research Agenda for Multilevel Governance* (pp. 19–36). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781789908374.00008>

Hooper, B., & Kramsch, O. (ed.) (2004). *Cross-Border Governance in the European Union*. Routledge. 256 ISBN 9780203563380

Howaniec, H., & Kurowska-Pysz, J. (2014). *Klaster jako instrument rozwoju polsko-słowackiej współpracy transgranicznej*. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej. <https://open.icm.edu.pl/handle/123456789/5616>

Hulst, R., & van Montfort, A. (2017). *Inter-municipal cooperation in Europe*. Springer. *Science & Business Media*, 238 doi 10.1007/1-4020-5379-7

Interreg Czechia – Poland. Retrieved from <https://interreg.eu/programmes/czechia-poland/>

Interreg Slovakia–Hungary (2021–2027). Programme Document. Retrieved from <https://www.skhu.eu/>

Interreg Hungary.eu/www.skhu.eu/" 27). PrograAbout us / Small Project Fund. <https://interreghusk.eu/about-us/spf/>

Ipoly Euroregion. Retrieved from <http://ipolyvolgye.hu>

Ipoly-völgye EGTC. Retrieved from <http://ipolyvolgye.hu>

Ister-Granum Euroregion. Retrieved from <http://istergranum.eu>

Jakubowski, A., Trykacz, K., Studzieniecki, T., & Skibiński, J. (2021). Identifying cross-border functional areas: Conceptual background and empirical findings from Polish borderlands. *European Planning Studies*, 30(12), 2433–2455. <https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1958760>

Jańczak, J. (2018). Integration de-scaled: Symbolic manifestations of cross-border and European integration in border twin towns. *Journal of Borderlands Studies*, 33(3), 393–413. <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1226925>

Jerábek, M., Havlíček, T., Dokoupil, J., & Anděl, J. (2021). *Cross-border Slovaca*, 37. Retrieved from <https://www.sav.sk/journals/uploads/03280951Jerabek%20et%20al..pdf>

Jerábek, M., Slavík, V., & Šindelář, M. (2024). Development of the Czech–Slovak border area and cross-border cooperation after 1993. *Geografický časopis (Geographical Journal)*, 76(1), 77–94. <https://doi.org/10.31577/geogrcas.2024.76.1.05>

Jones, A., & Clark, J. (2024). *The spatialities of Europeanization: Power, Governance and Territory in Europe*. Routledge. doi: 10.4324/9780203847749

Khmeleva, G. A., Kurnikova, M. V., Nedelka, E., & Tóth, B. I. (2022). Determinants of sustainable cross-border cooperation: A structural model for the Hungarian context using the PLS-SEM methodology. *Sustainability*, 14(2), 893. <https://doi.org/10.3390/su14020893>

Khusainov, R. V., Lisnik, A., Zatrochová, M., Babiuk, M. A., & Mashov, Y. K. (2023). Economic and legal bases of the Carpathian Euroregion development during the COVID-19 pandemic (Hungary, Slovakia, Poland, Ukraine). *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 12(45). <https://doi.org/10.1186/s13731-023-00303-1>

King Kézai, P., Dömötör, M., & Fekete, D. (2022). Economic development opportunities in the Hungarian-Slovakian cross-border area – Szigetköz and Csallóköz (Žitný ostrov). *DEUROPE*, 14(1), 87–110. <https://doi.org/10.32725/det.2022.005>

Kurowska-Pysz, J., Łodziana-Grabowska, J., Mikoláš, Z., & Wróblewski, Ł. (2014). Polsko-czeska współpraca transgraniczna w Euroregionie Beskidy: wybrane problemy. Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu

Kurowska-Pysz, J. (2015). The circumstances of knowledge transfer within the scope of cross-border Czech-Polish projects 2014–2020. *Forum Scientiae Oeconomia*, 3(3), 31–43.

Kurowska-Pysz, J., & Szczepanska-Woszczyna, K. (2017). The analysis of barriers to sustainable cross-border cooperation in the Euroregion Beskidy. *Sustainability*, 9(2), 222. doi 10.3390/su9122226

Kurowska-Pysz, J., Castanho, R. A., & Naranjo Gómez, J. M. (2018). Cross-border cooperation: the barriers analysis and the recommendations. *Polish Journal of Management Studies*, 17. <https://doi.org/10.17512/pjms.2018.17.2.12>

Lagana, G., & Sorondo Salazar, D. (2024). Cross-border paradiplomacy in the Irish Sea: a socio-spatial analysis. *Irish Studies in International Affairs*, 35 (2), 1-22.;

Langowska-Marcinowska, K. (2022). Euroregions and their influence on the development of the Polish and Czech borderlands. *Kultura i Edukacja*, 8, <https://doi.org/10.80/kie.0.0.0www.kultura-i-edukacja.pl>

Lenel, M., Rishko, L. (2023). Europeanization and the local political culture as challenges for public policy in the Slovak-Ukrainian borderland. *Public Policy and Administration*, 22 (4), 463-474. <https://doi.org/10.13165/vpa-23-22-4-06>

Lendel, M. (2024). Public Cross Border cooperation institutions on the Polish-Czech borderland. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (4), 293-302. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-4-31>

List of European Groupings of Territorial Cooperation (2025). Retrieved from https://cor.europa.eu/sites/default/files/2024-11/Official_List_of_the_EGTCs.pdf

Majorczyk, A. (2000). Łączą nas Tatry: The early micro-projects and public engagement. Nowy Targ: Euroregion Tatry Office. Retrieved from <https://www.euroregion-tatry.pl/old.php?id=publikacje>

Marks, G. (1993). Structural Policy and Multilevel Governance in the EC. In A. W. Cafruny & G. G. Rosenthal (Eds.), *The State of the European Community* (Vol. 2: *The Maastricht Debates and Beyond*, pp. 391-410). Boulder, CO: Lynne Rienner. <https://doi.org/10.1515/9781685856540-024>

Martín-Uceda, J., & Rufi, J. V. (2021). EGTCs in the Iberian Peninsula: Challenges for a stable cooperation. *Regional Science Policy & Practice*, 13(5), 1271-1287. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12315>

Martín-Uceda, J., & Rufi, V. J. (2021). Territorial development and cross-border cooperation: A review of the consequences of European INTERREG policies on the Spanish-French border (2007-2020). *Sustainability*, 13(21), 12017. <https://doi.org/10.3390/su132112017>

Nadalutti, E., & Rüländ, J. (2024). Cross-border regionalism in the EU and ASEAN: another dimension of the “varieties of regionalism.” *Journal of European Integration*, 46(8), 1193-1214. <https://doi.org/10.1080/07036337.2024.2329636>

Noferini, A., Berzi, M., Camonita, F., & Durà, A. (2019) Cross-border cooperation in the EU: Euroregions amid multilevel governance and re-territorialization. *European Planning Studies*. 28(1), 35-56. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1623973>

Novohrad-Nógrád Euroregion. Retrieved from <http://nnegtc.eu>
NOVUM Ltd Retrieved from: <https://www.euwt-novum.eu/>

Nováčková, D., Paškrtová, L., & Vnuková, J. (2023). Cross-border provision of services: Case study in the Slovak Republic. *Administrative Sciences*, 13(2), 1-13. <https://doi.org/10.3390/admsci13020054>

Ocskay, G. (2021). Europeanization of the Western Ukrainian Border: The Case of the Tisza EGTC. In M. Lačný (Ed.), *The EU-*

Ukraine Association Agreement and Its Impacts on Cross-Border Cooperation (pp. 24–44). Cambridge Scholars Publishing.

Ocskay, G., & Scott, W. J. (2023). Cross-Territorial Governance via EGTCs for Territorial Cohesion. In E. Medeiros (Ed.), *Public Policies for Territorial Cohesion* (pp. 191–209). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24416-3_10

Ocskay, G. (2024). Improved cross-border relevance through integrated interventions: the TAPE tool of the INTERREG V-A Slovakia-Hungary Programme. *European Planning Studies*, 32(8), 1752–1772. <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2344645>

Olsen, J. P. (2002). The many faces of Europeanization. *Journal of Common Market Studies*, 40(5), 921–952. <https://doi.org/10.1111/1468-5965.00403>

Oltean, A. (2014). 20 років Карпатського Євросерегону: рецензія на книгу Іштвана Сюлі-Закаря «Emlékek, Sikerek, Megújulás. Közös Múltunk – Közös Jövönk. Együtt Európáért: 20 éves a Kárpátok Eurorégió». *Eurolimes*, 17, 247–254. <https://www.ceeol.com/content-files/document-75227.pdf>

Perkmann, M. (2003). Cross-border regions in Europe: Significance and drivers of regional cross-border cooperation. *European Urban and Regional Studies*, 10(2), 153–171. <https://doi.org/10.1177/096977640301000202>

Perkmann, M. (2007). Policy entrepreneurship and multilevel governance: A comparative study of European cross-border regions. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25(6), 861–879. <https://doi.org/10.1068/c60m>

Perkmann, M., & Sum, N. L. (2002). Globalization, regionalization and cross-border regions: Scales, discourses and governance. In M. Perkmann, & N-L. Sum (Ed.), *Globalization, Regionalization and Cross-Border Regions* (pp. 3–21). Palgrave Macmillan.

Perkowski, M. (2013). *Legal Aspects of Euroregions and Cross-border Cooperation in Poland*. Białystok: University of Białystok.

Pons Danubii EGTC. Retrieved from <https://www.ponsdanubii.eu/>

PONTIBUS EGTC. Retrieved from <http://pontibusegtc.eu>

Programme 2021–2027 Interreg SK–CZ Official programme document. Retrieved from <https://www.sk-cz.eu>

Radaelli, C. M. (2000). Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change. *European Integration Online Papers (EIoP)*, 4. Retrieved from <https://eiop.or.at/eiop/texte/2000-004a.htm>

Report on Local and Regional Democracy in Poland – CG (9) 21 Part II Rapporteurs: Ms Kathryn Smith (United Kingdom, L) and Mr Miljenko Doric (Croatia, R). Retrieved from: <https://rm.coe.int/report-on-local-and-regional-democracy-in-poland-14-november-2002-/168071b096>

Rodil-Marzábal, A. (2022). Euroregions and spatial planning: Redefining cooperation mechanisms in the European Union. *Territory, Politics, Governance*, 10(1), 57–75. <https://doi.org/10.1080/21622671.2021.1897847>

Rába-Duna-Vág EGTC. Retrieved from <http://rdvegtc.eu>

Sajó–Rima Euroregion. Retrieved from <http://sajorima.eu>

Scott, J. W. (1999). European and North American contexts for cross-border regionalism. *Regional Studies*, 33(7), 605–617. <https://doi.org/10.1080/00343409950079876>

Scott, W. J. (2000). Euroregions, governance and transborder co-operation within the EU. *European Research in Regional Science*, 10, 104–115. <https://doi.org/10.1080/12345678.2000.12345678>

Scott, J. W. (2012). European politics of borders, border symbolism and cross-border cooperation. In D. Wastl-Walter (Ed.), *The Ashgate research companion to border studies* (pp. 83–99). Farnham: Ashgate.

Scott, W. J. (2015). Bordering, Border Politics and Cross-Border Cooperation in Europe. In: F. Celata, & R. Coletti (Ed.), *Neighbourhood Policy and the Construction of the European External Borders*. Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-18452-4_2

Scott, J. W., & Collins, K. (1997). Inducing transboundary regionalism in asymmetric situations: The case of the German-Polish Border. *Journal of Borderlands Studies*, 12(1–2), 97–121. <https://doi.org/10.1080/08865655.1997.9695500>

Slovak Act No. 90/2008 Coll. on a European grouping of territorial cooperation. Retrieved from https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/03/EN_ACT-No-90_2008_on-EGTC_July-2020.pdf

Sohn, C., & Giffinger, R. (2015). A policy network approach to cross-border metropolitan governance: The cases of Vienna and

Bratislava. *European Planning Studies*, 23(6), 1187–1208. doi: 10.1080/09654313.2014.994089

Soós, E., & Fejes, Z. (2023). Hungarian experiences of cross-border cooperation. *Fundamentum*, 2023(1), 123–137. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/366812426>

Steiner, E. (2015). Introduction to the Hungarian local government system. TÖOSZ. Retrieved from http://www.manorka.net/uploads/images/Kiadv%C3%A1nyok/Local%20Governments_boritol.pdf

Stverkova, H., Pohludka, M., Kurowska-Pysz, J., & Szczepańska-Woszczyzna, K. (2018). Cross-border entrepreneurship in Euroregion Beskydy. *Polish Journal of Management Studies*, 18(2), 324–337. <https://doi.org/10.17512/pjms.2018.18.2.26>

Svensson, S., & Ocskay, G. (Eds.). (2016). Overview of the EGTCs around Hungary. Central European Service for Cross-Border Initiatives / Budapest Observatory of Borders. ISBN 978-963-12-6743-3

Tej, J., Vavrek, R., & Papcunová, V. (2021). Activities and barriers to cooperation in the territory of border regions of Poland and Slovakia. In Ardielli, E. Molnárová, E. Development and Administration of Border Areas of the Czech Republic and Poland: Support for Sustainable Development (RASPO 2021). 1st ed. Ostrava: VŠB Technical University of Ostrava, 244–251.

TRITIA EGTC. (n.d.). European Grouping of Territorial Cooperation TRITIA, Ltd. Retrieved from <https://egtctritia.eu/en/about-us/>

TRITIA Ltd. Retrieved from <https://egtctritia.eu/en/about-us/>

Varga, J. (2022). Foreword. In Central European Service for Cross-border Initiatives (CESCI) (Ed.), 15 years of the EGTCs (pp.7–9). CESCI. https://budapest.cesci-net.eu/wp-content/uploads/legalaccess/15_Years_EGTCs_00_VARGA_Foreword.pdf

Via Carpatia EGTC. Retrieved from <http://viacarpatia.eu>

Więckowski, M. (2002). Polish-Slovak transboundary cooperation. *Geografický časopis*, 54(3). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/327424679_POLISH-SLOVAK_TRANSBOUNDARY_COOPERATION

Wróblewski, L., & Kasperek, A. (2019). Euroregion as an entity stimulating the sustainable development of the cross-border market for cultural services in a city divided by a border. *Sustainability*, 11(8), 2232. doi

Zalt, I. (2013). Cross-Border Cooperation in Slovak-Czech Border Region under EU Programmes. *European Countryside*, 5(2), 133–145. <https://doi.org/10.2478/euco-2013-0010>

Zenka, J. (2015). Cross-border cooperation in Moravia–Silesia: Challenges and opportunities. *Moravian Geographical Reports*, 23(2), 12–24. <https://doi.org/10.1515/mgr-2015-0002>

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení). Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení). Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-129>

Zákon č. 302/2001 Z. z., o samosprávě vyšších územních celků (zákon o samosprávných krajoch). Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-302>

Zákon č. 369/1990 Zb., Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení. Retrieved from <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/369/>

1997 évi XV. Törvény a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezmény kihirdetéséről. Retrieved from <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700015.tv>

РОЗДІЛ 2

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ФОРМ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА: ДОСВІД ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ ТА УКРАЇНИ

Вступ. У сучасних умовах транскордонне співробітництво постає одним із важливих інструментів регіонального розвитку, консолідації демократичних цінностей та формування взаємодії добросусідства. Його правова природа, заснована на поєднанні міжнародного, наднаціонального та національного права, демонструє тенденції до посилення децентралізації, субсидіарності та інтегрованого врядування. Саме тому дослідження правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва набуває не лише науково-теоретичного, а й практичного значення особливо для держав, які перебувають на шляху до членства в ЄС.

Після ратифікації Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво та її протоколів Україна отримала нормативні засади для створення і розвитку інституційних форм транскордонного співробітництва. Водночас імплементація європейських стандартів у національний правопорядок виявила низку викликів від нормативної невизначеності статусу суб'єктів інституційних форм транскордонного співробітництва до розбіжностей у фінансових та адміністративних процедурах. Актуальність проблеми підсилюється необхідністю адаптації українського законодавства до регламентів ЄС, зокрема №1082/2006, №1302/2013 та №2021/1059, що регламентують організаційні та правові засади функціонування територіального співробітництва та європейських об'єднань територіального співробітництва.

У цьому контексті досвід держав Вишеградської групи (Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини) є особливо цінним для України. Саме ці держави, пройшовши шлях адаптації свого законодавства до *acquis communautaire* ЄС, створили ефективні моделі правового регулювання транскордонного співробітництва, що поєднують нормативну автономію

національного рівня із загальноєвропейськими принципами регіонального врядування. Їхній приклад демонструє, що ефективність транскордонної співпраці забезпечується не лише правовим регулюванням, але й стабільною політичною сталістю, фінансовою спроможністю місцевих органів влади та ефективним функціонуванням дієвих інституційних механізмів.

Метою цього дослідження є здійснення правового аналізу інституційних форм транскордонного співробітництва в Україні у порівнянні з досвідом держав Вишеградської групи, виявлення правових колізій та формулювання пропозицій щодо адаптації законодавства України до *acquis communautaire* ЄС. Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі створення та функціонування інституційних форм транскордонного співробітництва. Предметом дослідження є правовий статус цих форм, їхня правосуб'єктність, компетенції, фінансово-організаційні механізми та процедурні особливості.

Наукова новизна полягає у поєднанні порівняльно-правового, інституційного та інтеграційного підходів до аналізу національного законодавства України та держав Вишеградської групи, практики його застосування. У дослідженні використано комплекс методів, зокрема системно-правовий, порівняльний, структурно-функціональний та історико-правовий, що дозволяє розглядати транскордонне співробітництво як динамічне правове явище, засноване на принципах добросусідства, солідарності та субсидіарності.

Структура розділу побудована відповідно до логіки еволюції європейської моделі розвитку транскордонного співробітництва, зокрема від аналізу багатосторонніх міжнародних договорів РЄ, правових актів ЄС і правового статусу суб'єктів до порівняння правових систем регулювання держав Вишеградської групи, виявлення колізій та розроблення пропозицій щодо вдосконалення українських правових механізмів. Такий підхід забезпечує цілісність дослідження та спрямований на формування науково обґрунтованих висновків, котрі дають змогу визначити місце України в сучасному європейському просторі транскордонної співпраці.

Концептуальні та правові засади транскордонного співробітництва

Після Другої світової війни концепція європейської інтеграції набула нового змісту, транскордонне співробітництво стало її практичним інструментом, спрямованим на формування «Європи без розділових ліній» (Bildt, 2013). Європейський інтеграційний процес розглядали як спосіб подолання історичних та політичних бар'єрів, створення спільного простору, заснованого на демократії, соціальній єдності й верховенстві права. Як слушно зауважив Роберт Шуман, національні кордони є «шрами історії Європи», а їх подолання можливе лише через розвиток взаєморозуміння і створення дієвих правових механізмів взаємодії між територіями, розділеними державними межами (Covarrubias Peña, 2017, p. 17; Assembly of European Regions, 2021, pp. 2–7; Zenderowski, 2003, pp. 39, 44). Європейська правова модель транскордонного співробітництва сформувалася на основі принципів, встановлених у багатосторонніх міжнародних договорах РЄ, які сформували правову основу для співпраці між місцевими органами влади різних держав. Прийняття Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво та її Додаткових протоколів створило правову основу для створення інституційних форм транскордонної співпраці, які можуть функціонувати як суб'єкти міжнародного публічного права. Саме в межах РЄ були визначені базові принципи, поняття та цінності демократичного врядування на місцевому та регіональному рівнях, які стали основою для подальшого формування, інституціоналізації та розвитку правових механізмів співпраці в Європі (Євчак та ін., 2020). У розвиток цих напрацювань ЄС надав концепції транскордонного співробітництва практичного виміру, інтегрувавши її до політики економічної, соціальної та територіальної згуртованості (Territorial Agenda of the European Union, 2023, pp. 7–13; Mertens & Unfried, 2024, p. 5). Прийняття Регламенту (ЄС) № 1082/2006, Регламенту (ЄС) № 1302/2013 та Регламенту (ЄС) 2021/1059 закріпило правові механізми європейського територіального співробітництва та європейських об'єднань територіального співробітництва, визначило їх правовий статус та забезпечило можливість реалізації спільного управління транскордонними регіонами у межах програм Interreg (Regulation (EC)

No. 1082/2006); Regulation (EU) 2021/1059; Regulation (EU) No 1302/2013). Європейська модель транскордонного співробітництва функціонує не тільки як система правового регулювання, а й як вираження інтеграційної ідеї єдності в різноманітті. Її сутність полягає у поступовому стиранні кордонів між державами через забезпечення правових умов для спільного економічного, культурного та соціального розвитку прикордонних територій. Як влучно зазначав Карл Більдт, «Європа має стати континентом без розділових ліній, де люди, ідеї, торгівля та інвестиції можуть вільно рухатися через усе менш відчутні кордони» (Bildt, 2013).

Отже, у подальшому у цьому розділі буде розглянуто дві взаємопов'язані складові європейської правової системи транскордонного співробітництва. Насамперед багатосторонні міжнародні договори РЄ як джерела правового регулювання транскордонного співробітництва, які заклали його концептуальні засади та нормативні рамки співробітництва місцевих органів влади. Після цього буде досліджено установчі договори та правові акти ЄС як джерела правового регулювання транскордонного співробітництва, які розвинули ці засади в інституційно-правовому вимірі та надали їм дієвого практичного механізму реалізації.

Багатосторонні міжнародні договори РЄ як джерела регулювання транскордонного співробітництва

У контексті ідеї «Європи без розділових ліній» РЄ надала транскордонному співробітництву нормативно визначеного статусу, як складової демократичного врядування на місцевому та регіональному рівнях. Її діяльність була спрямована на формування правової основи, що дозволить місцевим органам влади здійснювати ефективну співпрацю через державні кордони, що відповідає загальноєвропейській тенденції до децентралізації та посилення місцевих органів влади у міжнародних відносинах.

Основним багатостороннім міжнародним договором стала Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво. Конвенція закріпила основоположні принципи та створила договірну основу для співпраці місцевих органів влади різних держав, зокрема передбачивши можливість

укладення угод та створювати спільні органи транскордонного співробітництва. Конвенція виконала подвійну роль, по-перше, закріпила обов'язок держав забезпечити сприятливе внутрішнє правове регулювання для такої співпраці, а по-друге, легітимувала участь місцевих органів влади у міжнародно-правових відносинах (Council of Europe, 1980a; Council of Europe, 1980b).

Додаткові протоколи до Конвенції надали механізм співпраці нормативної визначеності та процедурної деталізації. Протокол № 1 до Конвенції усунув процедурні прогалини, визначивши, що місцеві органи влади мають право, за умов дотримання національного законодавства та отримання згоди центральних органів влади держав, укласти угоди про транскордонне співробітництво, а також визначивши внутрішньо-правову чинність рішенням, які ухвалені у рамках такого співробітництва. Одночасно відбулась інституціоналізація спільних органів співпраці, а саме: закріплено можливість надання їм правосуб'єктності (публічно-чи приватно-правової), встановлено вимоги щодо фінансування, аудиту та процедур нагляду, а також закріплено застосування права держави місцезнаходження, на території якої розташована штаб-квартира (Council of Europe, 1995a; Council of Europe, 1995b).

У розвиток цих положень Протокол № 2 до Конвенції передбачив можливість створення органів співробітництва із власною правосуб'єктністю, які діють на підставі установчої угоди та права місцезнаходження, на території якої розташована штаб-квартира, при цьому повноваження таких органів мають похідний характер від учасників і реалізуються в межах національно визначених компетенцій. Крім того, Протокол регламентував «міжтериторіальне» співробітництво між регіонами, що не мають спільного кордону, не порушуючи водночас гарантії суверенітету держав. (Council of Europe, 1998a; Council of Europe, 1998b;).

Логічним продовженням став Протокол № 3 до Конвенції, який закріпив об'єднання євро регіонального співробітництва як інституційну форму, наділену міжнародною правосуб'єктністю. Об'єднання євро регіонального співробітництва створюється на підставі багатосторонньої угоди між щонайменше двома державами, сторонами Конвенції та наділяється

правосуб'єктністю, що включає можливість набувати права та обов'язки, розпоряджатись майном, укладати договори, виступати стороною у спорах, а також здійснювати внутрішній контроль та аудит. Статут об'єднання єврорегіонального співробітництва визначає органи управління, порядок ухвалення рішень, сферу діяльності та межі відповідальності; застосовним є законодавство держави місцезнаходження штаб-квартири об'єднання єврорегіонального співробітництва. Об'єднання єврорегіонального співробітництва є функціональним «дзеркалом» інституту європейських об'єднань територіального співробітництва у праві ЄС, забезпечуючи подібний, хоча й адаптований, правовий інструментарій для держав поза межами ЄС, а також для змішаного складу його учасників (Council of Europe, 2009; Council of Europe. (2013).

Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво та її додаткові протоколи сформували цілісну систему норм і інституційно-правових механізмів, що поєднує загальні принципи з практичними правовими механізмами реалізації транскордонної взаємодії. Ця регулятивна модель ґрунтується на засадничих принципах суверенітету, добросусідства, субсидіарності та автономії місцевого самоврядування, водночас забезпечуючи їхнє практичне втілення через договірні форми між місцевими органами влади, створення правосуб'єктних органів для співробітництва, застосування уніфікованих статутів, надання внутрішньо правової сили рішенням, а також запровадження процедур нагляду та аудиту. У такий спосіб було сформовано інституційно-правову основу, яка легітимувала участь місцевих органів влади у співробітництві. Багатосторонні міжнародні договори РЄ сформували універсальну модель правового регулювання транскордонного співробітництва, яка стала вихідною концептуальною основою для подальшого формування правових механізмів у цій сфері

Отже, РЄ сформувала загальноєвропейську правову основу транскордонного співробітництва, яка поступово розвинулась від засадничих принципів до повноцінних інституційних форм із уніфікованими процедурами їх створення, фінансового забезпечення, здійснення нагляду тощо. Норми багатосторонніх міжнародних договорів РЄ заклали засади для розвитку правосуб'єктності місцевих органів влади щодо транскордонного

співробітництва, а також унормували правовий статус органів транскордонного співробітництва та створили умови для їх функціонування у міжнародному правопорядку.

Наступний підрозділ присвячено аналізу того, як ЄС сформував власний правовий механізм транскордонного співробітництва, більш практико-орієнтований, інтегрувавши транскордонне співробітництво у політику економічної, соціальної та територіальної згуртованості ЄС.

Установчі договори та правові акти ЄС як джерела правового регулювання транскордонного співробітництва

ЄС розглядає транскордонне співробітництво як інструмент, який спрямований на забезпечення економічної, соціальної та територіальної згуртованості, що закріплена в статтях Договору про ЄС та Договору про функціонування ЄС (Consolidated version of the Treaty on European Union, 2016; Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union, 2016). Цей напрям реалізується у межах Європейської політики згуртованості, започаткованої ще Договором про заснування Європейської економічної спільноти 1957 року (Treaty establishing the European Community, 1957). Така політика має на меті зменшення регіональних диспропорцій шляхом фінансової солідарності, спільного програмування та партнерства між державами-членами, місцевими органами влади на засадах субсидіарності та доповнюваності. Політика реалізовується за підтримки Європейського фонду регіонального розвитку, Фонду згуртованості, Європейського соціального фонду та інструментів Європейського інвестиційного банку, котрі підтримують транскордонні, міжрегіональні та транснаціональні програми (Interreg, Espon, Interact, Urbact, Interreg Danube Transnational Programme, Interreg Baltic Sea Region Programme, Interreg Alpine Space Programme, Interreg Mediterranean та ін.), формуючи інтеграцію «знизу догори» (Євчак та ін., 2020).

Сьогодні європейське територіальне співробітництво унормоване Регламентом (ЄС) 2021/1059 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року «Про спеціальні положення щодо цілі «Європейське територіальне співробітництво (Interreg)». Регламент 2021/1059 є фундаментальним правовим актом щодо політики згуртованості

ЄС. Ним конкретизуються процедурні та матеріальні правила планування, реалізації, моніторингу, аудиту та фінансування транскордонних, транснаціональних і міжрегіональних програм, які підтримуються Європейським фондом регіонального розвитку (ЄФРР), а також іншими відповідними зовнішніми фінансовими інструментами. Регламент 2021/1059 також встановлює єдині стандарти щодо визначення цілей, змісту, структури та управління програмами співробітництва, забезпечуючи їх узгодженість із макрорегіональними та морськими стратегіями ЄС. Важливим є те, що правовий акт системно інтегрував механізми внутрішньої політики згуртованості з інструментами зовнішньої співпраці, що уможливило спільно використовувати ресурси і реалізовувати спільні проєкти держав-членів ЄС і третіх держав на чітко визначених правових механізмах. У такий спосіб правовий акт забезпечує нормативну цілісність та процедурну передбачуваність механізму Interreg, що визначає його ключовим юридичним інструментом територіальної інтеграції в сучасному правопорядку ЄС (Regulation (EU) 2021/1059).

Задля усунення правових та адміністративних бар'єрів під час реалізації спільних транскордонних проєктів у 2006 році у ЄС було запроваджено інститут європейського об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) шляхом прийняття Регламенту (ЄС) № 1082/2006 Європейського парламенту та Ради від 5 липня 2006 р. про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС). ЄОТС визначено юридичною особою публічного права, яка уповноважена представляти та здійснювати діяльність від імені своїх членів у межах компетенцій, передбачених угодою та її статутом. Організаційну структуру ЄОТС становлять збори та директор, а його фінансова діяльність підлягає внутрішньому контролю, аудиту та зовнішньому нагляду відповідно до законодавства держави, де розташована його штаб-квартира. ЄОТС може включати органи влади щонайменше двох держав-членів ЄС і, за визначених умов, суб'єктів третіх держав. Запровадження інституту ЄОТС полягає у створенні уніфікованого правового механізму публічно-правового співробітництва, який має на меті усунути правові та адміністративні бар'єри національних режимів транскордонної взаємодії та забезпечити правову визначеність для суб'єктів

співробітництва держав-членів ЄС та третіх держав (Regulation (EC) No 1082/2006).

Регламент (ЄС) № 1302/2013 Європейського парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року вносить зміни до Регламенту (ЄС) №1082/2006 про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) щодо уточнення, спрощення та вдосконалення порядку створення й функціонування таких об'єднань. Ним модернізовано правовий механізм європейського об'єднання територіального співробітництва, усунувши прогалини, виявлені в процесі його практичного застосування. Правовий акт розширив склад учасників ЄОТС, надавши можливість участі іншим юридичним особам, що здійснюють діяльність у сфері послуг загального економічного інтересу – освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення. Регламент спростив та формалізував процедури створення ЄОТС, продовжив процесуальні строки розгляду установчих документів до шести місяців і деталізував порядок їх схвалення державами-членами ЄС. Удосконалено внутрішню структуру управління об'єднання, чітко визначено компетенції органів його управління, уточнено правила відповідальності членів, оподаткування, ведення фінансової звітності, аудиту та ін. (Регламент (ЄС) № 1302/2013).

Особливо цінним нововведенням стала можливість участі у ЄОТС суб'єктів із третіх держав і заморських територій, що узгоджується із зовнішнім виміром політики ЄС. Цим було створено правові основи для залучення партнерів поза межами ЄС до спільних проєктів територіального співробітництва, включно з Україною. У такий спосіб Регламент № 1302/2013 удосконалив ЄОТС із внутрішньоєвропейського інституту на універсальний правовий інструмент співробітництва, котрий може функціонувати в інтегрованому та зовнішньому просторах ЄС, забезпечуючи нормативну гнучкість, правову сумісність і функціональну ефективність реалізації політики згуртованості (Регламент (ЄС) № 1302/2013).

Подальший розвиток ЄОТС та правового механізму територіальної співпраці в ЄС відбувся у контексті модернізації політики згуртованості на програмний період 2021–2027 рр. Накопичений досвід застосування попередніх правових механізмів щодо європейського територіального співробітництва виявив потребу у комплексному узгодженні правових, фінансових

та процедурних положень між внутрішньою політикою згуртованості та зовнішніми правовими механізмами співробітництва ЄС. З метою усунення перешкод було прийнято Регламент (ЄС) 2021/1059 Європейського парламенту та Ради від 24 червня 2021 року «Про спеціальні положення щодо цілі «Європейське територіальне співробітництво (Interreg)», який визначив правові засади реалізації цілей європейського територіального співробітництва (Interreg)» у новому програмному циклі. Цей акт став логічним продовженням правового механізму, започаткованого Регламентами № 1082/2006 та № 1302/2013, та забезпечив всебічну уніфікацію процедур планування, управління, моніторингу та аудиту програм Interreg, зміцнивши інституційну узгодженість внутрішніх і зовнішніх аспектів територіальної інтеграції ЄС (Regulation (EU) 2021/1059). Прийняття Регламенту (ЄС) 2021/1059 поки що завершило нормативне оформлення системи європейського територіального співробітництва, трансформувавши її з сукупності окремих правових актів у цілісну модель сталого інституційного управління.

Інституційне функціонування цієї моделі спирається на Генеральний директорат Європейської комісії з питань регіональної та міської політики, котрий здійснює загальну координацію та нагляд за програмами Interreg. Комітет регіонів ЄС є представницьким консультативним органом, який формує інституційний зв'язок між ЄС та субнаціональним рівнем, а мережеві платформи співпраці забезпечують комунікацію, обмін практиками та підтримку нових об'єднань.

Поширення практики створення ЄОТС у державах-членах ЄС і залучення до них держав-партнерів з-поза меж ЄС свідчать про трансформацію співробітництва, перехід від угод про співробітництво до стійких інституційних форм публічно-правового співробітництва з уніфікованими процедурами управління, бюджетного контролю та фінансової підзвітності. У такий спосіб територіальне співробітництво набуло ознак зрілої європейської правової моделі, що поєднує нормативну інтегрованість, фінансову стабільність і політичну сталість.

Інституційна модель транскордонного співробітництва, яка сформувалась у межах ЄС, не обмежується внутрішнім простором ЄС, а має виражений зовнішній вимір, який спрямований на

інтеграцію сусідніх держав у спільний правовий, економічний та територіальний простір. Зовнішній аспект регулювання ЄС у цій сфері здійснюється через Європейську політику сусідства та інструменти зовнішнього фінансування, які забезпечують можливість участі сусідніх держав у програмах Interreg. Такі інструменти дають змогу поєднувати ресурси Європейського фонду регіонального розвитку та Інструменту європейського сусідства (NDICI) для спільного фінансування транскордонних, транснаціональних та міжрегіональних ініціатив (European Commission, 2021). Ініціатива «Східне партнерство» формує політичний, стратегічний та програмний майданчик для поглиблення взаємозв'язків для реалізації спільних інфраструктурних, інноваційних та соціальних проєктів та розбудови єдиного простору європейської інтеграції зовнішніх кордонів ЄС (European Commission, 2021; European External Action Service, 2025). Таким чином, зовнішній вимір політики ЄС стосовно транскордонного співробітництва виходить за межі виключно програмного фінансування, стаючи складовим елементом нормативної системи європейського публічного права. У результаті поєднання інструментів Європейської політики сусідства, механізмів Interreg та участі держав у ЄОТС формується простір функціональної інтеграції, що поєднує норми міжнародного, наднаціонального та національного рівнів регулювання.

Норми установчих договорів та правових актів ЄС стосовно європейського територіального співробітництва розвиваються у безпосередньому системному зв'язку з нормами багатосторонніх міжнародних договорів РЄ, які заклали ідеологічний та нормативний фундамент сучасної європейської моделі міжрегіональної взаємодії. Хоча ЄС та РЄ поділяють спільні цінності – демократію, верховенство права, принципи субсидіарності, місцевого самоврядування та територіальної солідарності, однак відрізняються за правовою природою своїх актів, характером зобов'язань і обсягом нормативної дії.

Проаналізувавши механізми транскордонного співробітництва, багатосторонні міжнародні договори РЄ та установчі договори, а також правові акти ЄС, логічним є перехід до розгляду практичних аспектів їх імплементації у національних правових системах держав-членів ЄС. Особливо цінним у цьому

контексті є досвід держав Вишеградської групи, котрі змогли адаптувати положення багатосторонніх міжнародних договорів РЄ та регламентів ЄС до власних конституційно-правових моделей. Аналіз досвіду цих держав дає змогу не лише виявити сильні та слабкі сторони різних моделей правового регулювання, а й виробити оптимальні підходи до імплементації норм багатосторонніх міжнародних договорів РЄ та правових актів ЄС у правову систему України.

Теоретико-правові засади правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва

Правовий статус інституційних форм транскордонного співробітництва є базовою категорією права, оскільки визначає зміст правосуб'єктності учасників, обсяг їх компетенцій, механізми участі у транскордонному співробітництві та гарантії реалізації спільних програм і проєктів. У правовій доктрині під правовим статусом традиційно розуміють сукупність правових норм, котрі закріплюють місце суб'єкта у системі правовідносин, його права, обов'язки, відповідальність та процесуальні можливості для виконання відповідних функцій. У контексті транскордонного співробітництва зазначена категорія набуває інституційного змісту, адже передбачає нормативне врегулювання форм спільної діяльності між місцевими органами влади та юридичними особами різних держав.

Підґрунтям сучасного розуміння правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва є Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво та її Додаткові протоколи. Ці багатосторонні міжнародні договори РЄ закріпили фундаментальні принципи – добровільність, взаємна вигода, субсидіарність, законність та повага до національної компетенції, визнаючи за місцевими органами влади право вступати у транскордонні договірні відносини. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво не створює нових суб'єктів міжнародного публічного права, але встановлює рамкові засади правового статусу спільних органів транскордонного співробітництва тощо. Подальше унормування правового статусу інституційних форм відбулось у межах ЄС, який забезпечив транскордонному співробітництву інституційно-правову визначеність. Унаслідок

прийняття Регламентів, а саме: Регламенту (ЄС) № 1082/2006 Європейського парламенту та Ради від 5 липня 2006 р. про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) та Регламенту (ЄС) № 1302/2013 Європейського парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року, вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 1082/2006 про Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) щодо уточнення, спрощення та вдосконалення порядку створення й функціонування таких об'єднань, ЄС закріпив можливість створення транскордонних об'єднань як юридичних осіб публічного права. У такий спосіб було здійснено перехід від «м'яких форм співробітництва» до юридично зобов'язальної інституційної форми співпраці. ЄОТС було надано повну правоздатність, котра охоплює укладення договорів, володіння майном, відкривати рахунки, нести відповідальність, бути стороною у судових справах та реалізовувати проекти, зокрема за підтримки фондів ЄС. Отже, правова система ЄС чітко визначає модель правосуб'єктності територіальних форм співробітництва, яка забезпечує їх організаційну автономію з одночасною обов'язковістю дотримання національних правових режимів держав-учасниць.

Національні правові системи держав-членів ЄС деталізують положення багатосторонніх міжнародних договорів РЄ та правових актів ЄС, визначаючи організаційно-правові форми, компетенцію, фінансову автономію і порядок створення інституційних транскордонних форм співробітництва. У державах Центрально-Східної Європи, зокрема Чехії, Словаччині, Угорщині та Польщі, законодавчі акти передбачають можливість заснування ЄОТС як юридичних осіб публічного права з визначеною системою органів управління, бюджетом та відповідальністю. Водночас класичні єврорегіони переважно функціонують у формі неприбуткових асоціацій або консультативних платформ співпраці, не маючи статусу юридичної особи, що обмежує їхню участь у міжнародних фінансових і правових механізмах. Натомість ОЄС не має жодного нормативного закріплення у національному законодавстві та не має визначеного правового статусу, що унеможлиблює інституціоналізацію цієї форми співробітництва. Такі відмінності впливають на спроможність регіонів, їх участь у програмах ЄС та загальну ефективність реалізації політики

територіальної згуртованості. Правовий статус інституційних форм транскордонного співробітництва виконує інтеграційну функцію, він забезпечує місцевим органам влади можливість виступати як суб'єкти європейського публічного простору, здійснювати спільне управління ресурсами, реалізовувати політику сталого розвитку і сприяти підтримці розвитку концепції «Європи регіонів» як складової багаторівневого врядування. З огляду на це, дослідження практики держав Вишеградської групи, Чехії, Словаччини, Польщі та Угорщини має суттєве теоретичне та прикладне значення, оскільки дає змогу простежити, як доктринальні засади правового статусу транскордонних інституційних форм втілюються у національних системах, які правові моделі засвідчили найбільшу ефективність, та які з них можуть бути запозичені до українського правового контексту.

Можна стверджувати, що правовий статус інституційних форм транскордонного співробітництва є складним, багаторівневим механізмом, котрий поєднує норми міжнародного і наднаціонального права, і національного права держав. У цьому контексті аналіз досвіду держав Вишеградської групи набуває особливої науково-практичної значущості.

З огляду на викладене, подальше дослідження доцільно зосередити на порівняльно-правовому аналізі реалізації цих засад у національних правових системах держав-членів ЄС. Особливий інтерес становить досвід держав Вишеградської групи (Чехії, Словаччини, Угорщини та Польщі). Ці держави пройшли трансформаційний шлях від класичних форм транскордонного співробітництва, заснованих на Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво та її додаткових протоколах, до сучасних інституційних форм транскордонного співробітництва, що поєднують міжнародно-правові стандарти РЄ з нормами права ЄС. Державам Вишеградської групи (Чехії, Словаччини, Угорщини та Польщі) частково вдалось запровадити комплексну та з *acquis communautaire* ЄС узгоджену систему правового регулювання транскордонного співробітництва. Вивчення їх досвіду сприятиме з'ясуванню як спільних закономірностей, так і специфічних національних особливостей щодо визначення правового статусу інституційних транскордонних форм, допоможе виокремити

ефективні моделі інституційного забезпечення співробітництва й виробити практичні рекомендації для подальшого вдосконалення українського законодавства.

Правові засади транскордонного співробітництва та окремі аспекти правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва Польщі

Польща вирізняється серед держав Вишеградської групи хорошим рівнем нормативної розробленості та інституційної зрілості системи транскордонного співробітництва. Її правова модель характеризується узгодженим поєднанням норм міжнародного, наднаціонального та національного права, що забезпечує певну відповідність стандартам РЄ та *acquis communautaire* ЄС. Основу правового регулювання транскордонного співробітництва Польщі становлять Конституція, ратифіковані міжнародні договори, закони та підзаконні нормативно-правові акти, які регламентують систему та компетенції місцевого самоврядування. Конституція Польщі закріплює принцип децентралізації публічної влади, гарантує право органів місцевого самоврядування на самостійне виконання завдань, у тому числі у сфері міжнародного співробітництва. Вона також закріплює верховенство ратифікованих міжнародних договорів над національними законами, що створює стабільну основу для імплементації актів РЄ та ЄС (CESCI, 2021, pp. 38 - 40).

До ключових багатосторонніх міжнародних договорів, які формують правову основу транскордонного співробітництва, належать Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво, Європейська хартія місцевого самоврядування та Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів. Хоча Польща не підписала три Додаткові протоколи до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво, її положення визнані в національному правопорядку як базові стандарти міжнародного співробітництва на місцевому рівні. Важливе значення відіграють і двосторонні договори про добросусідство, дружбу та співробітництво, укладені з державами-сусідами Словачькою Республікою (1992 р.), Україною (1992, 2000 рр.) і Чеською Республікою (2000 р.) (Фетько, 2023, с. 279 - 283).

Національна система правового регулювання ґрунтується на низці законів, котрі визначають компетенцію місцевих органів влади й регламентують форми їх міжнародної взаємодії. Зокрема, Закон «Про асоціації», який закріпив право громадян та юридичних осіб створювати неприбуткові об'єднання, у тому числі з метою транскордонного співробітництва, Закон «Про самоврядування воєводства» визначив компетенцію воєводств у сфері міжнародного співробітництва, зокрема укладення угод із зарубіжними регіонами, Закон «Про порядок приєднання органів місцевого самоврядування до міжнародних асоціацій місцевих і регіональних спільнот» встановив правовий механізм, котрий забезпечує офіційне членство польських місцевих органів влади у міжнародних асоціаціях (CESCI, 2021, pp. 38 - 40).

Окремим правовим актом є Закон «Про європейське об'єднання територіального співробітництва», котрий став основним правовим актом, що імплементує Регламент (ЄС) № 1082/2006, унормовуючи правовий статус, структуру управління, компетенцію та фінансові засади діяльності європейського об'єднання територіального співробітництва (Ustawa z dnia 7 listopada 2008 r., 2008).

Польський закон побудований на принципах прозорості, публічності та підзвітності. Стаття 1 визначає порядок створення, функціонування та реєстрацію ЄОТС, повністю відтворюючи зміст Регламенту (ЄС) № 1082/2006. Стаття 2 надає термінологічні визначення, що забезпечує узгодженість із *acquis communautaire* ЄС. У статті 3 врегульовується, що у не врегульованих законодавством випадках Регламентом або цим Законом, застосовуються положення Закону «Про асоціації», що підкреслює неприбутковий характер таких об'єднань (Ustawa z dnia 7 listopada 2008 r., 2008). Процедура створення ЄОТС у Польщі є багаторівневою та вимагає погодження на різних інституційних рівнях. Для центральних органів влади участь можлива тільки на підставі рішення Ради Міністрів. А органи місцевого самоврядування ухвалюють рішення більшістю голосів, після чого воно підлягає подальшому погодженню Міністерством закордонних справ Польщі у координації із міністрами внутрішніх справ, фінансів і регіонального розвитку. Механізм «мовчазної згоди» забезпечує процес ухвалення рішень: відсутність відповіді в межах визначеного

строку означає схвалення участі, окрім випадків, коли місцезнаходження ЄОТС планується на території Польщі (Ustawa z dnia 7 listopada 2008 r., 2008).

ЄОТС підлягають державній реєстрації, реєстрація здійснюється у державному реєстрі європейських об'єднань територіального співробітництва, який ведеться Міністерством закордонних справ. ЄОТС вважається створеним із моменту внесення запису до реєстру, тобто правосуб'єктність набувається з моменту внесення запису до реєстру, а всі відомості, що містяться у ньому, є відкритими для публічного доступу (Ustawa z dnia 7 listopada 2008 r., 2008).

Фінансова діяльність ЄОТС врегульована законом, який встановлює вимогу проведення обов'язкового аудиту та прозорості фінансової звітності. Міністерство закордонних справ Польщі здійснює державний нагляд за діяльністю ЄОТС, також уповноважене вимагати усунення порушень, тимчасово припиняти діяльність об'єднання або ініціювати його ліквідацію. Закріплений принцип обмеженої майнової відповідальності унеможливорює покладення боргових зобов'язань об'єднання на державні чи самоврядні органи, тобто держава, органи самоврядування чи інші публічні суб'єкти не несуть відповідальності за зобов'язання ЄОТС (Ustawa z dnia 7 listopada 2008 r., 2008).

Закон встановлює, що, у разі відсутності фінансування з боку ЄС, ЄОТС, зареєстровані у Польщі, можуть виконувати лише ті завдання, що відповідають цілям, визначеним Регламентом (ЄС) № 1299/2013, у межах політики європейської територіальної співпраці. Таке узгодження забезпечує відповідність законодавства Польщі з європейською політикою згуртованості, зокрема програмами Interreg. Цей закон формує цілісну правову модель ЄОТС, яка забезпечує юридичну правосуб'єктність через офіційну реєстрацію, встановлює механізми фінансової прозорості та публічного нагляду та водночас зберігає інституційну самостійність місцевих органів влади (Ustawa z dnia 7 listopada 2008 r., 2008). Таким чином, польська модель характеризується інституційною зрілістю та з нормативною узгодженістю з *acquis communautaire* ЄС, що дозволяє місцевим органам влади ефективно брати участь у

програмах Interreg, водночас зміцнюючи регіональну згуртованість.

Правові засади транскордонного співробітництва та окремі аспекти правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва Чехії

Серед держав Вишеградської групи Чехія одна з перших, хто сформував цілісну систему правового регулювання транскордонного співробітництва, поєднавши стандарти PE та EC. Підхід Чехії ґрунтується на гнучкому поєднанні «м'яких» форм співробітництва таких як євро регіони, асоціації місцевих органів влади та міжмуніципальні угоди із «твердими» інституційними інструментами публічного права, передусім європейськими об'єднаннями територіального співробітництва.

Правову основу транскордонного співробітництва Чехії становлять Конституція, міжнародні договори, ратифіковані парламентом, а також закони та підзаконні акти, що визначають статус і компетенцію місцевих органів влади (Фетько, 2023, с. 279 - 283). У Конституції закріплено принцип місцевого самоврядування та гарантується його автономія, включно з правом місцевих органів влади співпрацювати в межах закону з іноземними громадами і регіонами (CESCI, 2021, pp. 8 - 12). Чехія є учасницею Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво та Європейської хартії місцевого самоврядування, які визначають основні принципи добровільності, взаємності та відповідності національному законодавству. Хоча Чехія не підписала три Додаткові протоколи до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво, її положення імplementовано у внутрішній правопорядок. Важливе місце займають міждержавні договори про добросусідство, дружбу і співробітництво, укладені з Польщею (1993 р.), Словаччиною (1992 р.), які передбачають розвиток регіональних і місцевих зв'язків (Фетько, 2023, с. 279 - 283).

Внутрішня система правового регулювання місцевого самоврядування і регіонального розвитку Чехії ґрунтується на комплексі базових законів: зокрема, Закон № 128/2000 «Про муніципалітети» визначає правосуб'єктність муніципалітетів та їхнє право на укладення партнерських угод із іноземними

громадами. Закон № 129/2000 «Про регіони» закріплює компетенцію країв щодо участі у програмах транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Закон № 131/2000 «Про столичне місто Прага» визначає особливий статус столиці як суб'єкта міжнародної співпраці. Закон 248/2000 «Про підтримку регіонального розвитку» включає спеціальні положення, що регулюють діяльність європейського об'єднання територіального співробітництва (CESCI, 2021, pp. 8 - 12).

Зазначений акт виступає основним інструментом імплементації Регламенту (ЄС) № 1082/2006 у редакції Регламентом (ЄС) № 1302/2013 і визначає процесуальні і матеріальні засади для функціонування ЄОТС у чеській правовій системі. ЄОТС із зареєстрованим офісом у Чехії має статус юридичної особи публічного права та набуває правосуб'єктність з моменту внесення до офіційного реєстру, який веде Міністерство з питань регіонального розвитку Чехії. Закон допускає обмеження відповідальності членів за умови забезпечення постійного страхового захисту або іншої форми гарантування ризиків, що створює баланс між автономією ЄОТС і вимогами публічної фінансової гарантії (Zákon č. 248/2000 Sb., 2000).

Процедура схвалення участі чеських суб'єктів побудована за принципом *ex ante* контролю. Кожен майбутній учасник ЄОТС, орган місцевого самоврядування чи інша публічна юридична особа зобов'язані подати до міністерства пакет документів, що передбачений ст. 4 Регламенту ЄС. Міністерство може відмовити у схваленні на підставах, пов'язаних із державною безпекою, захистом публічного порядку або наявністю сумнівів щодо добросовісності керівних осіб заявника. Створення ЄОТС допускається тільки після погодження угоди та статуту усіма компетентними органами держав-членів. Відомості про зареєстроване ЄОТС (назва, учасники, цілі, строк функціонування, органи управління є відкритими та доступними онлайн) (Zákon č. 248/2000 Sb., 2000).

ЄОТС зобов'язане здійснювати бухгалтерський облік згідно з національним законодавством, забезпечувати аудит річної фінансової звітності (якщо перевищено порогові показники діяльності) та кожного року подавати до міністерства річний звіт із відповідним висновком аудитора. Звіти ЄОТС публікуються у відкритому доступі, що забезпечує прозорість управління

публічними коштами. Міністерство виконує функції державного нагляду, у разі виявлення порушень вимагає усунути недоліки, а при їх невиконанні може прийняти рішення про ліквідацію ЄОТС або його виключення з реєстру. У процесі ліквідації здійснюється розподіл активів, включно з поверненням публічного майна членам об'єднання (Zákon č. 248/2000 Sb., 2000).

Функціонування ЄОТС у Чехії прямо пов'язане з політикою згуртованості ЄС та реалізується через участь у програмах Interreg. Координаційні функції покладені на Міністерство, воно виконує роль координатора участі чеських партнерів у проєктах, тоді як Центр регіонального розвитку забезпечує адміністрування спільних секретаріатів і контроль за використанням коштів (Zákon č. 248/2000 Sb., 2000).

Чеська модель правового регулювання транскордонного співробітництва характеризується високим рівнем правової визначеності, адміністративною впорядкованістю і прозорістю. Вона забезпечує превентивний контроль участі публічних суб'єктів, прозору систему реєстрації із відкритістю установчих документів, фінансові гарантії та обов'язковий аудит, ефективний державний нагляд і відповідальність за порушення. Таким чином, ЄОТС у Чехії функціонує як повноцінний інститут публічного права, що входить до інституційного механізму політики згуртованості ЄС. Модель характеризується оптимальним співвідношенням інституційної автономії та державного контролю, що гарантує ефективність і правову відповідність транскордонних ініціатив.

Правові засади транскордонного співробітництва та окремі аспекти правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва Словаччини

Словацька модель правового регулювання транскордонного співробітництва поєднує конституційні гарантії місцевого самоврядування, міжнародно-правових зобов'язань за актами РЄ та безпосередньо застосовних норм права ЄС. Конституція Словаччини закріплює автономію місцевих органів влади та визнає їхню здатність вступати у співпрацю з іноземними партнерами в межах закону. До міжнародних джерел належать Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво, Європейська хартія місцевого самоврядування та

двосторонні договори про добросусідство, дружбу і співробітництво з Польщею (1992), Чехією та Україною (обидва – 2000), а також з Угорщиною (2001) (CESCI, 2021, pp. 47 - 52; Фетько, 2023, с. 279 - 283).

Нормативну основу утворюють акти, що визначають систему та повноваження муніципалітетів і самоврядних країв, їхню взаємодію з державною адміністрацією та порядок делегування функцій: зокрема, Закон № 369/1990 «Про муніципальне врядування», Закон № 221/1996 «Про територіальну та адміністративну організацію Словацької Республіки», Закон № 222/1996 «Про місцеву державну адміністрацію», Закон № 302/2001 «Про самоврядування вищих територіальних одиниць (самоврядних регіонів)», Закон № 416/2001 «Про передачу окремих повноважень органам місцевого самоврядування, а також горизонтальні фінансово-процедурні акти», Закон № 528/2008 «Про допомогу та підтримку, що надається з фондів ЄС» та Закон №539/2008 «Про підтримку регіонального розвитку». У сукупності зазначені правові акти надають органам місцевого рівня компетенцію у сфері планування соціально-економічного й культурного розвитку, укладення партнерських угод і брати участь у проєктах (CESCI, 2021, pp. 47 - 52; Фетько, 2023, с. 279 - 283).

Ключовим спеціальним актом є Закон № 90/2008 «Про європейські об'єднання територіального співробітництва», що транспонує Регламент (ЄС) № 1082/2006 (із змінами 2013 р.) та встановлює повний процесуальний механізм існування ЄОТС у Словаччині, від попереднього схвалення участі до реєстрації, діяльності, нагляду та ліквідації. Правосуб'єктність ЄОТС виникає з моменту його внесення до публічного реєстру, і має бути відокремлене від інших юридичних осіб. Для створення ЄОТС необхідна участь щонайменше одного словацького та одного іноземного учасника, коло словацьких учасників охоплює державу, самоврядні краї, муніципалітети, спеціальні публічні юридичні особи. Участь держави потребує рішення уряду із визначенням центрального представницького органу, для країв і муніципалітетів – рішень відповідних представницьких органів. Іноземні учасники долучаються за умови сумісності з правом своєї держави та наявності її згоди (Act No. 90/2008, 2008).

Функції реєстратора і наглядового органу виконує Міністерство інвестицій, регіонального розвитку та

інформатизації Словаччини. Воно веде публічний електронний реєстр, надає схвалення участі словацьких суб'єктів у ЄОТС, зареєстрованих за кордоном, погоджує угоди та статuti (а також їх зміни), ухвалює рішення щодо реєстрації та виключення з реєстру, координує наглядові дії з органами інших держав. Реєстраційний пакет включає угоду й статут, рішення про згоду на участь відповідних суб'єктів, інформацію про директора й, за потреби, оцінку немонетарних внесків. Міністерство реєструє ЄОТС у визначений законом строк або надає мотивовану відмову, керуючись вимогами правової відповідності та публічної безпеки (Act No. 90/2008, 2008).

Організаційна структура ЄОТС відповідає європейському стандарту, збори як вищий орган із виключною компетенцією затвердження бюджету, річної звітності та ключових корпоративних актів, директор здійснює управління в межах статутного мандату зазвичай, а наглядова рада функціонує обов'язково за умови перевищення активами порогового значення. Нормативно визначено конфліктно-інтересні бар'єри (заборона конкуренції для посадових осіб) та кваліфікаційні вимоги до членів органів (Act No. 90/2008, 2008).

Фінансово-правовий механізм функціонування ЄОТС поєднує інструменти самофінансування зі встановленими гарантіями прозорості й підзвітності. Джерела активів охоплюють членські внески, доходи від статутної діяльності, пожертви тощо, обмежено підприємницьку діяльність, тобто господарська діяльність можлива лише у вузько окресленому обсязі. ЄОТС відповідає за свої зобов'язання всім майном, словацькі учасники – тільки у межах неоплачених внесків. Для іноземних учасників допускається договірне обмеження відповідальності за умови належного гарантування ризиків. Міністерство здійснює безперервний нагляд, перевіряє річні звіти, видає приписи щодо усунення порушень, а за їх невиконання звертається до суду з позовом про розпуск ЄОТС. Підставами для ліквідації є систематичне невиконання цілей, непропорційність витрат, порушення цільового використання активів, істотні порушення угоди та статуту, бездіяльність органів управління тощо. Виключення з реєстру відбувається після завершення ліквідації ЄОТС (Act No. 90/2008, 2008).

Отже, словацька модель правового регулювання ЄОТС поєднує повну правосуб'єктність із чіткою процесуальною рамкою, включає попереднє схвалення участі публічних суб'єктів, ведення централізованого відкритого реєстру, прозорість установчих документів і фінзвітності, спеціальний захист публічних активів, диференційовану відповідальність і дієві наглядові та судові механізми. Такий правовий механізм водночас забезпечує інституційну автономію для реалізації транскордонних проєктів і належний захист публічних інтересів держави та місцевого самоврядування. У поєднанні з державним співфінансуванням це створює чіткі умови для результативної участі словацьких регіонів і громад у програмах ЄС.

Правові засади транскордонного співробітництва та окремі аспекти правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва в Угорщині

Правове регулювання транскордонного співробітництва Угорщини становлять Конституція, міжнародні договори, закони та підзаконні акти. Як держава-член РЄ, Угорщина ратифікувала Європейську рамкову конвенцію про транскордонне співробітництво (без трьох додаткових протоколів), а також низку двосторонніх договорів про добросусідство, дружні відносини й співробітництво, зокрема з Україною (1991 р.) та Словаччиною (1995 р.). Ці угоди створили основу для формування сталих механізмів регіональної співпраці на принципах взаємності, субсидіарності та децентралізації. Конституційна модель місцевого самоврядування деталізована в Законі № CLXXXIX «Про органи місцевого самоврядування Угорщини». Закон визначає правовий статус муніципалітетів, комітатів (областей) та створених ними асоціацій, забезпечуючи їх правосуб'єктність у сфері міжнародного співробітництва. Органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями у сфері соціально-економічного та культурного розвитку відповідних територій, що охоплює й транскордонні правовідносини. Нормативні акти гарантують їх фінансову самостійність, право укладати міжнародні угоди неополітичного характеру та брати участь у європейських програмах розвитку, таких як Interreg (CESCI, 2021, pp. 21 - 35; Фетько, 2023, с. 279 - 283).

Угорщина однією з перших держав-членів ЄС ухвалила національний акт щодо ЄОТС у 2007 році (Закон ХСІХ), який було змінено у 2010 році (Закон СХХVІ). Законом LXXV від 2014 року було запроваджено оновлену редакцію Регламенту про ЄОТС 2013 року та втратила чинність попередня редакція угорського закону про ЄОТС. В Угорщині спеціальне правове регулювання ЄОТС запроваджене Законом LXXV «Про європейське об'єднання територіального співробітництва». Закон встановлює організаційно-правову форму, визначає цілі, завдання, порядок створення, діяльності та ліквідації ЄОТС, а також регулює фінансові й процедурні аспекти участі угорських суб'єктів у таких об'єднаннях (Act LXXV of 2014, 2014). ЄОТС в Угорщині діють відповідно до Регламенту (ЄС) № 1082/2006 у редакції Регламенту (ЄС) № 1302/2013, а Закон LXXV/2014 деталізує національні механізми імплементації, зокрема процедури схвалення участі угорських членів, реєстрацію, ведення офіційного реєстру, а також підстави відмови чи припинення участі, а Постанова Уряду № 485/2017 від 29 грудня 2017 року деталізує деякі процедурні положення щодо створення ЄОТС (Government Decree No. 458/2017, 2017).

Членами ЄОТС можуть бути органи місцевого самоврядування, їхні асоціації, бюджетні установи та інші юридичні особи публічного права, визначені у § 5(1) Закону СХLІІІ/2015 «Про публічні закупівлі». ЄОТС набуває статусу юридичної особи з моменту реєстрації у національному реєстрі, який веде Міністерство закордонних справ Угорщини. Офіційна назва об'єднання має містити позначення *európai területi társulás* (ЕТТ), а якщо участь беруть суб'єкти з обмеженою відповідальністю, це має бути відображено у найменуванні. Органи місцевого самоврядування несуть обмежену відповідальність у межах своїх внесків до об'єднання. Такий підхід забезпечує баланс між фінансовою дисципліною і захистом публічних інтересів (Act LXXV of 2014, 2014).

Міністерство закордонних справ виконує функції реєстратора, органу щодо погодження, схвалення участі та контролю діяльності ЄОТС. Міністерство закордонних справ приймає рішення про погодження членства, веде електронний реєстр ЄОТС та ініціює процедуру розпуску об'єднання в разі порушень. Такий механізм централізації усуває ризики

дублювання компетенцій і забезпечує правову визначеність. Усі відомості про ЄОТС – найменування, склад членів, статут, угода, строк діяльності, зміни у структурі, фінансові документи публікуються онлайн. Така система електронного доступу гарантує відкритість і публічний контроль (Act LXXV of 2014, 2014).

ЄОТС здійснюють господарську діяльність лише як допоміжну виключно для досягнення статутних цілей. Облік ведеться відповідно до національного законодавства, річна фінансова звітність має бути оприлюднена протягом 150 днів після звітної дати, за наявності статусу «суспільно корисної організації» звіт про суспільну користь подається додатково до повноважного органу. Держава може здійснювати аудит через Державне контрольне управління, яке перевіряє законність фінансових операцій та взаємодіє з органами держав-членів ЄС, якщо угорський суб'єкт бере участь у «іноземному» ЄОТС (Act LXXV of 2014, 2014).

У разі порушення законодавства міністр видає припис про усунення недоліків, а за його невиконання ініціює розпуск об'єднання. Такі заходи забезпечують ефективну систему правового контролю та дотримання принципів належного управління. Ліквідація ЄОТС здійснюється без правонаступництва. Всі процедури відбуваються під наглядом Столичного регіонального суду Будапешта, офіційні повідомлення публікуються на вебсайті Міністерства закордонних справ (Act LXXV of 2014, 2014).

Угорська модель ЄОТС демонструє значну чіткість регулювання, інституційну впорядкованість та фінансову прозорість діяльності. Її ключові риси: єдиний адміністративний центр забезпечує централізоване управління, реєстрацію та нагляд. Публічність і прозорість: відкритий реєстр і обов'язкове публічне оприлюднення установчих документів та звітності. Угорська модель забезпечує збалансовану автономію ЄОТС, дозволяючи ЄОТС здійснювати лише допоміжну господарську діяльність без надання владних повноважень. Встановлено обмежену відповідальність, що чітко окреслює фінансові ризики для муніципалітетів і бюджетних установ. Запроваджено дієвий механізм санкційних інструментів, які включають можливість припинення членства, заборону протиправної діяльності та судове

розпускання об'єднання. Завдяки цим елементам угорське законодавство створює цілісну, гнучку й сумісну з правом ЄС систему для реалізації транскордонних, транснаціональних та міжрегіональних ініціатив у межах політики економічної, соціальної та територіальної згуртованості ЄС.

Правові засади транскордонного співробітництва та окремі аспекти правового статусу інституційних форм транскордонного співробітництва України

Правове регулювання транскордонного співробітництва України структуровано як багаторівневу систему, що поєднує Конституцію України, ратифіковані міжнародні договори, закони та підзаконні акти. Серед міжнародних актів центральне місце посідають Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво та її додаткові протоколи, які легітимують участь місцевих органів влади у транскордонному співробітництві та визначають організаційні моделі правосуб'єктних транскордонних об'єднань. Комплексну рамку співпраці з ЄС визначає Угода про асоціацію, яка закріплює принципи й механізми участі України у спільних програмах та інституційних формах транскордонного співробітництва. Двосторонні договори про добросусідство і співробітництво з Польщею (1992), Угорщиною (1991), Словаччиною (1993) і Чехією (1995) конкретизують галузеві напрями та інструменти взаємодії прикордонних регіонів (Фетько, 2023, с. 279 - 283).

Конституція України (ст. 9, 140–146) встановлює, що ратифіковані міжнародні договори є складовою національного правопорядку, і гарантує автономію місцевого самоврядування, яка включно охоплює право на міжнародне співробітництво у межах національного законодавства (Конституція України, 1996). Закони «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» визначають систему органів, їх компетенцію та механізми соціально-економічного розвитку, які безпосередньо охоплюють транскордонну співпрацю з відповідними органами влади сусідніх держав (Конституція України, 1996; Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», 1997; Закон України «Про місцеві державні адміністрації», 1999). Функцію спеціального нормативного регулювання виконує Закон України «Про міжнародне

територіальне співробітництво України», визначає правові, економічні та організаційні засади співробітництва України з іноземними державами, що спрямоване на налагодження співпраці між державами, регіонами і територіями з метою збалансованості соціально-економічного розвитку, забезпечення державних інтересів і безпеки шляхом підтримання взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства на основі загально визначених принципів і норм міжнародного права з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей регіонів і територій. Серед іншого, закон врегулює понятійний апарат, коло суб'єктів і учасників, форми транскордонного співробітництва (угоди, єврорегіони, ОЕС, ЄОТС), а також засади державної підтримки та програмування проєктів, також закон деталізує принципи, цілі та процесуальні механізми формування інституційних форм транскордонного співробітництва та їхнього фінансування (Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України», 2024).

На відміну від держав Вишеградської групи, Україна приєдналася та ратифікувала всі три додаткові протоколи до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво, послідовно імплементувавши стандарти Ради Європи щодо транскордонного співробітництва та правосуб'єктності та внутрішньодержавної дії актів органів такого співробітництва (Фетько, 2023, pp. 279–283). Нормативно-правова система України поступово гармонізується з *acquis communautaire* ЄС, на рівні установчих документів та процедур легітимується участь українських суб'єктів у європейських об'єднаннях територіального співробітництва відповідно до Регламенту (ЄС) № 1082/2006 у редакції Регламенту (ЄС) № 1302/2013, з урахуванням вимог національного законодавства щодо реєстрації, підзвітності та контролю тощо.

Закон визнає єврорегіон як форму транскордонного співробітництва, що здійснюється відповідно до двосторонніх або багатосторонніх угод для сприяння транскордонному співробітництву. Суб'єктність і повноваження єврорегіону набувають договірного оформлення в угодах та статутах. Можливе надання статусу юридичної особи на території України або покладання функцій на відповідні виконавчі органи органів

місцевого самоврядування та/або структурні підрозділи місцевих органів виконавчої влади. Можливими перевагами цієї форми є гнучкість і масштабованість, викликами є залежність від міждержавних угод, складність міжвладної координації і забезпечення стабільного фінансування багатосторонніх ініціатив, а також не чітко визначений правовий статус євро регіону, що створює додаткову невизначеність щодо транскордонної співпраці (Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України», 2024).

Згідно положень закону об'єднання євро регіонального співробітництва – це форма органу міжнародного територіального співробітництва, що утворюється на території держав-членів Ради Європи для розвитку міжтериторіального та/або транскордонного співробітництва між суб'єктами й учасниками таких відносин у сферах спільної компетенції та відповідно до повноважень, встановлених згідно з національним законодавством. Об'єднання євро регіонального співробітництва утворюється як юридична особа відповідно до національного законодавства держави-члена Ради Європи, на території якої розміщується його штаб-квартира. Засновниками/членами можуть бути органи державної влади, місцевого самоврядування України та інших держав Ради Європи, а також невідповідні юридичні особи, що фінансуються або контролюються публічними органами. Установчі документи погоджуються уповноваженим центральним органом виконавчої влади, визначаються органи управління, порядок членства і джерела фінансування (внески, міжнародна допомога тощо). Сильними сторонами форми можна вважати чітку правосуб'єктність, прозорі правила управління і звітності, а слабкими сторонами є міжюрисдикційні колізії, складність синхронізації процедур та бюджетних періодів різних держав (Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України», 2024).

Створення об'єднання євро регіонального співробітництва між місцевими органами влади України та відповідними органами влади держав Вишеградської групи ускладнюється через асиметрію міжнародно-правових зобов'язань. Україна ратифікувала Протокол № 3 до Конвенції, тоді як держави Вишеградської групи до нього не приєдналися. Це призводить до відсутності спільної договірної основи, правової колізії між

системами РЄ та ЄС, неможливості взаємного визнання правосуб'єктності ОЄС. Перспективи розвитку таких об'єднань можливі лише за умови приєднання держав Вишеградської групи до Протоколу № 3 та подальшої гармонізації їхніх національних законодавств (Фетько, 2023, рр. 279-283).

Відповідно до положень закону, європейське об'єднання територіального співробітництва – форма міжнародного територіального співробітництва, що здійснюється шляхом об'єднання суб'єктів міжнародного територіального співробітництва України і відповідних суб'єктів держав-членів ЄС та інших держав. Європейське об'єднання територіального співробітництва утворюється як юридична особа відповідно до національного законодавства держави-члена ЄС, на території якої розміщується орган міжнародного територіального співробітництва (його штаб-квартира). Українські юридичні особи, які не здійснюють комерційної діяльності, можуть бути членами об'єднання за умови, що: їхня діяльність фінансується переважно органом державної влади чи органом місцевого самоврядування; або їх управління контролюється органом державної влади чи органом місцевого самоврядування; або не менше половини складу їх адміністративного, управлінського або наглядового органу призначається органом державної влади чи органом місцевого самоврядування. Така модель забезпечує високу операційну спроможність (єдині правила, фінансова підзвітність, аудит), але потребує ретельного узгодження між правопорядками та дотримання процедур схвалення/реєстрації, що інколи ускладнює швидкість запуску спільних ініціатив. Створення європейських об'єднань територіального співробітництва між місцевими органами влади України та відповідними органами держав Вишеградської групи супроводжується низкою системних викликів, правових, інституційних, фінансових та політичних тощо (Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України», 2024).

Українська модель транскордонного співробітництва вирізняється системним характером та узгоджується із європейськими правовими стандартами. Вона забезпечує правосуб'єктність інституцій транскордонного співробітництва, вибудовує структуровані та прозорі організаційно-правові механізми та забезпечує можливість доступу до фінансових інструментів і

програм ЄС. Попри певне удосконалення правового регулювання, діяльність суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва все ще відбувається в умовах фрагментарного та не повністю узгодженого правового регулювання. Недостатня уніфікація процедур, розбіжності у підходах до регулювання звітності й аудиту, а також складність отримання погоджень від центральних органів влади зумовлюють адміністративні бар'єри та подеколи затримку у реалізації транскордонних проєктів. Неврегульованість питань співфінансування і валютних операцій підсилюють фінансову нестабільність місцевих партнерів, а відсутність належного дієвого координаційного механізму зумовлює зниження ефективності правозастосовної діяльності та процесів прийняття рішень.

Правовий статус інституційних форм транскордонного співробітництва в Україні, єврорегіонів, об'єднань єврорегіонального співробітництва та європейських об'єднань територіального співробітництва сформовано на поєднанні багатосторонніх міжнародних договорів РЄ та правових актів ЄС і спеціального внутрішнього законодавства. Такий нормативний механізм чітко поєднує правосуб'єктність, інституційну прозорість та можливість доступу до програмної підтримки, водночас зберігаючи певні міжюрисдикційні колізії, складність погоджувальних процедур погодження та відсутність цілісних фінансових механізмів. Подальше наближення національного законодавства до *acquis communautaire* ЄС і оптимізація національних процедур сприятимуть проєктній діяльності, підвищенню її правової визначеності і глибшої інтеграції прикордонних регіонів України в європейський простір. Не менш важливими є забезпечення ефективних механізмів впровадження європейських стандартів у правову систему України. Правові проблеми у сфері транскордонного співробітництва в Україні мають системний характер і потребують комплексного підходу як удосконалення законодавства, так і зміцнення інституційної спроможності та інших ключових складових.

Висновки. Європейська модель транскордонного співробітництва є результатом послідовної еволюції від договірних механізмів РЄ до комплексної інституційно розвиненої системи права ЄС. Така спадкоємність між цими рівнями забезпечила формування багаторівневого правового механізму, у межах якого міжнародно-правові стандарти

правосуб'єктності, субсидіарності та партнерства були інституціоналізовані *acquis communautaire* ЄС через створення правових механізмів ЄОТС і програмну підтримку з боку ЄС, зокрема ініціативи Interreg. Завдяки цьому транскордонне співробітництво стало дієвим механізмом європейського публічного права та інструментом реалізації політики згуртованості, що поєднує норми міжнародного, наднаціонального й національного рівнів.

Взаємодія права РЄ та права ЄС утворила цілісну систему «Європи без кордонів», у котрій місцеві органи влади набули статусу суб'єктів публічно-правових відносин, які здатні реалізовувати проєкти на основі уніфікованих процедур, спільних фінансових механізмів та узгоджених правил нагляду. Такий підхід забезпечує правову визначеність, інституційну стійкість і фінансову дієздатність інституційних форм транскордонного співробітництва, що є ключовими умовами функціонування багаторівневого врядування в ЄС.

Порівняльний аналіз показує, що держави Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина) сформували ефективну правову модель транскордонного співробітництва, яка поєднує норми РЄ з *acquis communautaire* ЄС. Їхнє законодавство гарантує правосуб'єктність місцевих органів влади, встановлює прозорі реєстраційні та фінансові процедури, передбачає чіткий розподіл компетенцій і дієвий наглядовий контроль. Вишеградська модель засвідчує, що стійкість транскордонної взаємодії досягається через поєднання правової визначеності, фінансової відповідальності, інституційної спроможності та підзвітності, що формує міцну правову основу для стабільного розвитку регіональної інтеграції.

Україна, імплементувавши багатосторонні міжнародні договори РЄ та наблизивши законодавство до *acquis communautaire* ЄС, сформувала власну, системно узгоджену модель транскордонного співробітництва. Вона визначила правосуб'єктність інституційних форм співпраці, прозорі організаційно-правові процедури, створила можливість доступу до зовнішнього фінансування та програм ЄС. Водночас подальший розвиток цієї моделі стримується низкою чинників, зокрема фрагментарністю правового регулювання, недостатньою уніфікацією процедур, складністю погоджень із центральними

органами влади, фінансовими обмеженнями та нерівномірною інституційною спроможністю регіонів. Подальше вдосконалення української правової моделі транскордонного співробітництва має ґрунтуватися на таких засадах: зокрема, подальшої і глибшої гармонізації законодавства з *acquis communautaire* ЄС та усуненні колізій між міжнародними, наднаціональними та національними нормами, інституційному посиленні координаційних структур на центральному та регіональному рівнях, модернізації фінансових та контрольних механізмів, спрямованих на забезпечення прозорості, підзвітності й доступності зовнішнього фінансування.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що Україна має необхідну нормативно-правову основу для повноцінної інтеграції у європейський простір політики згуртованості та територіального співробітництва. Подальше удосконалення законодавства, посилення інституційної спроможності регіонального рівня та забезпечення фінансової стійкості суб'єктів транскордонного співробітництва сприятимуть формуванню стабільної, передбачуваної та ефективної правової моделі транскордонного співробітництва, сумісної з європейськими принципами багаторівневого врядування, правової визначеності та територіальної згуртованості.

Список джерел:

Bildt, C. (2013, November 28). The Eastern Partnership – Towards a reunified Europe. New Eastern Europe. <https://neweasterneurope.eu/2013/11/28/our-european-neighbours/>

Covarrubias Peña, J. D. (2016). Bridging the socioeconomic gap: Integrating cross-border regions through comparing different worlds – Region Laredo, Aquitaine-Euskadi and Öresund (Doctoral dissertation). Universidad de Deusto, Deusto Business School. <https://www.orquestra.deusto.es/en/publications-search/publications/doctoral-theses/853-bridging-socioeconomic-gap-integrating-cross-border-regions-comparing-different-worlds-region-laredo-aquitaine-euskadi-oeresund>

Assembly of European Regions. (2021). Charter for European border and cross-border regions. <https://www.aebr.eu/wp-content/uploads/2021/07/140823-Charta-EN.pdf>

Zenderowski, R. (2003). Borders of Europe—Borders in Europe. The Polish Foreign Affairs Digest, 3(2), 39–50. <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=55072>

Євчак, Ю.Б., Зарді, А., Лазур, Я.В., Очкаї, Д., Санченко, А.Є., Сошников, А.О., Устименко, В.А., & Фетько, Ю.І. (2020). Транскордонне співробітництво: правові основи та успішні практики: посібник (В. А. Устименко, заг. ред.; А. К. Гук & А. Є. Санченко, ред.-упоряд.). Київ, Україна. <https://rm.coe.int/posibnuk-tks/1680aedce1>

Territorial Agenda of the European Union. (2023). Territorial cohesion – The story. <https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/Territorial-Cohesion-The-Story-draft-30-June-2023-1.pdf>

Mertens, P., & Unfried, M. (2024). Dossier 1: European cross-border impact assessment and cohesion policy for border regions. ITEM. <https://crossborderitem.eu/wp-content/uploads/GREFRAP24-D1-EN.pdf>

Regulation (EC) No. 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC), OJ L 210, 31.7.2006, p. 19–24. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1082/oj/eng>

Regulation (EU) No. 1302/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 amending Regulation (EC) No. 1082/2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC) as regards the clarification, simplification and improvement of the establishment and functioning of such groupings, OJ L 347, 20.12.2013, p. 259–268. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1302/oj/eng>

Regulation (EU) 2021/1059 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 on specific provisions for the European territorial cooperation goal (Interreg) supported by the European Regional Development Fund and external financing instruments, OJ L 231, 29.6.2021, p. 1–61. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1059/oj/eng>

Bildt, C. (2013, October 1). Towards a reunited Europe. <https://upnorth.eu/towards-a-reunited-europe/>

Council of Europe. (1980a). European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities (ETS No. 106). <https://rm.coe.int/1680078b0c>

Council of Europe. (1980b). Explanatory report to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities. <https://rm.coe.int/16800ca433>

Council of Europe. (1995a). Additional Protocol to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities (ETS No. 159). <https://rm.coe.int/168007cdae>

Council of Europe. (1995b). Explanatory report to the Additional Protocol to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities. <https://rm.coe.int/16800cb5ed>

Council of Europe. (1998a). Protocol No. 2 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning interterritorial co-operation (ETS No. 169). <https://rm.coe.int/168007f2cb>

Council of Europe. (1998b). Explanatory report to Protocol No. 2 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning interterritorial co-operation. <https://rm.coe.int/16800cce40>

Council of Europe. (2009). Protocol No. 3 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning Euroregional Co-operation Groupings (ECGs) (CETS No. 206). <https://rm.coe.int/1680084827>

Council of Europe. (2013). Revised version of the appendix to Protocol No. 3 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning Euroregional Co-operation Groupings (ECGs) (CETS No. 206). <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168048d9f3>

Consolidated version of the Treaty on European Union. (2016). Official Journal of the European Union C 202/1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016M/TXT>

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. (2016). Official Journal of the European Union C 202/1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016E/TXT>

Treaty establishing the European Community (Treaty establishing the European Economic Community). (1957). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

European Commission. (2021). Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe (NDICI – Global Europe). Enlargement and Eastern Neighbourhood. https://enlargement.ec.europa.eu/funding-technical-assistance/neighbourhood-development-and-international-cooperation-instrument-global-europe-ndici-global-europe_en

European External Action Service. (2025). Eastern Partnership. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eastern-partnership_en

CESCI. (2021). Comparative analysis on the competencies of regional and local authorities in the field of CBC of the 5 countries. Budapest: CESCI. https://budapest.cesci-net.eu/wp-content/uploads/_publications/CESCI-IVF_2021-Study-Comperative-analysis-authorities_EN.pdf

Фетько, Ю. І. (2023). Правові засади транскордонного співробітництва України та держав Вишеградської групи. <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/95f13765-19d9-4406-80df-b8cd7bc22150/content>

Ustawa z dnia 7 listopada 2008 r. o europejskim ugrupowaniu współpracy terytorialnej. (2008). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20082181390>

Zákon č. 248/2000 Sb. o podpoře regionálního rozvoje. (2000). <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-248>

Act No. 90/2008 on a European grouping of territorial cooperation and on the amendment of Act No. 540/2001 Coll. on state statistics, as amended. (2008). https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/03/EN_ACT-No-90_2008_on-EGTC_July-2020.pdf

Act LXXV of 2014 on the European grouping of territorial cooperation. (2014). <https://egtc.kormany.hu/download/c/60/42000/ACT%20LXXV%202014.pdf>

Government Decree No. 458/2017 on the detailed rules of the approval and registration procedures relating to the European grouping of territorial cooperation. (2017, December 29). <https://egtc.kormany.hu/download/d/60/42000/Government%20Decree%20No%20458%20of%202017.pdf>

Конституція України. (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». (1997). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Закон України «Про місцеві державні адміністрації». (1999). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

Закон України «Про міжнародне територіальне співробітництво України». (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3668-20#Text>

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИКА ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ: РЕАЛІЗОВАНІ ПРОЄКТИ

Вступ. Вивчення кращого досвіду та обмін досвідом зрештою призводять до прийняття правильніших рішень, формування ефективніших стратегій та реалізації актуальніших завдань. До прикладів кращих практик транскордонної співпраці дослідники здебільшого включають вдалі результати, серед яких реалізація стратегій, політик, реформ, заходів, посібників та зокрема, реалізації спільних проєктів.

У цій частині дослідження ми зосереджуємо увагу саме на прикладах кращого досвіду транскордонного співробітництва через реалізовані проєкти. В першу чергу, окреслимо важливі показники кращих практик, а в деталізованих параграфах розглянемо вибірку та огляд успішних дій і результатів транскордонного співробітництва Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини та України. Для детального вивчення вдалих моделей, авторами обрано приклади транскордонних активностей країн Вишеградської групи, які здійснювалися в межах одного програмного періоду 2014-2020 рр. за підтримки Програм Європейського територіального співробітництва INTERREG.

Джерелами дослідження стали академічні статті й наукові роботи, аналіз та коментарі від аналітичних центрів, науково-дослідних інститутів, новинні статті від медіа, аналітичні звіти громадських організацій, які фокусуються на регіональному розвитку та транскордонній співпраці, статистика та звіти від регіональних органів щодо використання інвестиційних інструментів ЄС для розвитку своїх регіонів країн Вишеградської групи, успішні кейси та найкращі практики транскордонних проєктів та ініціатив регіонального розвитку у Польщі, Чехії, Угорщині та Словаччині та Україні на платформі Interreg (Interreg Europe. Find policy solutions: Good practices) та в Офіційній базі даних Європейського Союзу на Платформі обміну знаннями та досвідом (KEEP. Knowledge Exchange Platform). Тут проєкти можна шукати не тільки за програмним періодом, партнерами проєкту, які їх реалізували або країнами, з яких вони походять, а також відповідно до основних тематичних сфер, що може слугувати натхненням для міст та громад, які хотіли б отримати огляд

успішної діяльності та надихнутися при подачі власних проєктів. Успішні проєкти вводяться на платформу суб'єктами, які їх реалізували, але відносно поширеною практикою є те, що часто прикладом кращої практики визначається те, що самі суб'єкти оцінюють успішним. Крім того, відбір прикладів кращої практики додатково обробляється аналітиками платформи Interreg, які аналізують відібрані приклади та формулюють рекомендації. За програмою Interreg приклад кращої практики – це «...ініціатива щодо політики регіонального розвитку, яка довела свою успішність. Під успішністю варто розуміти сфери, у яких краща практика вже принесла відчутні та вимірювані результати в досягненні конкретної мети» (Interreg Europe. Find policy solutions: Good practices).

Попри термінологічну неузгодженість, фрагментарність та суб'єктивний вимір критеріїв успішності в академічній літературі, теоретично визначення «кращі практики в реалізації проєктів» здебільшого полягає у перевірених на практиці методах, підходах, інструментах або управлінських рішеннях, які забезпечують найвищу ефективність, результативність та сталість під час реалізації проєктів у конкретному контексті. Вони ґрунтуються на досвіді, емпіричних даних та аналітичній оцінці, і можуть бути адаптовані до інших проєктів чи організацій із подібними умовами. Дослідження прикладів кращих практик є важливим, оскільки воно забезпечує, серед іншого, методологічні рекомендації щодо того, як діяти при виборі таких прикладів. Такий підхід, що набуває все більшого поширення в науково-практичному дискурсі, ґрунтується на припущенні, що замість абстрактного моделювання бажаного стану системи доцільніше орієнтуватися на емпірично підтвержені рішення, які вже продемонстрували результативність у реальних умовах (Vesely, A. 2011).

Методологія відбору прикладів кращих практик різниться в основному залежно від сфери, з якої вони вибрані. Кожен сектор має власні критерії для оцінки прикладів кращих практик, і важливо не обмежуватися механічним описом обраного прикладу без чіткого обґрунтування того, чому обрана практика є хорошою практикою.

Погоджуючись з думками авторів Посібника з планування та реалізації проєктів транскордонного співробітництва (Дулеба, Оравцова & Гавалцова, 2023), не варто у цьому питанні вдаватися

в глибину методологічної дискусії, доречніше, спираючись на спільні риси кількох текстів, що описують кращу практику, вибрати основні критерії, за якими успішний проєкт має бути визначений прикладом кращої практики.

На нашу думку вартують уваги наступні ознаки проєктів: ефективність – проєкт досягає поставлених цілей і завдань у повному обсязі, реальні результати відповідають або перевищують заплановані показники. Раціональне використання ресурсів – проєкт досягає цілей із мінімальними витратами ресурсів – часу, коштів, людських зусиль, витрати співвідносні з отриманими результатами. Стійкість результатів – результати проєкту зберігаються та впливають на систему навіть після завершення фінансування або зовнішньої підтримки, є локальні механізми підтримки, залучення громади або інституціоналізація змін. Масштабованість і відтворюваність – практику можна адаптувати або масштабувати в інші контексти – галузі, регіони чи країни, механізми реалізації проєкту чітко задокументовані, є потенціал для повторення або розширення. Інноваційність і залучення зацікавлених сторін – проєкт використовує нові підходи, технології або рішення, активно залучаючи цільові групи, головною ознакою проєкту є високий рівень участі громадськості або кінцевих користувачів; застосування нестандартних методів (Project Success Criteria).

Дослідники транскордонного співробітництва на місцевому та регіональному рівнях у своїх працях часто виокремлюють ще один важливий критерій успішності – релевантність, і називають його найбільш проблемним критерієм з точки зору реалізованих проєктів, тобто чи вирішує проєкт пріоритетні проблеми та сфери визначеного регіону чи громади (Дулеба, Оравцова & Гавалцова, 2023).

В межах нашого об'єкту дослідження, базовим критерієм вдалого проєкту слід виокремити транскордонність, – зокрема через здатність проєкту забезпечувати узгоджену співпрацю між прикордонними територіями задля спільного вирішення актуальних проблем, об'єднуючи ресурси, потреби та результативні дії по обидва боки кордону.

У різних дослідницьких матеріалах висновок зводиться до того, що вдалі транскордонні проєкти, це ті, що спрямовані на розвиток прикордонних регіонів, покращення міжрегіональної

співпраці та забезпечення стійкого розвитку в різних сферах – від економіки до екології та культури. Завдяки цим ініціативам самоврядні краї отримують унікальні можливості для покращення якості життя місцевих жителів, розвитку громад та зміцнення зв'язків із сусідніми державами. Звичайно, вже при визначенні пріоритетних осей у програмах транскордонного співробітництва ключовим є аналіз найважливіших сфер для регіону, в межах яких реалізовуватимуться проекти.

Щоб виокремити приклади вдалої транскордонної співпраці саме на кордонах країн Вишеградської четвірки, ми розглянули Програми «INTERREG» V-A завершеного програмного періоду 2014-2020, а саме: Interreg Чехія – Польща, Interreg Словаччина – Чехія, Interreg Словаччина – Угорщина, Interreg Польща – Словаччина, ENI CBC Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна, ENI CBC Польща – Україна, що фінансують співробітництво між регіонами різних країн для вирішення спільних викликів та сприяння сталому розвитку.

Загалом, п'ятий програмний період INTERREG (2014-2020 рр.) передбачав бюджет у розмірі 10,1 млрд євро, вкладений у понад 100 програм співпраці між регіонами та територіальними, соціальними та економічними партнерами. Цей бюджет також включає виділення ЄФРР державам-членам для участі у програмах 80 співробітництв на зовнішніх кордонах ЄС, що підтримуються іншими інструментами (Інструментом доприєднання та Європейським інструментом сусідства). Програма INTERREG V забезпечує три напрями співробітництва, ми зосереджуємо свою увагу на напрямі А – транскордонне співробітництво.

INTERREG V-A охоплює: 60 транскордонних програм – вздовж 38 внутрішніх кордонів ЄС із внеском ЄФРР у розмірі 6,6 млрд євро; 12 транскордонних ІПА (Instrument for Pre-Accession Assistance – Інструментів надання допомоги перед вступом) з бюджетом у 242 млн євро; 16 транскордонних ENI (European Neighbourhood Instrument – Європейських інструментів сусідства) – програм міжнародного співробітництва та розвитку в розмірі 634 млн євро.

Програма базувалась на головних інвестиційних пріоритетах – дослідження та інновації, інформаційно-комунікаційні технології, конкурентоспроможність малих і

середніх підприємств, протидія змінам клімату, довкілля та ефективне використання ресурсів, зайнятість і мобільність, соціальна інклюзія, краща освіта, навчання, краще публічне адміністрування.

Одна з головних цілей програми – зменшити вплив національних кордонів на користь рівного економічного, соціального і культурного розвитку всієї території Європейського Союзу.

Всі проекти, що фінансуються у рамках Програми, демонструють сильний транскордонний ефект не лише завдяки партнерству між інституціями цих країн, але насамперед завдяки результатам діяльності та позитивному впливу цих проектів на прикордонні території.

Дуже важливо при висвітленні нашої теми в контексті вивчення досвіду кращих ідей, запозичення та можливості їх подальшої реалізації те, що на угорські, словацькі, польські, румунські та українські прикордонні території поширюється дія наступних програм транскордонного співробітництва – насамперед Interreg NEXT, у рамках яких впроваджують транскордонні проекти за фінансової підтримки інституцій ЄС.

Безпосереднє сусідство України з чотирма державами – членами Європейського Союзу створило сприятливі умови для транскордонної співпраці органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади з відповідними інституціями цих країн, а також надало можливість участі в таких програмах представникам громадянського суспільства, неурядовим організаціям, освітнім та науковим установам, а також бізнес-структурам, зацікавленим у розвитку регіонального партнерства.

Як нам відомо, Україна вже впродовж років має доступ до програм, що фінансуються з бюджету ЄС. Транскордонне співробітництво між державами-членами ЄС та регіоном сусідства вперше було запроваджено в рамках Європейської політики сусідства та фінансувалось Європейським інструментом сусідства та партнерства (ЄІСП) впродовж 2007-2013 років з метою сприяння добросусідським відносинам і поступовій економічній інтеграції країн-учасниць. У 2013 році розпочалася підготовка програм прикордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства (ENI) на період 2014-2020 років (ENI CBC programmes 2014-2020). Україна долучилася

до чотирьох спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014–2020 роки, а саме «Польща – Україна – Білорусь» (Poland – Ukraine Programme), «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна» (Hungary – Slovakia – Romania – Ukraine Programme), «Румунія – Україна» (Romania – Ukraine Programme) та «Басейн Чорного моря» (Black Sea Programme). Цілями цих програм було сприяння економічному й соціальному розвитку в прикордонних регіонах, вирішення спільних проблем у сферах охорони навколишнього природного середовища, здоров'я громадян, їх безпеки, а також поліпшення умов щодо переміщення людей, товарів та капіталу. Загальний бюджет цих програм Європейського інструменту сусідства (2014-2020), які реалізувалися в Україні, – близько 400 млн євро, 90% з яких – кошти ЄС, що виділяються на безповоротній основі (Рахункова палата).

Наразі спільні проекти між країнами-учасницями для сприяння регіональному розвитку регулюються програмами транскордонного співробітництва Європейського Союзу Interreg NEXT 2021-2027 (Interreg NEXT programmes).

З 2024 року можливості розширюються, всі українські громади мають право брати участь у Програмі Interreg Europe 2021-2027. Interreg Europe – це програма ЄС, сфокусована передусім на міжрегіональній співпраці. Донедавна її учасниками могли бути тільки регіони з країн-членів ЄС. Основною метою Програми Interreg Europe 2021-2027 є покращення політик та практик у сфері місцевого самоврядування, використовуючи найкращий досвід муніципалітетів Європи. Програма Interreg Europe 2021-2027 фокусується на підтримці інновацій, освіти, медицини та культури, а також розвитку міського та сільського середовища і покращенні регіонального управління для підвищення якості життя громадян. Пріоритетні напрями проєктів програми: розумна Європа – дослідження та інновації, діджиталізація, стартапи; зелена Європа – енергоефективність, управління відходами та водними ресурсами; об'єднана Європа – розвиток європейської транспортної мережі та сталої мобільності; соціальна Європа – освіта, медицина, інклюзивність, розвиток культури й сталого туризму; Європа ближча до громадян – інтегрований міський та сільський розвиток; краще регіональне

врядування – покращення роботи ОМС і рівня надання ними послуг громадянам.

Однією з основних програм, яка націлена на покращення прикордонних регіонів шляхом сприяння екологічній стабільності, забезпеченню рівного доступу до медичних послуг, а також підвищення ефективності управління через підтримку співпраці між державними органами, організаціями та представниками громадянського суспільства, є Interreg VI-A NEXT Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2021-2027. В рамках цієї програми станом на 2025 рік в Закарпатській області реалізується 39 проєктів загальною вартістю 48 млн євро, з них для Закарпатської області виділено близько 15 млн євро.

Програма Interreg VI-A NEXT Польща-Україна 2021-2027 спрямована на збереження культури та історичної спадщини, покращення доступності регіонів, а також на спільне вирішення проблем безпеки, підтримку розвитку охорони здоров'я та соціальних послуг. У рамках програми станом на 2025 рік в області реалізується 12 проєктів загальною вартістю 35 млн євро, з них для Закарпатської області виділено близько 10 млн євро.

Програма Interreg VI-A NEXT Румунія – Україна 2021-2027 спрямована на покращення екологічної ситуації через адаптацію до змін клімату, збереження біорізноманіття та зменшення забруднення. Вона також підтримує соціальний розвиток через інклюзивні освітні та медичні послуги. Окрім цього, програма сприяє ефективному управлінню транскордонним співробітництвом, забезпечуючи безпечні та захищені кордони. В рамках програми станом на 2025 рік в області реалізується 13 проєктів загальною вартістю 10 млн євро, з них для Закарпатської області виділено близько 5 млн євро.

Загалом у рамках зазначених програм станом на 2025 рік в Закарпатській області реалізується 69 проєктів загальною вартістю 99 млн євро, з них для Закарпатської області виділено близько 31 млн євро. Серед цих успішних суб'єктів виконання міжнародних проєктів Ужгородський національний університет, який впродовж 2025 року виконує шість транскордонних проєктів програм Interreg NEXT, загальною сумою грантів понад 1 млн євро.

Далі у цьому розділі подано низку прикладів, що наочно і переконливо ілюструють важливість та практичну користь

транскордонного співробітництва у різних ключових сферах суспільного життя. Зокрема, розглядаються проекти, реалізовані у галузях охорони здоров'я, розвитку транспортної інфраструктури, освіти, туризму, а також у сфері запобігання та реагування на надзвичайні ситуації та управління ризиками й захисту та збереження навколишнього середовища, біорізноманіття та пом'якшення наслідків зміни клімату. Ці приклади засвідчують, як завдяки транскордонній співпраці вдалося посилити взаємодію між прикордонними регіонами, підвищити якість послуг для громадян та сприяти сталому розвитку прикордонних територій.

Посилення транскордонної мобільності, розвиток транспортної інфраструктури

У сучасному європейському просторі, де взаємозв'язки між країнами дедалі поглиблюються, розвиток транскордонної мобільності стає ключовим чинником економічного зростання, соціальної інтеграції та територіальної згуртованості. Особливу роль у цьому процесі відіграють інфраструктурні проекти, спрямовані на покращення транспортного сполучення між прикордонними регіонами.

Покращення транспортної доступності не лише має економічне значення, але й зміцнює соціальні зв'язки між людьми по обидва боки кордону, спрощує взаємодію між родинами, друзями, громадами, полегшує доступ до освіти, медичних та адміністративних послуг, підвищує відчуття єдності та взаємоповаги між прикордонними регіонами. Сучасні інфраструктурні проекти дедалі частіше враховують екологічні аспекти, включають екологічно безпечні рішення (велодоріжки, громадський транспорт), сприяють розвитку екотуризму та збереженню природної спадщини.

Громадська система транскордонного спільного використання велосипедів в Естергомі та Штурово /Public Cross-Border Bicycle-Sharing System in Esztergom and Štúrovo (Словаччина – Угорщина)

Проект під назвою «Громадська система транскордонного спільного використання велосипедів в Естергомі та Штурово» був реалізований у рамках Програми співпраці Interreg Словаччина – Угорщина. Інвестиції були направлені в обидва міста, які розділені

Дунаєм та словацько-угорським кордоном, Естергом (Угорщина) та Штурово (Словаччина), для підвищення рівня мобільності між населеними пунктами (Interreg Slovakia – Hungary 2014-2020).

Метою проєкту було запровадження нового виду громадського транспорту з пріоритетом, наданим екологічним видам транспорту та подальшому зміцненню зв'язків між громадами по обидва боки кордону. Для досягнення цієї мети була запланована система прокату велосипедів, яка полегшила рух не тільки в містах, але й через кордон та через міст Марія-Валерія. Оскільки згаданий міст відіграє символічну роль у співробітництві між Штурово та Естергомом, система спільного використання велосипедів отримала назву *Mária Valéria Bike*. Проєкт був реалізований між 1 листопада 2017 року та 31 березня 2020 року. Муніципалітети брали участь у його розробці як партнери проєкту, а загальна вартість інвестицій склала 921 155 євро. В результаті проєкту було створено 14 велосипедних станцій (шість у Штурово та вісім у Естергомі), які були обладнані 60-ма звичайними та 45-ма електричними велосипедами. Загалом, до інтеграції міст-побратимів додано новий вид транспорту, який може підтримувати транскордонний рух у рамках туристичних потоків та покращення транскордонного переміщення на роботу і навчання.

Спільна система дозволяє мешканцям обох міст, а також туристам, знімати орендований велосипед із будь-якої платформи та повертати його на будь-яку станцію (*A közösségi kerékpáros rendszer*). Станції розташовані поблизу популярних місць в обох містах. Проєкт «Громадська система транскордонного спільного використання велосипедів в Естергомі та Штурово» можна вважати прикладом кращої практики з кількох ключових причин, пов'язаних з його інноваційністю, сталістю, впливом на громади та транскордонним ефектом. Система є легко адаптованою до інших прикордонних регіонів Європи чи України. Модель спільного управління (через муніципалітети) забезпечує стабільність та довгострокову життєздатність. Проєкт *Mária Valéria Bike* є зразковою ініціативою, що поєднує екологічність, інноваційність, транскордонну співпрацю та соціальний вплив. Він демонструє, як через інвестиції в сталу мобільність можна покращити якість життя, сприяти регіональній інтеграції та формувати майбутнє без кордонів.

Транскордонна доступність Ганушовіце – Стронє Сілеске /Cross-border accessibility of Hanušovice – Stronie Śląskie (Чехія – Польща)

Проект «Транскордонна доступність Ганушовіце – Стронє Сілеске» визнаний одним із кращих у чесько-польській транскордонній співпраці впродовж 2014-2020 років (Interreg Česká republika – Polsko 2014-2020), він спрямований на збільшення туристичної привабливості прикордонних територій між Чеською Республікою (Оломоуцький край) та Польщею (Кладський повіт) шляхом кращого використання природного та культурного потенціалу регіону. Проект покращив умови для розвитку туризму в прикордонній зоні за рахунок реконструкції ключової дорожньої інфраструктури, що сприяє кращій доступності.

З чеського боку: реконструйовано дорогу II/446 – від міста Ганушовіце (Hanušovice) до перехрестя з дорогою III/44649, що поліпшило транспортне сполучення у гірських і природно привабливих районах, зробивши їх доступнішими для туристів.

З польського боку: реконструйовано дорогу № 3230D – від міста Стронє-Шльонське (Stronie Śląskie) через села Болеславув (Bolesławów) та Нова Морава (Nowa Morawa) до державного кордону з Чехією. Ця дорога веде до мальовничих районів, які мають потенціал для активного екологічного та пішохідного туризму.

В результаті проекту підвищено якість життя місцевих жителів через покращення інфраструктури, покращено доступність туристичних об'єктів у прикордонній зоні, підвищено економічну активність. Цей проект ефективно поєднує економічний, соціальний, екологічний та культурний аспекти розвитку, базується на транскордонному партнерстві та має стійкий позитивний вплив на місцеві громади.

Покращення транспортної доступності Бошацької долини /Improving transport accessibility of the Bošáč Valley (Чехія – Словаччина)

Оновлена дорога з'єднає територію Бошацької долини. В рамках транскордонного проекту «Покращення транспортної доступності Бошацької долини» реконструйовано дві ділянки однієї дороги, що з'єднає прикордонні райони, покращено

транспортну доступність для мешканців та відвідувачів транскордонного регіону. Партнерами проєкту були Тренчинський самоврядний край та Дирекція доріг Злінського краю.

Ділянка оновленої дороги починається на словацькій стороні на кордоні з муніципалітетом Зем'янське Подграде та закінчується в муніципалітеті Нова Бошаца. Довжина цієї ділянки становить 4,095 км. Ділянка на чеській стороні починається на державному кордоні зі Словацькою Республікою та закінчується на перетині з дорогою III/4984. Довжина реконструйованої ділянки становить 3,508 км. Дороги безпосередньо з'єднують територію Бошацької долини. Загальна довжина реконструйованих ділянок становить 7,603 км (Úrad Vlády Slovenskej republiky Příklady dobrej praxe).

Проєкт співфінансується Європейським фондом регіонального розвитку в рамках програми транскордонного співробітництва Interreg V-A Словацька Республіка – Чеська Республіка. Проєкт спрямований на сталий розвиток периферійних територій, на розвиток малонаселених і сільських регіонів, які зазвичай мають нижчу інфраструктурну якість.

Інвестиції в транспортну інфраструктуру зменшують ізоляцію таких територій та стимулюють їх соціально-економічне зростання. Відновлена дорога покращує мобільність населення, скорочує час у дорозі, підвищує безпеку.

Це яскравий приклад ефективної інституційної співпраці між двома регіонами різних держав, спрямованої на спільне вирішення проблем доступності та розвитку.

Будівництво транскордонного сполучення Яворжинка – Чірне – Скаліте – етап 2/ Construction of the cross-border connection Jaworzynka – Čierne – Skalite – stage 2 (Польща – Словаччина)

Метою проєкту було створення нового дорожнього транспортного сполучення в польсько-словацькій прикордонній зоні, яке значно полегшило б доступ до коридорів TEN-T. Найвагомішим результатом проєкту є покращення умов подорожей у Трикордонній зоні – місці, де зустрічаються кордони Польщі, Словаччини та Чеської Республіки. Залишилося лише кілька кілометрів дороги, щоб мешканці та туристи могли вільно

пересуватися на інший бік кордону. Реалізація дозволила з'єднати муніципалітети Явожинка в Польщі з Черним та Скалітим у Словаччині (KEEP. Knowledge Exchange Platform. Programme 2014-2020 INTERREG V-A Poland – Slovakia).

Кордони Польщі, Словаччини та Чеської Республіки зустрічаються в Бескидському Троймєдзь. Бракувало лише кількох кілометрів дороги, щоб мешканці та туристи могли вільно пересуватися на інший бік кордону (0,71 км у гміні Істебна та 0,2 км у гміні Чірне). Гміна Істебна та гміна Чірне вирішили це змінити. Завдяки цьому в Цешинському повіті було створено перший прикордонний перехід до Словаччини. Це спростило подорож з однієї гміни до іншої та скоротило її на 20 км. Це також дозволило з'єднатися з основними транспортними артеріями, що ведуть до Братислави, Будапешта та Відня. Добре позначені та освітлені дороги тепер безпечніші. Нова парковка та туристичні альтанки забезпечують місце для відпочинку під час подорожі. Результатом проекту є значне скорочення часу подорожі, оскільки мешканцям та туристам з Істебної не потрібно їхати до Словаччини (і у зворотному напрямку) об'їздом через Звардонь або Яблунков (Чеська Республіка).

Проект створення транскордонного дорожнього сполучення у Трикордонній зоні Польщі, Словаччини та Чехії є прикладом ефективного локального розвитку через інфраструктурне покращення. Він доводить, що навіть відносно невелике втручання (менше 1 км дороги) може кардинально змінити динаміку розвитку території, покращити життя мешканців і посилити інтеграцію прикордонних громад у ширший європейський простір.

Транскордонна охорона здоров'я

Охорона здоров'я є одним із найважливіших питань для населення, адже доступ до медичних послуг першочергово визначає якість життя. Через історичний розвиток держав, зосереджений навколо столиць, саме центральні регіони зазвичай мають належну інфраструктуру охорони здоров'я. Водночас периферійні, особливо сільські прикордонні райони, часто відчувають дефіцит таких ресурсів.

Ця нерівномірність у доступі до медичних послуг негативно впливає на рівень життя місцевого населення, сприяючи

депопуляції та соціальній маргіналізації прикордонних територій. У таких умовах транскордонне співробітництво у сфері охорони здоров'я набуває особливої актуальності для забезпечення рівного доступу до медичних послуг та збереження життя людей у прикордонних регіонах.

Спільно на охороні людського життя. Інтегрована польсько-українська система невідкладної медичної допомоги на прикордонні / Together for saving lives. Integrated Polish-Ukrainian system of first aid in the area of the border (Польща – Україна)

Сусідні Бешадський повіт та Старосамбірський район поставили за ціль вирішити подібні проблеми у сфері охорони здоров'я – поганий технічний стан медичного обладнання та автомобілів швидкої допомоги, недостатня відповідність медичних послуг потребам пацієнтів (Poland – Ukraine Programme). Поширеною причиною смерті серед мешканців району є серцево-судинні захворювання, рак та нещасні випадки. Посилений рух транспорту на прикордонному пункті Смільниця – Кростенко також вимагає медичної допомоги безпосередньо на кордоні.

Проект бюджетом на понад 2,5 млн євро намагається подолати загрози та бар'єри у сфері охорони здоров'я не лише для мешканців транскордонних регіонів, а й людей, які перетинають кордон. Проект Healthontheborder PLUA реалізовано Бешадським повітом (Підкарпатським воєводством Польща), Незалежним державним центром медичної допомоги, Устрики Дольне, Старосамбірською районною радою та Старосамбірською центральною районною лікарнею (Львівська область, Україна).

В Устриках Дольних модернізовано лікарню – створено сучасний, повністю обладнаний та функціональний пункт швидкої допомоги (три станції з набором медичного обладнання, новий операційний зал тощо). Крім того, придбано нове обладнання для діагностики серцево-судинних захворювань та раку, які згодом будуть використовуватися у програмах транскордонної діагностики.

Проектні заходи у Старосамбірській лікарні включають заміну старого обладнання та облаштування новим обладнанням існуючих палат. Також забезпечено закупівлю нового автомобіля швидкої допомоги та медичних приладів для діагностики серцево-

судинних захворювань та раку. Крім того, медичний персонал обох лікарень розширить свої знання та навички під час спільних зустрічей та тренінгів.

Модернізація та оснащення лікарень в Устриках Дольних та Старому Самборі забезпечить доступ до різних видів серцево-судинної та онкологічної діагностики, дозволить надавати нові якісні медичні послуги для мешканців та туристів у прикордонних регіонах. Спільні тренінги та обмін досвідом підвищать кваліфікацію медичного персоналу по обидва боки кордону. Завдяки реалізації проєкту розпочато спільні процедури транскордонної медичної допомоги для жителів українсько-польського прикордоння.

Створення транскордонної платформи для діагностики, терапії та дослідження порушень моторики шлунково-кишкового тракту/Creation of a cross-border platform for the diagnosis, therapy and research of gastrointestinal motility disorders (Словаччина – Чехія)

Проєкт спрямований на розв'язання актуальної медичної проблеми – порушень моторної функції шлунково-кишкового тракту. У межах транскордонної співпраці між медичними закладами – Університетською клінікою в м. Брно (Чеська Республіка) та гастроентерологічною клінікою медичного факультету Університету ім.Коменського в м. Мартін (Словаччина) – створено інфраструктурні та організаційні передумови для ефективної діагностики, терапії та наукових досліджень у цій галузі.

Ключовою метою проєкту стало формування транскордонної експертної робочої групи, а також створення спільної бази даних клінічних результатів пацієнтів із порушеннями моторики шлунково-кишкового тракту (KEEP. Knowledge Exchange Platform. Programme 2014-2020 INTERREG V-A Slovakia – Czech Republic). Проєкт передбачав навчання медичних фахівців сучасним методам діагностики, таким як антродуоденальна та аноректальна манометрія, а також методам терапевтичної біологічної зворотної стимуляції (біофідбеку).

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів у Чеській та Словацькій Республіках створила стабільну базу для сталого розвитку регіональної системи охорони здоров'я. Запровадження

центрів передового досвіду у сфері гастроентерології сприятиме зниженню рівня захворюваності, покращенню якості діагностики та лікування, а також підвищенню якості життя пацієнтів і членів їхніх родин.

Тут варто підкреслити ключову роль, яку відіграють університети та їх клінічні підрозділи у реалізації транскордонних ініціатив у сфері охорони здоров'я, виступаючи не лише як наукові центри, але й як платформи для впровадження інноваційних медичних практик. Їх внесок є визначальним у науково-дослідному потенціалі, університети забезпечують фундаментальні та прикладні дослідження, необхідні для впровадження нових методів діагностики, терапії та моніторингу, вони є генераторами наукових ідей і підходів до вирішення складних клінічних проблем.

Університетські лікарні слугують ідеальним середовищем для апробації та впровадження нових медичних технологій у клінічну практику. У межах проєктів вони організують навчальні програми, тренінги та стажування, що сприяє поширенню передових методів серед лікарів практичної медицини.

Академічні установи мають налагоджені міжнародні зв'язки, що полегшує транскордонну координацію, обмін досвідом і гармонізацію медичних протоколів. Завдяки своїй стабільності та довгостроковій присутності в регіоні, університети забезпечують збереження та розвиток проєктних результатів після завершення фінансування. Їх участь гарантує сталість знань, клінічних даних і дослідницької інфраструктури.

Наступним яскравим прикладом університетської співпраці та успішної реалізації транскордонного співробітництва є проєкт, реалізований Ужгородським національним університетом спільно з Медичним центром Дебреценського університету.

Впровадження нових стандартів та технологій хірургічного лікування захворювань центральної нервової системи в транскордонному регіоні/Implementation of new standards and technologies for surgical treatment of central nervous system diseases in cross-border region (Угорщина – Україна)

Виконувався проєкт у рамках Спільної операційної програми Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2014-2020, впродовж 2021-2023 років.

Метою проєкту було покращити рівень медичної допомоги у галузі нейрохірургії у прикордонних регіонах України та Угорщини. Пріоритетом виконавців проєкту стало: зменшення ускладнень та смертності від захворювань головного мозку, покращення хірургічного лікування пацієнтів із пухлинами центральної нервової системи, судинною патологією головного мозку, дегенеративними захворюваннями хребта і його травм, вдосконалення проведення хірургічних операцій на епілепсію, зменшення часу тривалості операцій, частоти післяопераційних ускладнень та забезпечення ефективного відновлення пацієнтів після операції. Для досягнення цих цілей впроваджено новітні технології для того, щоб зробити мініінвазивну хірургію максимально доступною та точною.

У рамках проєкту фахівці-нейрохірурги провели низку заходів, видали спільну наукову публікацію, організували міжнародну конференцію та кілька професійних тренінгів для обміну досвідом, у рамках яких дискутували про нові стандарти та технології в хірургічному лікуванні захворювань центральної нервової системи. До подій долучалися також інтерни та аспіранти (Медіацентр УжНУ).

Що вкрай важливо, закуплено дороговартісне обладнання, яке забезпечує найвищу безпеку операцій, надає хірургу можливість звіряти положення своїх інструментів у режимі онлайн. Особливу цінність нейронавігація має при видаленні пухлин функціонально важливих ділянок мозку, наприклад, стовбура головного мозку. На базі Обласного клінічного центру нейрохірургії та неврології, який є клінічною базою кафедри неврології, нейрохірургії та психіатрії УжНУ, проводять операції пацієнтам зі всієї України, а спеціалісти кафедри мають чи не найбільший досвід із хірургії пухлин стовбура головного мозку у Європі, їх регулярно запрошують як лекторів на провідні наукові конференції за кордон.

Цей проєкт демонструє всі основні риси «best practice»: наукову обґрунтованість, міжрегіональну співпрацю, інноваційність, сталий ефект, кадровий розвиток та реальний клінічний вплив. Він може бути не лише прикладом успішної транскордонної ініціативи, а й моделлю для масштабування в інших регіонах або для подальшого фінансування з нових програм ЄС.

Удосконалення медичного обслуговування в соціальних закладах / Improving Health Care Services in Social Facilities (Словаччина – Україна)

Метою транскордонного проєкту програми Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2014-2020 стало покращення медичного обслуговування клієнтів соціальних закладів у прикордонному регіоні між Словаччиною та Україною (Кошицький самоврядний край – Закарпатська область) шляхом підвищення якості послуг, навчання персоналу й покращення інфраструктури (Сайт міста Ужгород).

Завдання мали на меті підвищити навички та знання персоналу соціальних закладів, що обслуговують людей з фізичними/медичними обмеженнями, створити кращі умови для терапії, реабілітації в соціальних закладах, забезпечити зміну ставлення до людей з інвалідністю через інформаційні кампанії.

Організовано тренінги, семінари, навчання для персоналу соціальних закладів щодо надання допомоги, реабілітації, комунікації з клієнтами із складними станами. Проведено інформаційні кампанії, поширення інформаційних матеріалів для зміни стереотипів про людей з інвалідністю. У межах дії проєкту покращено матеріально-технічну базу соціальних закладів в Ужгороді (партнерські заклади).

Проєкт є хорошим прикладом транскордонного співробітництва у галузі соціальної допомоги та охорони здоров'я, що охоплює специфічну групу – клієнтів соціальних закладів з медичними/фізичними обмеженнями. Модель може бути реплікована іншими регіонами з подібними викликами (прикордонні зони, регіони з підвищеною часткою людей з інвалідністю). Підкреслює важливість комбінації заходів: навчання персоналу, підвищення обізнаності суспільства, покращення матеріальної бази.

Отже, головною метою першого проєкту було покращення медичного обслуговування в закладах соціального обслуговування Кошицького самоврядного краю та міста Ужгород. Ми обрали цей проєкт як приклад кращої практики через його релевантність, оскільки він стосується двох ключових сфер, якими тривалий час нехтували в обох країнах, а саме: соціальної допомоги та доступності медичних послуг. Проєкт

також може бути переданий іншим громадам, де працюють соціальні об'єкти.

Захист та збереження навколишнього середовища, біорізноманіття та пом'якшення наслідків зміни клімату

Захист довкілля та пом'якшення наслідків зміни клімату є одними з найактуальніших викликів сучасності як на глобальному, так і на регіональному рівнях. Зміни клімату, деградація екосистем і втрата природного середовища прямо впливають на якість життя, здоров'я населення та сталий розвиток територій. У цьому контексті особливої ваги набувають ініціативи, спрямовані на збереження природних ресурсів, впровадження інноваційних рішень у сфері екологічного моніторингу та посилення співпраці між громадами, науковими установами й органами влади. Нижче наведено приклади проєктів, що реалізуються з метою протидії екологічним загрозам та формування більш стійкого і збалансованого середовища для майбутніх поколінь.

Відновлення біорізноманіття та екосистемних послуг у лісах, яким загрожує зміна клімату, у регіоні Бескиди/Restoration of Biodiversity and Ecosystem Services by Climate Change of Endangered Forests of the Beskydy Region (Чехія – Словаччина)

Проєкт реалізується за підтримки Європейського Союзу в межах Програми Interreg Словаччина – Чехія (KEEP. Knowledge Exchange Platform. Programme 2014-2020 INTERREG V-A Slovakia – Czech Republic). Його мета – реагувати на загрози, які зміна клімату несе лісовим екосистемам регіону Бескиди, та впровадити системні інструменти для зменшення майбутніх ризиків. Це сприятиме ефективнішому захисту біорізноманіття та сталому наданню екосистемних послуг.

Цільова територія охоплює ландшафтні заповідні зони Бескиди (Чехія) та Кісуце (Словаччина). Проєкт реалізовано через шість взаємопов'язаних заходів, які спрямовані на досягнення трьох основних цілей: адаптація лісів до кліматичних змін, збереження біорізноманіття та підтримка екосистемних функцій. Серед основних заходів проєкту – створення спільної бази кліматичних сценаріїв. Розроблено регіональні та локальні

сценарії кліматичних змін на основі довгострокових метеоспостережень. Дані представлені у доступній формі для громадськості та зацікавлених сторін і стануть основою для прогнозування впливів на ліси та ландшафтні функції. Визначення та захист ключових ділянок біорізноманіття. Проведено оцінку стану лісового біорізноманіття, ідентифіковано найбільш цінні та вразливі території. Результатом стало створення карти цих ділянок та розробка стратегії їх захисту в умовах змінного клімату.

Розроблено моделі змін біорізноманіття, залежно від трьох типів управління: традиційного (орієнтованого на заготівлю деревини), невтручального (природний розвиток лісу) та оптимізованого природоохоронного. Моделі базуються на регіональних кліматичних сценаріях.

Вивчено ставлення місцевих громад і зацікавлених сторін до кліматичних загроз і запропонованих адаптаційних заходів. Метою є формування підтримки впровадження стратегії адаптації до кліматичних змін у прикордонному регіоні. За участі ключових учасників змодельовано потенційні зміни в екосистемних послугах (включно з економічними оцінками переваг і витрат адаптації чи бездіяльності). Створено інтерактивну карту для планування адаптації.

Перетворення одновікового ялинового лісу на різновіковий природний ліс на пілотній ділянці. У лісовому масиві площею близько 300 га поблизу природного заповідника Велки Полом започатковано трансформацію вікової структури ялинових насаджень. Мета – підвищити їхню стійкість до кліматичних впливів шляхом запровадження альтернативних методів лісового господарювання, відмінних від стандартних лісопланів (IREAS. Network akademických pracovníků).

Проект у Бескидах демонструє високий рівень інтеграції науки, практики й участі громади, а також адаптивне управління лісами в умовах зміни клімату. Саме ці характеристики роблять його кращою практикою, яка заслуговує на поширення в інших регіонах з подібними викликами.

Екологічна оцінка природних ресурсів та відновлення у Солотвині для запобігання подальшого забруднення Басейну Верхньої Тиси шляхом підготовки комплексної системи

моніторингу REVITAL I /Environmental Assessment for Natural Resources Revitalization in Soltvyno to prevent the further pollution of the Upper-Tisza Basin through the preparation of a complex monitoring system REVITAL I (Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна)

Одним із прикладів кращих практик із залученими містами та громадами у сфері довкілля та клімату є проєкт, реалізований у рамках програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014–2020 роки, Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна. Проєкт вирішує важливу місцеву проблему забруднення довкілля внаслідок гірничої діяльності. Цей проєкт є першим кроком до подальшої діяльності, яка веде до кількох необхідних заходів із запобігання поширенню подальшого забруднення (критерій стійкості є ключовим у цьому випадку). До проєкту також залучені декілька університетів та наукових установ регіону, які намагаються запропонувати найкращі рішення. Головним партнером проєкту виступив ЄОТС ТИСА (Tisza EGTC), іншими партнерами були угорський Університет у Мішкольці, українське селище Солотвино, румунське місто Сигіт-Мармароський, Кошицький Технічний Університет та Інститут геологічних наук НАН України.

Соляні шахти навколо Солотвина відкрили у XIV столітті, у XIX столітті вони були важливим джерелом постачання солі впродовж століть, з часом шахти поступово почали закриватись (остання – у 2013 році). Підземними водами сіль із шахт вимивається в річку Тиса. Щоб не допустити подальшої деградації поверхні (провалів шахт) і ще більшого забруднення річки Тиса, що вплине і на Румунію та Угорщину, Європейське об'єднання територіального співробітництва з обмеженою відповідальністю ТИСА (Tisza EGTC) (утворене в 2015 році Закарпатською областю (Україна) та Саболч-Сатмар-Березькою областю і містом Кішварда) у 2019 році розпочало виконання проєкту REVITAL I за участю експертів з України, Румунії, Словаччини та Угорщини.

REVITAL I – це перший захід, спрямований на поступове втілення екологічних пропозицій у життя. Головною метою проєкту є створення основи для початку процесу ревіталізації Солотвинської соляної шахти та навколишньої території шляхом поглиблення транскордонного співробітництва.

Експерти проєкту розробили Стратегічну концептуальну записку – документ з аналізом та рекомендаціями щодо майбутніх заходів для прийняття рішень на всіх рівнях, дослідили та оцінили поточний екологічний стан Солотвинської соляної шахти та її ширших околиць за допомогою інноваційних технологій, створили дослідницький моніторинг та підготували комплексну систему моніторингу для відстеження якісних та кількісних змін поверхневих та підземних вод, а також рухів ґрунту, підвищили обізнаність та пропагували результати проєкту на різних рівнях. Це важливо не лише для місцевих жителів, але й, з огляду на характер проблеми, для населених пунктів вздовж річки Тиса в усіх чотирьох країнах. Згідно з планами, перший проєкт REVITAL буде продовжено наступними відповідними заходами щодо соляних шахт та відродження всього прикордонного регіону навколо Солотвина.

Хоча в цьому проєкті брали участь не словацькі громади, а Технічний університет у Кошицях від імені словацької сторони, це приклад діяльності з вирішення локальної проблеми, в цьому випадку забруднення, у вирішенні якої може бути залучено кілька суб'єктів, в тому числі регіональні наукові установи. Така співпраця надихає і на вирішення проблем в інших сферах.

Разом заради збереження та відновлення біорізноманіття екосистем Карпатських гір / Together for the preservation and restoration of the biodiversity of the ecosystems of the Carpathian Mountains (Польща – Словаччина)

Проєкт Програми Interreg VA Польща – Словаччина 2014-2020, реалізований у транскордонному регіоні Карпат, був спрямований на відновлення, збереження та захист біорізноманіття гірських екосистем, а також на зміцнення співпраці між організаціями різних країн, які працюють у сфері охорони природи (Projekty Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020).

Основною метою стало забезпечення екологічної цілісності територій, розділених державним кордоном, а також гармонізація підходів до управління природоохоронними об'єктами, що мають значення не лише на національному, а й на європейському рівнях.

У процесі реалізації проєкту проведено ботанічні дослідження з метою оцінки стану гірсько-лучних середовищ

існування, вивчено поживний склад рослинності та ґрунтів на цільових ділянках та у межах моніторингу дикої фауни здійснено відбір біологічних проб для виявлення слідів важких металів та наявності паразитарних інвазій.

На проєктній території також запроваджено сталий підхід до управління гірсько-лучними екосистемами на площі 130 га. Проведено механічне та ручне видалення чагарникової рослинності, здійснено посів локальних видів трав та заходи з догляду за територією. У деградованих зонах застосовано прототип агрегату для збору насіння, що дозволяє зберігати локальну флористичну різноманітність. Висаджено плодові дерева як елементи агроландшафту та джерело харчування для диких тварин. Проведено гідрохімічні аналізи дощових вод і водотоків поблизу ревіталізованих територій (Lesy Slovenskej republiky, štátny podnik).

Проєкт має високу екологічну та наукову цінність, оскільки сприяв покращенню стану цільових природних середовищ, інституційному зміцненню транскордонного співробітництва та формуванню практичної бази для довгострокового управління гірськими екосистемами в умовах транскордонного контексту. Його реалізація демонструє можливості ефективної взаємодії між країнами у сфері охорони довкілля та адаптації до змін, спричинених як антропогенними, так і природними факторами.

Підготовча діяльність Природного парку Сігеткез-Житний острів та подальші ініціативи з охорони природи / Preparation Activities of the Szigetköz-Žitný Ostrov Nature Park and Further Joint Nature Protection Initiatives (Угорщина – Словаччина)

Регіон Сігеткез-Житний острів, що розташований у межах басейну річки Дунай, оточений зі словацького боку Малим Дунаєм, а з угорського – Мошон-Дунаєм, представляє собою найбільшу внутрішню дельту в Європі. Ця територія відзначається значною природною цінністю та вразливістю, що зумовлює необхідність скоординованих і цілеспрямованих заходів у сфері збереження біорізноманіття та управління природними ресурсами. Незважаючи на активізацію міжвідомчої співпраці між природоохоронними організаціями лише в останні роки, зростає

усвідомлення потреби в інституціоналізованій транскордонній взаємодії.

З метою посилення координації природоохоронної діяльності та формалізації транскордонного співробітництва партнери проекту NAT-NET DUNA/DUNAJ ініціювали підготовчі заходи щодо створення спільного природного парку «Сігеткез-Житний острів» (Interreg Slovakia – Hungary 2014-2020). Цей природний парк у майбутньому має стати основною платформою для координації ініціатив у сфері охорони природи, екологічної освіти та розвитку екотуризму вздовж угорсько-словацького кордону.

Основні заходи проекту охопили кілька ключових напрямів, що спрямовані на збереження природи, підвищення екологічної свідомості та розвиток сталого туризму в прикордонному регіоні між Угорщиною та Словаччиною.

Важливою складовою проекту є підвищення рівня екологічної освіти та обізнаності, зокрема через створення трьох мобільних інтерактивних виставок та мобільної лабораторії, що використовувалися в шести екологічних центрах і тридцяти школах по обидва боки кордону. Проведено спільні освітні заходи для школярів із регіонів Сігеткез і Житний острів, а також інклюзивні семінари для осіб з інвалідністю з Угорщини та Словаччини.

У напрямку розвитку екологічної мобільності розширено та вдосконалено парки екомобілів у партнерських організаціях, що дозволило ефективно реалізовувати польові освітні програми з використанням оновленої інфраструктури.

Реалізація підготовчих заходів із формування природного парку «Сігеткез–Житний острів» закладає основу для довгострокової, структурованої та сталої транскордонної співпраці у сфері охорони природи. Проект не лише сприяє збереженню унікальних природних середовищ та підвищенню екологічної обізнаності серед населення, а й створює інституційне підґрунтя для інтегрованого управління природоохоронними територіями в прикордонному регіоні. Такий підхід є важливим з огляду на потребу комплексної охорони екосистем, що не визнають адміністративних кордонів, та відповідає принципам сучасної європейської екологічної політики.

Спільний розвиток транскордонного туризму

У сучасному європейському контексті особливої актуальності набувають транскордонні ініціативи, які спрямовані на інтеграцію культурного потенціалу прикордонних територій, розвиток локального туризму та популяризацію спільного історичного минулого. Завдяки проектам, що спрямовані на просування місцевої культури та історичної спадщини, разом із туристичними функціями формуються продукти, які стирають кордони, створюються культурні програми з транскордонним ефектом.

«Відкриті» музеї – розширення програмних можливостей культурних установ у польсько-словацькому прикордонному регіоні/«Open museums» – expanding the program options of cultural institutions in the Polish-Slovak border region (Польща – Словаччина)

У сучасному суспільстві, що дедалі активніше прагне до забезпечення рівного доступу до культурної спадщини, реалізація транскордонних ініціатив, спрямованих на інклюзію в музейному просторі, набуває особливого значення. Одним із яскравих прикладів такої ініціативи став проєкт «Відкриті музеї – розширення програмних можливостей культурних установ у польсько-словацькому прикордонному регіоні» (Interreg V-A Pol'sko – Slovensko 2014-2020), спрямований на підвищення рівня доступності музеїв для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Основною метою проєкту стало створення комплексної системи фізичної, інформаційної та емоційно-чуттєвої доступності культурних об'єктів для людей з порушеннями зору, слуху, аутистичного спектру, а також для опікунів та членів родин осіб з особливими потребами. Завдяки тісній транскордонній співпраці між п'ятьма польськими та двома словацькими музеями, а також Сілезьким домом культури вдалося реалізувати низку інфраструктурних, освітніх та соціокультурних ініціатив.

Значна увага була приділена модернізації музейних просторів: проведено реставраційні та реконструкційні роботи, адаптовано будівлі до потреб маломобільних відвідувачів, облаштовано інклюзивні зони відпочинку та навчання. Зокрема, у Музеї просто неба в Шимбарку створено парк історії народного

будівництва з інтерактивною експозицією традиційної архітектури польсько-словацького прикордоння, а також виставку автентичних народних костюмів.

Татранський музей у Закопане розробив та встановив мініатюрні тактильні моделі архітектурних об'єктів у стилі Віткевича, доповнені описами шрифтом Брайля, що дозволяє незрячим та слабозорим відвідувачам краще сприймати експозицію. Окрім того, підготовлено сенсорні освітні набори, які знайомлять із підгальським стилем у народному мистецтві, архітектурі та фольклорі.

У Словацькому селі Прібіліна Ліптовський музей створив зону відпочинку, адаптовану до потреб людей з інвалідністю. Село Шляхтова в межах проєкту отримало спеціалізовані навчальні приміщення з необхідною соціально-гігієнічною інфраструктурою, які використовуються для проведення занять, виставок і майстер-класів для дітей та молоді.

Надвіслянський етнографічний парк у Вигелзуві запровадив новий освітній формат, обладнавши простір для майстер-класів на відкритому повітрі з використанням гончарного круга та робочих столів, спеціально пристосованих для дітей на інвалідних візках. Окрім того, парк отримав нову сенсорну зону, де відвідувачі можуть взаємодіяти з природою через запахи, звуки та тактильні відчуття. Так звані «зелені стіни» з рослин, а також звукова зона з бамбуковими трубами, дерев'яними та металевими елементами сприяють розвитку чуттєвого сприйняття та емоційної взаємодії з довкіллям.

У межах проєкту також здійснено інклюзивну реконструкцію історичних будівель, зокрема Музею Никифора в Криниці-Здруй та ренесансної будівлі в Оравському Подзамку, де було облаштовано нові входні павільйони, що відповідають потребам відвідувачів із порушеннями руху.

З метою цифрової інклюзії розроблено мобільний застосунок, який дозволяє самостійне відвідування музеїв, зокрема забезпечує навігацію для осіб із вадами зору. Це значно підвищує самостійність відвідувачів та сприяє подоланню бар'єрів у доступі до культурних послуг.

Загалом, реалізовані в межах проєкту «Відкриті музеї» заходи демонструють новий підхід до функціонування культурних установ у прикордонному регіоні Польщі та

Словаччини. Вони не лише сприяють збереженню культурної спадщини, але й відіграють важливу соціальну роль – у розширенні можливостей для людей з інвалідністю, підвищенні рівня їхньої участі в культурному житті, а також у формуванні інклюзивного, відкритого суспільства.

Проект є прикладом того, як культура може бути не лише сферою естетичного споживання, а й інструментом соціальної інтеграції та подолання дискримінації. Це перша масштабна ініціатива у польсько-словацькому прикордонні, яка комплексно та сучасно реагує на виклики інклюзії в музейному середовищі, поєднуючи традицію, інновацію та людську чутливість.

Завдяки відкритості, прозорості та документуванню процесів проект може стати моделлю для реалізації в інших регіонах – як у межах країн ЄС, так і в Україні. Проект «Відкриті музеї...» є кращою практикою, оскільки поєднує глибокий соціальний зміст, інноваційні підходи, міжрегіональну співпрацю та універсальність застосування. Він створює нові стандарти доступності в культурній сфері та слугує зразком ефективного управління інклюзивними проектами.

«Сілезіянка» – маршрут оглядових веж та оглядових майданчиків у Єврорегіоні Сілезія / «Silesianka» – a trail of observation towers and lookout sites in the Silesia Euroregion (Чехія – Польща)

У межах транскордонного співробітництва між Чехією та Польщею в рамках програми Interreg V-A Чехія – Польща було реалізовано масштабний туристичний проект під назвою «Сілезіянка». Його основною метою стало створення комплексного туристичного продукту шляхом будівництва нових та інтеграції вже існуючих оглядових веж і майданчиків на території Єврорегіону Сілезія.

Проект передбачав спорудження трьох нових оглядових веж та об'єднання їх з усіма наявними об'єктами подібного типу на польсько-чеському прикордонні. Загалом маршрут «Сілезіянка» включає 34 оглядові об'єкти (як новозбудовані, так і існуючі) по обидва боки кордону, доповнені велосипедними та пішохідними маршрутами, що забезпечують доступ до визначних туристичних локацій.

Маршрут охоплює низку об'єктів, що ілюструють природну, культурну та історичну різноманітність регіону. Зокрема, серед знакових точок – оглядовий майданчик «Опавська Гласка», вежа над «Зачарованим садом» у дендрарії польського Рацибужа, вежа «VOLT» у Нижньому Вітковіце, бетонна вежа Шибеніце біля Стеборжіце, що відсилає до періоду чехословацьких військових укріплень, та оглядова вежа на прикордонних меандрах Одри в польському селі Халупки. Особливу увагу привертає також тридцятиметрова вежа Галашка поблизу Будішова над Будішовкою, звідки відкривається панорама від гір Єсенік до Бескидів.

Проект «Сілезіянка» орієнтований передусім на родинний туризм та сприяє розвитку багатоденного відпочинку в регіоні, пропонуючи зручну інфраструктуру, зокрема варіанти проживання, і розроблені тематичні екскурсії (KAM po Česku).

У рамках реалізації ініціативи створено програму лояльності для відвідувачів, зокрема інтерактивну акцію «Сфотографуй та виграй!», орієнтовану на активне залучення туристів. На кожному з об'єктів розміщені інформаційні таблички з QR-кодами для реєстрації участі в програмі, а також металеві штампи, які можна переносити до спеціальної туристичної книги. У деяких пунктах доступні й традиційні печатки.

Учасники отримують пам'ятні сувеніри, 3D-моделі оглядових веж, настільні ігри, орієнтовані здебільшого на дітей, що сприяє підвищенню зацікавленості наймолодших учасників. Нагороди можна отримати в туристичних інформаційних центрах міст Острава, Опава та Одрі. Також безкоштовно поширюються рекламні матеріали: карта маршруту, багатомовна брошура, туристична книга, а також картки з описом окремих об'єктів та переліком місцевих пам'яток.

Символом маршруту стала креативна дитяча фігурка – персонаж Сілезіянка, створений у рамках мистецького конкурсу серед дітей. Цей образ супроводжує відвідувачів маршруту, додаючи елемент ігрової взаємодії та впізнаваності бренду.

Проект «Сілезіянка» був розроблений відповідно до Стратегії розвитку Єврорегіону Сілезія на 2014–2020 роки, а його подальше функціонування та популяризація забезпечуються через нову ініціативу «Пізнайте нашу Сілезіянку!», яка передбачає

проведення додаткових заходів, спрямованих на промоцію та сталий розвиток маршруту в наступні роки.

Таким чином, маршрут «Сілезіянка» є прикладом успішної реалізації транскордонного туристичного проєкту, що поєднує культурну спадщину, природні ресурси, сучасну інфраструктуру та інноваційні підходи до залучення відвідувачів. Він не лише сприяє розвитку локального туризму, а й формує стійкий туристичний бренд Сілезії на європейському рівні.

Успіх проєкту базується не лише на реалізації запланованих заходів, стимулюванні економіки малих прикордонних населених пунктів, але й на довготривалій візії, яка передбачає збереження, розвиток і просування маршруту у майбутньому.

CULTPLAY – Interactive thematic parks, innovative use of cultural heritage/CULTPLAY – Створення інтерактивних тематичних парків, інноваційне використання культурної спадщини (Словаччина – Угорщина)

У межах Програми співробітництва Interreg Словаччина – Угорщина реалізовано проєкт, що поєднує збереження культурної спадщини з інноваційними туристичними та освітніми практиками. Основною метою цієї ініціативи стало підвищення туристичної привабливості прикордонного регіону шляхом створення нових тематичних парків, заснованих на спільних історичних, архітектурних і культурних елементах обох країн.

Проєкт передбачав не лише інфраструктурне оновлення простору дев'яти муніципалітетів (шести у Словаччині та трьох в Угорщині), а й розробку концепції взаємопов'язаних культурних об'єктів, які б водночас виконували роль інтерактивних майданчиків, туристичних принад та освітніх ресурсів (Interactive Thematic Parks).

Інноваційна концепція CULTPLAY це поєднання гри, історії та освіти. Парки, створені в межах проєкту, отримали спільну назву CULTPLAY. Це інтерактивні простори, що водночас виконують функцію: дитячого ігрового майданчика, освітнього середовища, у якому відтворено архітектурні елементи об'єктів спадщини, туристичної платформи з доповненою реальністю та мультимовною інформаційною підтримкою. Середовище парків CULTPLAY адаптовано для широкого кола користувачів: дітей, дорослих, місцевих мешканців, а також

іноземних туристів. Відвідувачам доступна інформація чотирма мовами (угорською, словацькою, англійською та німецькою), що сприяє міжкультурному діалогу та забезпечує відкритість простору.

Ключовою інновацією проєкту стала взаємна презентація культурної спадщини по обидва боки Дунаю. Це означає, що об'єкти, які мають історичне чи архітектурне значення для одного муніципалітету, були відтворені у формі тематичного парку на території партнера з іншої країни. Словацька спадщина, така як фортеця Комарно, водяний млин у Коларово чи замок Пазмань, репрезентується в угорських містах, угорські об'єкти (замок у Таті, шахти в Орошлані, кінний центр Ловарда в Кішбері) інтегруються у міське середовище словацьких муніципалітетів. Така модель реалізації сприяє формуванню спільної культурної ідентичності в транскордонному регіоні, водночас підкреслюючи унікальність та цінність локальної спадщини кожного партнера.

Окрім фізичного створення тематичних парків, проєкт включав розробку єдиної маркетингової стратегії з акцентом на транскордонну привабливість. Це включало: спільний брендинг парків CULTPLAY, виготовлення друкованих і цифрових промоматеріалів, реалізацію інтегрованої маркетингової кампанії; організацію тематичних заходів, семінарів, зустрічей зацікавлених сторін та спільних культурних ініціатив. Цей підхід не лише популяризує об'єкти, але й створює стале середовище для міжрегіональної комунікації та кооперації.

Очікуваними наслідками реалізації проєкту є: зростання взаємного туризму між регіонами; активізація соціальних контактів мешканців прикордонних громад; посилення транскордонної мобільності; залучення дітей та молоді до вивчення культурної спадщини в інтерактивній формі. Парки CULTPLAY, завдяки своїй ігровій, навчальній та туристичній функції, стають своєрідними «точками дотику» між історією та сучасністю, між традицією та технологіями, між національними культурами двох країн.

Проєкт створення тематичних інтерактивних парків є прикладом успішного поєднання інновацій, культурної спадщини та транскордонної співпраці. Завдяки йому вдалося не лише оживити локальні історичні наративи, а й створити сучасну інфраструктуру, що сприяє міжкультурному діалогу, освітній

діяльності та сталому туристичному розвитку регіону. Це – модель кращої практики, яку можна адаптувати для інших прикордонних територій Європи.

Культурна та історична спадщина як фундаментальний атрибут національної свідомості/Cultural and Historical Heritage as a Basic Attribute of National Awareness (Чехія – Словаччина)

Як приклад вдалої практики розглянемо транскордонний проєкт «Культурна та історична спадщина як фундаментальний атрибут національної свідомості» (Východní Morava), реалізований у партнерстві між Центром туризму Східної Моравії (Чеська Республіка) та Регіональною туристичною організацією Тренчинського краю (Словацька Республіка). Метою проєкту стало поглиблення національної свідомості мешканців прикордонного регіону через популяризацію об'єктів культурної та природної спадщини, розширення доступу до історичних знань, а також розвиток сталого туризму. У роботі висвітлюються ключові напрями діяльності, результати проєкту та перспективи для подальших ініціатив у сфері транскордонної співпраці.

Проєкт «Культурна та історична спадщина як фундаментальний атрибут національної свідомості», реалізований у 2024–2025 роках, є прикладом ефективної співпраці між Чеською та Словацькою Республіками в галузі культурного туризму та історико-просвітницької діяльності.

Головною метою проєкту було підвищення рівня обізнаності населення прикордонного регіону про цінність об'єктів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, а також стимулювання інтересу до вивчення історії та традицій Тренчинського та Злінського країв.

Серед ключових завдань: популяризація об'єктів культурної спадщини (у тому числі внесених до списку ЮНЕСКО, національних пам'яток, замків, садиб, парків, руїн); розробка нових туристичних маршрутів і створення туристичного путівника; проведення освітніх заходів та навчальних поїздок для обміну досвідом; укладання збірника передового досвіду з управління туристичними об'єктами; реалізація маркетингової кампанії в онлайн та офлайн форматах.

Проектна діяльність базувалася на поєднанні дослідницького, аналітичного та прикладного підходів, із залученням широкого кола стейкхолдерів (туристичних операторів, представників органів місцевого самоврядування, шкіл, громадських організацій тощо).

У межах проекту було здійснено ґрунтовний аналіз існуючої туристичної інфраструктури Злінського та Тренчинського країв, проведено фотодокументацію туристично привабливих об'єктів, розроблено нові маршрути, адаптовані до потреб різних цільових груп (молоді мандрівники, сім'ї з дітьми, учнівська молодь, особи похилого віку).

Важливим елементом реалізації став освітній компонент та організація 6 навчальних поїздок: чотири по території Чехії, дві по території Словаччини. Ці заходи забезпечили обмін практиками між фахівцями туристичної галузі обох країн та сприяли формуванню спільного бачення розвитку культурного туризму.

Розроблений збірник передового досвіду включає описи успішних моделей управління туристичними об'єктами, що перебувають у власності держави, приватного сектору, церковних структур та громадських організацій. Особливу увагу приділено інноваційним формам комунікації з аудиторією та прикладам ефективної популяризації маловідомих, але значущих об'єктів спадщини.

Проведено багатокомпонентну інформаційно-просвітницьку кампанію, яка охоплювала: актуалізацію вебресурсів партнерів, участь у виставках, ярмарках і конференціях, використання цифрових каналів комунікації (соціальні мережі, онлайн-платформи), друковані рекламні матеріали.

Результатом реалізації проекту стало поглиблення міжкультурного діалогу між регіонами, зростання туристичної привабливості прикордонних територій, активізація участі місцевих громад у збереженні культурної спадщини, створення засобів для сталого розвитку локального туризму. Проект сприяв не лише зміцненню туристичної інфраструктури, а й формуванню довгострокових механізмів співпраці у сфері культурної політики на регіональному рівні.

Проект «Культурна та історична спадщина як фундаментальний атрибут національної свідомості» підтверджує

ефективність транскордонних ініціатив у сфері культурного туризму та збереження історичної пам'яті. Такий досвід може бути використаний як модель для реалізації аналогічних проєктів в інших регіонах Європи, де важливо поєднувати локальні ідентичності зі спільним культурним простором.

Розвиток транскордонного співробітництва в сфері освіти

У сучасному світі освіта є ключовим фактором, що визначає професійну реалізацію особистості та її можливості на ринку праці. Це особливо актуально для прикордонних і периферійних регіонів, де спостерігається обмежений доступ до якісних робочих місць, а економічна активність нижча, ніж у центральних частинах країни. У такому контексті транскордонна співпраця в галузі освіти відкриває нові перспективи для мешканців обох боків кордону. Спільні освітні програми, обміни учнями та викладачами, створення «фіктивних» шкільних фірм, дуальна освіта, професійні курси – усе це сприяє підвищенню якості освіти, кращій підготовці молоді до реального ринку праці та формуванню практичних навичок. Крім того, гармонізація та взаємне визнання освітніх стандартів і кваліфікацій між країнами-партнерами сприяє мобільності випускників і робітників, що, у свою чергу, підвищує загальну конкурентоспроможність регіону.

Таке співробітництво також зміцнює соціальні зв'язки між сусідніми громадами, підтримує культурний обмін та сприяє кращому розумінню й толерантності. Врешті-решт, транскордонна освіта – це не лише інвестиція в індивідуальну кар'єру, а й у довгостроковий розвиток регіону як цілісного європейського простору.

Компетентність 4.0 /Kompetence 4.0 (Чехія – Польща)

У контексті стрімкого розвитку цифрових технологій та трансформації ринку праці, проєкт «Компетентність 4.0» став однією з перших цілісних ініціатив, що прагнула адаптувати середню освіту до умов Четвертої промислової революції. Реалізований у період з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2022 року проєкт охоплював території Чеської Республіки та Польщі, фокусуючись на підвищенні конкурентоспроможності випускників середніх шкіл у прикордонних регіонах.

Основна мета проєкту полягала у виявленні нових компетенцій, актуальних в умовах Індустрії 4.0, та розробці інструментів їхньої імплементації в освітній процес. Пріоритет було надано практичним підходам до навчання, формуванню підприємницьких навичок та адаптації учнів до змін у технологічному й економічному середовищі.

Ключовим елементом проєкту стала організація «фіктивних компаній», у межах яких 1230 учнів (592 з Чехії та 638 з Польщі) протягом двох навчальних років проходили практичне навчання з елементами підприємництва. Вони опанували навички бухгалтерського обліку, маркетингу, управління продажами, а також розвивали критичне мислення та командну роботу в умовах, максимально наближених до реального бізнес-середовища, але без фінансового ризику.

Окрему роль у підтримці освітнього процесу відіграли мультимедійні лабораторії та програми електронного навчання, включно з вивченням чеської мови для польських учасників.

У рамках проєкту було розроблено методологічні засади для ідентифікації нових ринково-орієнтованих компетенцій, що враховують глобальні та локальні тенденції у сфері працевлаштування. З цією метою створено робочі групи у 10 ключових секторах економіки, які залучили фахівців із різних сфер – від представників бізнесу до наукових інституцій.

Протягом року ці міждисциплінарні команди аналізували очікувані зміни в структурі зайнятості та кваліфікаційних запитах. На основі їхньої роботи сформовано: картки нових компетенцій, піраміди компетенцій для початкової та безперервної освіти, карти широких професій, детальні профілі компетенцій, які можуть бути основою для оновлення навчальних планів.

Пілотування інноваційних рішень здійснювалося у Моравсько-Сілезькому, Устецькому, Злінському та Середньочеському регіонах, після чого напрацьовані матеріали були поширені на загальнонаціональному рівні (Ministerstvo práce a sociálních věcí).

Завдяки тісній взаємодії зі сферою бізнесу, проєкт дозволив працедавцям безпосередньо впливати на зміст освітніх програм. Такий підхід не лише підвищив релевантність освіти до потреб ринку, але й забезпечив кращу готовність випускників до реального працевлаштування у своєму регіоні.

Проект «Компетентність 4.0» був співфінансований Європейським Союзом через програму Interreg Чехія – Польща, а також отримав підтримку з бюджету Любанського повіту (Okresní hospodářská komora Liberec). Участь у проекті для учнів і вчителів була безкоштовною.

«Компетентність 4.0» – це приклад того, як освітня система може реагувати на структурні виклики сучасності. Завдяки комплексному підходу, що поєднує практичне навчання, міжрегіональну співпрацю та методологічну інновацію, проєкт не лише підготував учнів до нового ринку праці, а й заклав основи для тривалої модернізації освіти в умовах цифрової епохи.

Цифровізація та інновації освіти в галузі опорно-рухової діагностики/ Digitalization and innovation of education in musculoskeletal diagnostics (Словаччина – Чехія)

Ще один успішний проєкт, що реалізували вищі навчальні заклади Словаччини та Чехії за підтримки програми Interreg» (Slovenská republika – Česká republika) в пріоритеті інвестування в освіту, навчання та професійну підготовку для розвитку навичок та навчання протягом усього життя шляхом розвитку інфраструктури освіти та навчання (Škola Diagnostiky).

Суть проєкту полягає у підвищенні актуальності освітнього контенту в галузі діагностики опорно-рухового апарату з метою кращого працевлаштування студентів університетів на ринку праці. Метою проєкту була розробка спільної освітньої програми для університетів, що спеціалізується на науках про здоров'я та фізичній культурі. Ця програма верифікована в установах-учасницях зі Словаччини та Чехії. Вона включає інноваційні навчальні матеріали, що відповідають вимогам сучасної фізіотерапії, реабілітації та спортивної практики. Матеріали містять оновлені методи діагностики опорно-рухового апарату з використанням нових технологій та відповідних застосувань, а також методи оцінки даних та інтерпретації результатів. Додатковою цінністю є біомеханічний аналіз руху різних груп населення, включаючи осіб із порушеннями рухових навичок через захворювання та травми. Такі інновації, разом з інтеграцією цифрових технологій в освітній процес, підвищать ефективність навчання та

доступність електронних навчальних матеріалів, лекцій та семінарів.

Отримання нових знань та досвіду в оцінці опорно-рухового апарату людини за допомогою сучасних діагностичних методів та процедур дозволить набути ключових компетенцій, необхідної сучасної практики.

Розробка та впровадження цієї програми охоплюють науковців, викладачів та практиків у галузі фізіотерапії, реабілітації, біомеханіки та функціональної діагностики.

Науково-педагогічні працівники університету св.Кирила і Мифодія в Трнаві та Університету Палацького в Оломоуці менеджерували цей проєкт впродовж 2021-2023 років. До проєкту долучились також експерти Пряшівського університету, університету Александра Дубчека у Тренчині, Католицького університету у Ружомберку, університету ім.Томаса Масарика в Брно, університету Острави, університету Томаса Баті в Жиліні та ін.

Проєкт спрямований на оновлення знань і вдосконалення практичних навичок фахівців у галузі фізичної терапії, реабілітації та спортивної медицини, що набуває особливої актуальності для України в умовах повномасштабної війни. Внаслідок бойових дій значно зросла кількість осіб із травмами опорно-рухового апарату як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення. Це зумовлює нагальну потребу у підготовці висококваліфікованих кадрів, здатних застосовувати сучасні методи діагностики, реабілітації та біомеханічного аналізу руху. Проєкт може бути використаний як модель для модернізації української системи вищої медичної освіти відповідно до потреб післявоєнного відновлення та стандартів доказової медицини.

Зупинити булінг – ні булінгу/Stop Bullying – no Bullying (Угорщина – Словаччина)

У межах транскордонної програми співпраці реалізовано проєкт, основною метою якого було надання системної підтримки освітнім закладам у сфері попередження та подолання проявів булінгу (KEEP. Knowledge Exchange Platform). Діяльність проєкту була зосереджена на трьох ключових цільових групах: вчителів, учнів і батьках.

На початковому етапі реалізації проєкту було проведено аналіз потреб кожної із цільових груп. На основі отриманих даних розроблено комплекс методичних інструментів і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення спроможності вчителів своєчасно виявляти, реагувати та запобігати проявам агресії та булінгу серед школярів. Оскільки ефективність реалізації превентивних заходів значно зростає за умови залучення батьків, проєкт також передбачав ознайомлення батьків із відповідними методиками і залучення їх до освітнього процесу в ролі партнерів.

Для учнів було розроблено інноваційний компонент – освітній театральний тренінг, який мав на меті формування усвідомлення негативних наслідків булінгу та розвиток емпатії через драматургічні практики.

У рамках проєкту було реалізовано такі ключові компоненти: у Словаччині та Угорщині проведені три аналітичні дослідження, розроблено навчальні плани для батьків і вчителів, програми підготовки тренерів для вчителів і батьків, методичний посібник із сучасними підходами до запобігання булінгу, збірники найкращих практик (ноу-хау), проведено серію тренінгів для освітян і батьків, інформаційну кампанію з підвищення соціальної обізнаності. Загалом було організовано 10 шкільних заходів (по п'ять у кожній країні), реалізовано театральну освітню програму за участі 200 учнів, надано індивідуальну менторську підтримку вчителям та батькам, створено короткий PR-фільм та телевізійний рекламний ролик, що транслювалися на регіональних телеканалах, а також проведено цифрову кампанію в соціальних мережах.

У результаті проєкту підвищено рівень безпеки учнів у шкільному середовищі, посилено спроможність вчителів вчасно розпізнавати перші ознаки булінгу, забезпечено вчителів та батьків дієвими інструментами для протидії насильству, розширено партнерську співпрацю між школою та батьківською спільнотою для ефективного вирішення конфліктних ситуацій.

Цей проєкт є прикладом вдалої практики, оскільки поєднує наукове підґрунтя, інноваційні методи, практичну реалізацію, транскордонну співпрацю та стратегічну сталість результатів. Він може слугувати моделлю для аналогічних ініціатив у галузі освіти та профілактики насильства у школах.

Транскордонний кластер гімназій G13 / Cross-border cluster of gymnasiums G13 (Польща – Словаччина)

Проект «Транскордонний кластер гімназій G13» є прикладом амбітної ініціативи у сфері транскордонної співпраці між навчальними закладами Польщі та Словаччини. Основною метою проекту було створення стійкого кластеру гімназій, у межах якого всі школи-партнери впроваджують спільну модель підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, з метою покращення якості освітнього процесу та внутрішнього розвитку освітніх установ (Проект G13).

Ключовим елементом моделі є системна співпраця та постійний обмін досвідом між учасниками кластера, що реалізується як через міжінституційні зустрічі, так і за допомогою цифрових форматів – зокрема, відеоматеріалів і віртуальних навчальних платформ. Це забезпечує можливість трансферу кращих практик у транскордонному вимірі.

Проектне рішення відзначається інноваційністю з огляду на кілька визначальних чинників:

- Подолання освітніх бар'єрів між двома національними системами освіти, зокрема шляхом переходу до уніфікованого бачення планування, дидактики та реалізації освітнього процесу. Це дозволяє формувати єдине освітнє середовище на прикордонних територіях.

- Впровадження векторного (інтегративного) підходу до навчання, в межах якого ключові теми проходять крізь кілька предметів, забезпечуючи міжпредметну взаємодію та розвиток комплексного мислення як у педагогів, так і в учнів.

- Організація предметно-орієнтованих зустрічей та воркшопів у межах кластера, де відбувається обговорення конкретних проблем навчального процесу, а також розробка й презентація практичних рішень, апробованих у шкільному середовищі.

Проект спрямовано на інституційне укріплення шкіл через: інвестування в матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, підвищення професійної компетентності вчителів, розвиток механізмів горизонтального обміну досвідом.

Ключове завдання менеджменту ініціативи полягає у підвищенні якості освіти в гімназіях обох країн шляхом

довгострокової транскордонної взаємодії, орієнтованої на сталий розвиток регіональних освітніх систем.

Попередження природних катастроф

Розширення діючої «Системи космічного захисту від надзвичайних ситуацій» у напрямку моніторингу небезпечних природних та техногенних геопроцесів на транскордонній території Угорщини, Словаччини, Румунії та України/Extension of the operational «Space Emergency System» towards monitoring of dangerous natural and man-made geoprocesses in the HU-SK-RO-UA cross-border region

Вибір цього проекту до списку вдалих практик полягає у чіткому транскордонному факторі, зокрема у спільному моніторингу, аналізі та управлінні природними й техногенними ризиками на територіях чотирьох країн – України, Угорщини, Словаччини та Румунії, що мають спільні природні системи (зокрема басейн річки Тиса) і подібні загрози – повені, зсуви, землетруси (Офіційний сайт Ужгородського національного університету).

Команда представників чотирьох країн взялася за геомоніторинг природних та техногенних процесів на транскордонній території з метою запобігання надзвичайним ситуаціям. Проект «Розширення діючої системи космічного захисту від надзвичайних ситуацій у напрямку моніторингу від небезпечних природних та техногенних процесів на транскордонній території Угорщини, Словаччини, Румунії та України» поставив завдання поєднувати передові методики в нові, узгоджені та інноваційні способи, щоб покращити розуміння деформації землі (зсувів) на річці Тиса та їх впливу на навколишнє середовище. Проект також відображає взаємодію науковців та зацікавлених сторін, оскільки органи/ підрозділи цивільного захисту систематично інформуються про результати проекту, показуючи, як дослідження впливає на цикл управління ризиками.

Науковці Ужгородського національного університету, Кошицького університету ім. П.Й. Шафарика, Технічного університету Клуж-Напока, Будапештського університету технологій та економіки забезпечили створення інтегрованої єдиної мережі спостережень, яка охоплює прикордонні регіони

кількох держав, забезпечує узгоджене збирання та обробку даних, сформували спільну базу даних між країнами (наприклад, зенітних тропосферних затримок), що використовується для прогнозування погоди та оцінки ризиків у масштабах всього регіону, розробили транскордонну карту ризиків на ГС-платформі, яка відображає небезпечні процеси незалежно від державних кордонів, що сприяє комплексному плануванню безпеки територій.

Цей проєкт також можна вважати кращою практикою, тому що він ефективно поєднує наукові дослідження, міжнародну співпрацю та практичне застосування результатів для зниження ризиків надзвичайних ситуацій у транскордонному регіоні.

Безпечне прикордоння/Safe borderland (Чехія – Польща)

Проєкт «Безпечне прикордоння» зміцнив співпрацю між пожежно-рятувальними службами Чехії та Польщі вздовж їхнього спільного кордону. Пожежники та інші працівники служб реагування на надзвичайні ситуації організували конференції, проходили мовні курси, проводили експертні зустрічі, навчали, проводили тренінги та придбали спеціалізоване обладнання, важливе для їхньої місії (European Commission).

Проєкт суттєво покращив співпрацю між пожежними бригадами вздовж усього чесько-польського кордону. У разі надзвичайної ситуації громадяни отримають допомогу незалежно від державних кордонів.

У рамках проєкту було придбано нове спеціалізоване обладнання, яке спільно використовуватимуть чеські та польські рятувальники. Воно включає альпіністське спорядження, дихальне обладнання, спеціалізовані пожежні автомобілі та човни, а також радіостанції для використання під час евакуації на місці.

Обладнання покращить якість транскордонних навчань і дозволить проводити більш комплексну підготовку пожежників. Майбутні заплановані інвестиції включають нову систему обробки даних, яка допоможе службам реагування керувати інформацією та обмінюватися нею під час кризових ситуацій.

Чесько-польський кордон охоплює 47 000 квадратних кілометрів і майже 7,1 мільйона мешканців. Коли стихійні лиха, такі як пожежі та повені, перетинають національні кордони,

пожежні служби різних країн повинні безперешкодно співпрацювати. Проєкт посилює співпрацю всіх національних органів, відповідальних за реагування на стихійні лиха та безпеку в регіоні. Він включає адаптацію заходів щодо запобігання ризикам та управління ризиками для подолання наслідків зміни клімату, таких як ерозія, пожежі, повені, шторми та посухи.

Серед польських партнерів – воєводські штаб-квартири Державної пожежної служби в Ополі та Вроцлаві. Серед чеських партнерів – пожежно-рятувальні служби Ліберецького, Пардубицького, Градецького, Оломоуцького та Моравсько-Сілезького країв.

Загальний обсяг інвестицій у проєкт «Безпечне прикордоння» становить 7 936 284 євро.

Спільні заходи з попередження природних катастроф у транскордонному басейні р. Уж. /FloodUZH Joint activities for the prevention of natural disasters in the transboundary Uzh river basin. FloodUZH (Словаччина – Україна)

Проєкт FloodUZH спрямований на підвищення ефективності протипаводкового захисту населення долини річки Уж та поліпшення гідрологічного режиму річки в умовах маловоддя й засухи. Територія реалізації охоплює понад 2700 км², з яких 2000 км² – в Україні та 740 км² – у Словаччині, загальна довжина дослідженої ділянки річки 133 км (ГО «ЕКОСФЕРА»).

У межах проєкту проведено дворічні наукові дослідження біорізноманіття річкової екосистеми, включно з ділянкою в межах м. Ужгород, здійснено оцінку впливу запланованого будівництва підпірної греблі на екологічний стан річки та прибережної території. Результати узагальнено у Звіті з оцінки впливу на біорізноманіття та монографії. Серед ключових результатів: створено цифрову модель поверхні (DMT) та 2D-гідрологічну модель, розроблено карти небезпеки та ризиків повеней, підготовлено проєктну документацію для будівництва водозливу, проведено численні семінари, конференції, громадські слухання та тренінги для залучення зацікавлених сторін. Окрему увагу приділено еколого-освітній роботі з учнями ужгородських шкіл щодо ролі річкових екосистем у кліматичній стабільності та збереженні природи.

FloodUZH, в якому партнерами були: Управління водних ресурсів басейну річки Тиса, Ужгородський міжрайонний відділ водного господарства, Ужгородська міська рада, Громадська організація «Екосфера» та Словацьке водогосподарське підприємство, став прикладом ефективної транскордонної співпраці, що поєднала науку, інженерію та екологічну освіту задля спільного управління ризиками природних катастроф у басейні річки Уж.

Спільний захист людей та навколишнього середовища шляхом створення українсько-польської системи попередження та реагування на катастрофи у Карпатському Єврорегіоні / Joint protection of people and environment through the creation of Ukrainian-Polish system of disasters prevention and response in the Carpathian Euroregion (Польща – Україна)

Для захисту людей та довкілля Карпат проєкт SECINCARP запровадив комплексну систему співпраці щодо запобігання та реагування на стихійні лиха та техногенні катастрофи між чотирма регіональними пожежними підрозділами Польщі та України. Розташування Карпат в одній екосистемі вимагає спільних підходів, включаючи спільну безпеку.

Основні інвестиції в Україні включають придбання 14 пожежних автомобілів різного технічного рівня: пожежно-рятувальні середнього типу, спеціалізовані автомобілі для мобільних оперативних груп та мікроавтобуси для використання регіональними відділеннями аварійно-рятувальної служби. З польського боку будівництво та обладнання спеціалізованого навчального корпусу – димової камери – у Перемишлі з повним обладнанням надасть можливість співробітникам обох країн підвищувати свою компетентність за допомогою професійних семінарів із моделюванням реальних надзвичайних ситуацій. Завдяки спільним освітнім, інформаційно-просвітницьким та стратегічним плановим заходам проєкт створив передумови для глибшої співпраці українських та польських пожежних установ у разі виникнення проблем безпеки. Серед партнерів проєкту – Асоціація органів самоврядування «Єврорегіон Карпати – Україна» (Львівська область, Україна), Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Львівській області, Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій в

Івано-Франківській області, Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Закарпатській області та Регіональний штаб Державної пожежної служби в Жешові (Poland-Ukraine Programme).

В результаті пожежні та аварійно-рятувальні підрозділи розширюють можливості швидкого та ефективного реагування на надзвичайні ситуації в гірських районах, що безпосередньо сприятиме безпеці мешканців та захисту довкілля Карпат. Проєкт принесе синергетичний ефект для регіонів, мешканців та туристів по обидва боки польсько-українського кордону.

Висновки. Отже, в межах вище проаналізованих завершених програм, найбільшою за фінансуванням (із бюджетом близько 250,17 млн євро, з них трохи більше 212,65 млн євро з фонду European Regional Development Fund) стала INTERREG V-A Czech Republic – Poland 2014-2020 (Чехія – Польща), понад 400 реалізованих проєктів. Серед ключових пріоритетів підтриманих проєктів – охорона і розвиток природної та культурної спадщини (60% бюджету), покращення доступності, управління ризиками, освіта та кваліфікація, співпраця між інституціями та громадами, технічна допомога. Проєкти з широким спектром напрямків, серед них і співпраця між службами надзвичайного реагування (до речі це напрямок, який був практично відсутній у інших згаданих тут програмах). Згідно з дослідженням, найбільшу кількість проєктів реалізовано за пріоритетом «Співробітництво між інституціями та громадами». Цей пріоритет мав у своєму розпорядженні не найбільше коштів, порівняно з іншими, – 54,5 млн євро (~24,1 %), проте саме в ньому проявився високий рівень конкуренції при поданні пропозицій та реалізації проєктів. На сайті програми проілюстровано зразкові проєкти, які відповідають таким головним критеріям як ефективність, раціональне використання ресурсів, транскордонність, сталість результатів та інші. Це вплинуло на відбір описаних нами вище кращих практик.

Програма INTERREG V-A Poland – Slovakia 2014-2020 із загальної суми співфінансування фонду ERDF 178,6 млн євро, більше половини коштів, – понад 101,1 млн євро виділила саме на створення спільних, довговічних продуктів на основі культурної та природної спадщини. У рамках пріоритету «Захист і розвиток

природної та культурної спадщини прикордонної території» реалізовано численні проєкти, спрямовані на збереження та популяризацію природних та культурних пам'яток, таких як замки, церкви, музеї, природні резервати... Ці ініціативи сприяли розвитку туризму, а також – зміцненню співпраці між громадами з обох сторін кордону Польщі та Словаччини. Примітно, що результати проєктів покликані створити потенціал для розвитку в майбутньому.

Саме цей пріоритет став основним напрямом також для місцевих громад Чехії та Словаччини, які прагнули зберегти та розвивати своє культурне та природне надбання через спільні проєкти з партнерами з іншої сторони кордону. Програма INTERREG V-A Slovakia – Czech Republic 2014–2020 сприяла розвитку транскордонної співпраці через пріоритети збереження та розвиток природної та культурної спадщини (59,9 млн євро), а також через покращення інституційної співпраці між місцевими та регіональними акторами (39,8 млн євро). Ці ініціативи сприяли зміцненню зв'язків між громадами та розвитку прикордонного регіону, загальний бюджет програми найменший серед транскордонних проєктів програм Interreg Чехія – Польща, Словаччина – Польща, Словаччина – Чехія, Угорщина – Словаччина (близько 99,68 млн євро). Варто зазначити, що найбільше проєктів (43), спрямованих на розвиток освіти, професійну підготовку та інвестування в шкільну інфраструктуру, реалізовані на території Чеської Республіки та Словаччини. Це свідчить про високу активність регіонів у впровадженні освітніх інновацій через механізми транскордонного співробітництва.

Програма INTERREG V-A Slovakia – Hungary 2014–2020 мала загальний бюджет понад 172,3 млн євро, з яких близько 146,4 млн євро фінансувалося з Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF). Бюджет програми був розподілений між трьома основними пріоритетними напрямками: збереження та розвиток природної та культурної спадщини прикордонного регіону, покращення прикордонної мобільності, розвиток дорожньої інфраструктури та посилення співпраці між державними та публічними установами обох країн, що відображають ключові вектори співпраці між Словаччиною та Угорщиною. У цій програмі покращення інфраструктури та зменшення часу перетину кордону, розвиток дорожньої

інфраструктури, покращення громадського транспорту профінсовано найбільшою сумою – понад 92,8 млн євро.

Як бачимо, проілюстровані у розділі програми INTERREG V-A – це комплекс фінансової підтримки для інтегрованого розвитку прикордонних регіонів, яка об'єднує країни вишеградської четвірки через розвиток культури і туризму, покращення інституційної співпраці, залучення громад до локальних ініціатив, транскордонну інтеграцію та взаємодію, гнучку підтримку як великих, так і малих проєктів. Всі програми мають спільну логіку – зміцнення зв'язків між людьми та розвиток прикордоння, а практичні результати проєктів підтримують соціальну та економічну сфери досліджуваного регіону.

Список джерел:

A közösségi kerékpáros rendszer. Retrieved from <https://mariavaleriabike.eu/>

Black Sea Programme Retrieved from <http://blacksea-cbc.net/>

Cultural and Historical Heritage as a Basic Attribute of National Awareness. KEEP (Knowledge and Expertise Exchange Platform). Retrieved from <https://keep.eu/projects/19861/Cultural-and-Historical-Her-EN/>

European Commission. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/poland/polish-czech-firefighters-team-up-to-improve-crisis-preparedness

European Neighbourhood Instrument CBC programmes 2014-2020 Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/cbc_en

Find policy solutions. Interreg Europe. Retrieved from <https://www.interregeurope.eu/policy-solutions/good-practices>

Environmental Assessment for Natural Resources Revitalization in Soltvyno to prevent the further pollution of the Upper-Tisza Basin through the preparation of a complex monitoring system <https://huskroua-cbc.eu/projects/financed-projects-database/environmental-assessment-for-natural-resources-revitalization-in-soltvyno-to-prevent-the-further-pollution-of-the-upper-tisza-basin-through-the-preparation-of-a-complex-monitoring-system>

Implementation of new standards and technologies for surgical treatment of central nervous system diseases in cross-border region. Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine Programme. Retrieved from <https://huskroua-cbc.eu/projects/financed-projects-database/implementation-of-new-standards-and-technologies-for-surgical-treatment-of-central-nervous-system-diseases-in-cross-border-region>

Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine Programme. Retrieved from <http://www.huskroua-cbc.net/>

Interactive Thematic Parks. Retrieved from <https://www.cultplay.eu/en>

Interreg Česká republika – Polsko 2014-2020. Retrieved from <https://cz.cz-pl.eu/dobra-praxe/vzorove-projekty>

Interreg NEXT programmes. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial/next_en

Preparation Activities of the Szigetköz-Žitný Ostrov Nature Park and Further Joint Nature Protection Initiatives. Interreg Slovakia–Hungary 2014-2020. Retrieved from <https://www.skhu.eu/funded-projects/preparation-activities-of-the-szigetkoz-zitny-ostrov-nature-park-and-further-joint-nature-protection-initiatives>

First Cross-Border Bicycle Sharing System Completed in Štúrovo and Esztergom Interreg Slovakia–Hungary 2014-2020. Retrieved from. <https://www.skhu.eu/funded-projects/public-cross-border-bicycle-sharing-system-in-esztergom-and-sturovo>

Interreg Slovensko-Česko 2021-2027 Retrieved from <https://14-20.sk-cz.eu/sk/>

Interreg V-A Česká Republika-Polsko Retrieved from <https://cz.cz-pl.eu/2014-2020>

Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020. Projekty. Retrieved from <https://projekty.plsk.eu/sk/projekty/projekt/74>

IREAS. Network akademických pracovníků. Retrieved from <https://www.ireas.cz/projekty/obnova-biodiverzity-a-ekosystemovych-sluzeb-klimatickou-zmenou-ohrozenych-lesu-regionu-beskyd/>

KAM po Česku. Retrieved from <https://www.kampocesku.cz/clanek/32287/silesianka-stezka-rozhleden-a-vyhlidkovych-mist-v-euroregionu-silesia>

KEEP. *Knowledge Exchange Platform*. Retrieved from <https://keep.eu/>

Construction of the Jaworzynka-Čierne-Skalite cross-border connection, stage 2 KEEP. *Knowledge Exchange Platform*. Programme 2014 - 2020 INTERREG V-A Poland – Slovakia. Retrieved from <https://keep.eu/projects/22220/Construction-of-the-Jaworzyn-EN/>

Creation of a cross-border platform for the diagnosis, therapy and research of gastrointestinal motility disorders. KEEP. *Knowledge Exchange Platform*. Programme 2014 - 2020 INTERREG V-A Slovakia-Czech Republic. Retrieved from <https://keep.eu/projects/28927/Creation-of-a-cross-border--EN/>

Lesy Slovenskej republiky, štátny podnik. Retrieved from <https://surl.li/jnlgvh>

Ministerstvo práce a sociálných vecí. Podrobné informácie o projektovom zámere, cielech a prínosech projektu Retrieved from <https://www.mpsv.cz/podrobne-informace-o-projektovem-zameru-cilech-a-prinosech-projektu>

Obnova biodiverzity a ekosystémových služieb klimatickou zmenou ohrozených lesov regionu Beskyd. Stránka projektu. Retrieved from http://beskydy.czechglobe.cz/?page_id=24

Okresní hospodářská komora Liberec. Retrieved from <https://ohkliberec.cz/projekty/kompetence-4-0/>

Poland-Ukraine Programme. Retrieved from <http://www.pbu2020.eu/en>

Project Success Criteria: Realistic Expectations for Optimal Results Retrieved from <https://www.ittoolkit.com/articles/project-success-criteria>

Projekt G13. Retrieved from <https://www.g13.sk/sk/projekt-g13-1>

Projekty Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020. Retrieved from <https://projekty.plsk.eu/sk/projekty/projekt/47>

Romania-Ukraine Programme. Retrieved from <https://ro-ua.net/en/>

Škola Diagnostiky. Retrieved from <https://www.skoladiagnostiky.sk/?no-popup=1>

Slovenská republika - Česká republika. Retrieved from 2014 - 2020 <https://14-20.sk-cz.eu/sk/projekty/zoznam-projektov>

Tisza EGTC. Retrieved from <https://tiszaeatt.hu/en/home/>.

Úrad Vlády Slovenskej republiky Príklady dobrej praxe. Retrieved from <https://www.partnerskadohoda.gov.sk/zlepsenie-dopravnej-dostupnosti-bosackej-doliny/>

Veselý, A. (2011). Theory and methodology of best practice research: A critical review of the current state. *Central European Journal of Public Policy*, 5(2), 98–117.

Východní Morava. Retrieved from <https://www.ccrvm.cz/doc/kulturni-a-historicke-dedictvi-jako-zakladni-atribut-narodniho-uvedomeni/>

Дулеба, О., Оравцова, В., & Гавалцова, А. (2023). Словацько-українське транскордонне співробітництво на місцевому та регіональному рівнях як інструмент спільного територіального розвитку та оновлення України: Посібник з планування та реалізації проєктів транскордонного співробітництва. Братислава.

Офіційний сайт ГО «ЕКОСФЕРА» Retrieved from <https://ekosphera.org/spilni-zahody-z-poperedzhennya-pryrodnyh-katastrof-u-transkordonnomu-basejni-r-uzh-flooduzh/>

Офіційний сайт Ужгородського національного університету. <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-huskroua>

Рахункова палата/the Accounting Chamber. Retrieved from <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1816>

Сайт міста Ужгород. Retrieved from https://www.0312.ua/news/2957185/zakarpatta-spilno-z-kosickim-kraem-realizuut-proekt-z-udoshkonalenna-poslug-u-socialnih-zakladah-video?utm_source=chatgpt.com

УжНУ отримав сучасну медичну систему нейронавігації у рамках гранту HUSKROUA. Retrieved from <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/uzhnu-otrymav-suchasnu-medychnu-systemu-nejronavihatsii-u-ramkakh-grantu-huskroua/2022-09-04-52541>

РОЗДІЛ 4

ПОТОЧНИЙ СТАН ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ ТА УКРАЇНІ (ЗАКАРПАТТЯ): ТОЧКА ЗОРУ ПРАКТИКУЮЧИХ ФАХІВЦІВ

Вступ. Для кращого розуміння транскордонного співробітництва, відповідно до його особливостей, можливостей, перспектив, викликів, перешкод та проблем, найбільш інформативною буде робота та комунікація із самими суб'єктами ТКС. Водночас міжнародні документи дають можливість максимально використовувати потенціал транскордонної співпраці, зокрема для європейських держав. Серед таких документів вже згадувані у попередніх розділах Мадридська конвенція (1980 р.), Хартія Конгресу місцевих і регіональних влад Європи (1994 р.), Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів, а також Європейська хартія регіонального просторового планування. Міжнародне та національне законодавство дозволяє стандартизувати форми транскордонної співпраці, відповідно, і регіонального розвитку. У попередніх розділах ми мали можливість проаналізувати розширення спроможностей транскордонного співробітництва, у нормативному, інституційному та програмному аспектах, що значною мірою залежить від унікальності потреб та характеристик держав, регіонів і громад. Реалізація та управління транскордонним співробітництвом передбачає наявність значної кількості учасників, як суб'єктів, так і бенефіціарів, цього процесу. Серед них найчастіше – державні установи, органи місцевого самоврядування, громадські організації, освітні та наукові інституції, заклади охорони здоров'я, агенції регіонального розвитку, технологічні агенції та інші.

Успішні практики транскордонного співробітництва, які були профінансовані Європейським Союзом, демонструють переваги та користь таких ініціатив для розвитку регіонів. Важливо володіти релевантною інформацією та деталями щодо нормативно-правового та практичного виміру транскордонної співпраці. Це дасть змогу користуватися всіма можливостями та перевагами різних європейських програм транскордонного співробітництва, зокрема такими як Interreg. Проаналізовані у

попередніх розділах приклади конкретних практик, реалізованих насамперед у рамках ініціативи Interreg, дають якнайширше уявлення про можливі ідеї, форми та сфери співпраці, у тому числі і у європейських країнах. Вони водночас можуть мотивувати на участь у транскордонній співпраці акторів, рівень залученості яких є низьким при наявності достатнього потенціалу. Часто, наприклад, місцеві органи влади набагато активніші у транскордонному співробітництві, ніж підприємства чи інші потенційні суб'єкти ТКС.

Як показує реальна практика, існують фундаментальні та найтипівіші сфери транскордонного співробітництва, такі як захист довкілля, культура, освіта, туризм, розвиток інфраструктури, енергетика тощо, але насамперед варто проаналізувати конкретну соціально-економічну ситуацію вашого регіону, щоб визначити основні можливості та пріоритети. Врахування та використання Україною цих особливостей транскордонного співробітництва значно сприятиме розвитку українських регіонів, що є особливо актуальним у контексті європейської інтеграції та війни. Досвід країн Вишеградської четвірки показує важливість ролі прикордонних регіонів у процесах євроінтеграції не лише через краще взаєморозуміння, але і їх практичну привабливість при використанні інструментів транскордонного співробітництва для економічного розвитку, адаптації інфраструктурних, екологічних європейських стандартів, відповідний розвиток сфер культури, екології, енергетики, туризму тощо. Відповідно, європейський досвід транскордонного співробітництва є важливим каталізатором економічного та соціального розвитку України, що водночас сприятиме її інтеграції в європейський простір (Головчанська, 2024). Таким чином, можемо говорити про інструменти європеїзації українських кордонів через підвищення соціально-економічного розвитку територій, залучених до транскордонного співробітництва (Розвиток ТКС, CESCO, 2021).

Незважаючи на низку можливостей та переваг, міжнародне та національне нормативно-правове забезпечення, практика реалізації транскордонного співробітництва демонструє чимало перешкод, викликів та невикористаних можливостей, з чим найкраще знайомі практики ТКС. Найповніше допоможуть це з'ясувати питання, що стосуються найкращих та

найпопулярніших форм транскордонного співробітництва в країнах Вишеградської четвірки, обґрунтування причини популярності саме цієї форми, відповідних програм фінансування та інших фінансових інструментів підтримки ТКС, сфер співпраці. Оцінка даних параметрів розкриє картину поточного стану та перспектив ТКС як для країн Вишеградської четвірки, так і України. Але найважливіше – це можливість оцінити перешкоди та виклики для реалізації транскордонної співпраці для напрацювання відповідних рекомендацій, а у перспективі – механізмів їх регулювання чи подолання (Див. додаток А).

Узагальнення результатів опитувань. У рамках реалізації проекту «CBC in Ukraine and V4: in the search for examples of best practice», фінансованого Міжнародним Вишеградським фондом, протягом весни-літа 2025 року командою Ужгородського національного університету було проведено опитування практиків транскордонного співробітництва по декільком ключовим аспектам їх досвіду участі у ТКС (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSerHaeUL9ChplnU7_m3K8x-OnZE76n2YN6pc9-8nfGloC-Sug/viewform?usp=header; <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe1LbJxBTnhOjTYkd3dN4Lq5UxWOMsp9dmY8BODSY0MAI4EiA/viewform?usp=header>). Цим опитуванням передували також опитування експертів із проблематики транскордонного співробітництва, зокрема партнерів проекту, які намагалися дати відповіді на близькі за змістом запитання, але з професійної точки зору, як дослідники проблематики ТКС у європейських країнах та Україні. Для Європейського Союзу типовою є практика моніторингу проблематики регіонального розвитку та транскордонного співробітництва, зокрема й опитування, що дає змогу визначити переваги і перешкоди у відповідних сферах (Flash Eurobarometer 422, 2015).

У перших розділах монографії було проаналізовано загальну картину стану транскордонного співробітництва у країнах Вишеградської четвірки та Україні, зокрема з питань інституційних форм та моделей ТКС, правового регулювання, програм та відповідних проектів, насамперед тих, які мали найкращі практичні результати за попереднім програмним періодом фінансової рамки ЄС. Упродовж реалізації проекту також проводилися опитування та постійні консультації з

партнерами, водночас експертами з проблематики транскордонного співробітництва. Серед експертів проекту: Александр Дулеба, Мартін Лячний, Міхал Цірнер та Наталія Марадик з Пряшівського університету у м. Пряшів (Словацька Республіка), Йоанна Куровська-Пиш з Академії ВСБ, м. Домброва-Гурнича (Республіка Польща), Гінек Богм та Артур Богач з Технічного університету м. Ліберець (Чеська Республіка), Дюла Очкой та Мелінда Істенес-Бенці з Центральноєвропейської служби транскордонних ініціатив (Угорщина). Експертне опитування показало, що поширеними на кордонах V4 є різні інституційні форми ТКС, зокрема євро регіональна модель, європейські об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС), міста-побратими та партнерські угоди між місцевими органами влади. Однак між країнами Вишеградської четвірки присутня диференціація у практиці та досвіді використання таких форм транскордонної співпраці. Зокрема найбільший досвід у створенні, наприклад, ЄОТС має Угорщина, тоді як для польських місцевих органів влади ця структура є ще досить інноваційною. Згадані інституційні форми співпраці стимулювалися зі сторони ЄС протягом передвступного періоду. Відповідно доступними були інструменти програм PHARE CBC (PHARE – Cross Border Cooperation Programme) та INTERREG для суб'єктів, які офіційно займаються транскордонним співробітництвом. Водночас експерти наголошують на необхідності формування транскордонних зв'язків збалансованим чином, не лише використовуючи масштабні інструменти ЄС, але й залучення інших фінансових ресурсів для невеликих ініціатив, популяризації та пояснення важливості транскордонної співпраці на інституційному та особистісному рівнях для залучення якомога більшої кількості місцевих учасників. Серед перешкод експерти вказують, зокрема відсутність спільних довгострокових інтересів, тобто мова про те, що часто партнерство створено задля реалізації проекту, відповідно партнери не готові до подальшої співпраці після його завершення. Крім того, на це впливає також і брак фінансових можливостей після завершення проекту. Зокрема, серед перешкод або викликів у контексті реалізації транскордонної співпраці думки експертів та практиків часто співпадають, про що зокрема свідчить і визначення фактору слабкості людського ресурсу, у випадках, коли відбуваються

зміни у проєктній команді, або ж не вистачає компетентних кадрів. Однак, на думку експертів, розвиток транскордонного співробітництва приносить більше бенефітів для учасників по обидва боки кордону. Зокрема, Йоанна Куровська-Пиш (Joanna Kurowska-Pysz, Академія ВСБ, м. Домброва-Гурнича, Республіка Польща), серед основних переваг та змін називає розвиток співробітництва між партнерами, захист культурної та природної спадщини, інтеграцію місцевих громад, надання нових послуг та нових продуктів, доступних по обидва боки кордону, підвищення туристичної впізнаваності прикордоння, розширення знань про сусідню країну, підвищення транспортної доступності, зміну способу проведення вільного часу мешканцями прикордоння та туристами, покращення якості транскордонної інфраструктури, послуг, продуктів, підвищення соціально-економічного розвитку прикордоння (Власний архів – опитування експертів).

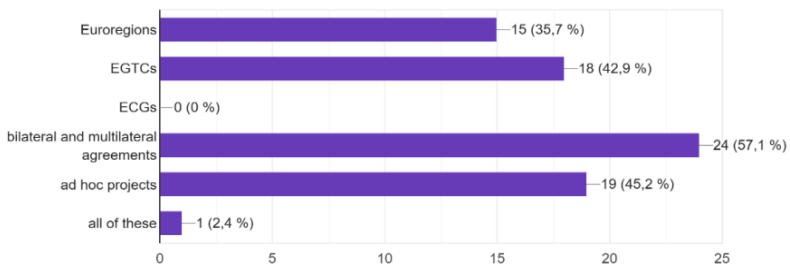
Корисними та інформативними є також відповіді, отримані в результаті опитування практиків транскордонного співробітництва в країнах Вишеградської четвірки та Україні. Поширення питальників відбувалося через різні канали, зокрема через контакти партнерів та учасників проєкту, через органи місцевого самоврядування, особисті контакти, офлайн та онлайн. За період проведення опитування вдалося отримати відповіді сорока двох практиків ТКС у країнах V4 та двадцяти семи в Україні (Закарпатській області). Звичайно, що у порівнянні з можливостями аналітичних інституцій, зокрема європейських, вибірку важко вважати достатньо репрезентативною, насамперед зі сторони V4, але зважаючи на зміст відповідей, їх подібність, вона є абсолютно інформативною для можливості оцінки реалій ТКС в окремих регіонах країн Вишеграду і, насамперед, Закарпаття, відповідного формулювання рекомендацій у поєднанні з нормативно-правовим аналізом та напрацьованою методологією. Серед респондентів із країн Вишеградської четвірки переважають ЄОТС, органи місцевого самоврядування, неурядові, науково-аналітичні інституції, агенції регіонального розвитку (див. Додаток В). Найчастіше вони представляють такі організаційні форми транскордонного співробітництва як проєктне партнерство (співпраця, обмежена виключно реалізацією транскордонних проєктів), тринадцять відповідей – це респонденти зі Словаччини та Польщі, ЄОТС – це переважно

респонденти з Угорщини, побратимство (Словацька Республіка). Цей факт свідчить та підтверджує типові особливості транскордонної співпраці у країнах Вишеградської четвірки, що також було підмічено опитаними експертами. ЄОТС є найбільш типовими для Угорщини, що пояснюється розробленим нормативним механізмом та підтримкою, зокрема фінансовою, зі сторони держави. Навіть якщо це респонденти, представники ЄОТС зі Словаччини, дане ЄОТС створено у партнерстві з партнерами з Угорщини. Згідно з даними EGTC Monitor, станом на 2024 рік Угорщина залучена загалом у 24 ЄОТС, дев'ятнадцять з яких базуються в Угорщині (What do we mean, *EGTC MONITOR*). Але у 2020 році функціонувало 21 ЄОТС, осередки яких були зареєстровані в Угорщині.

Водночас, як свідчать дані опитування, зокрема узагальнені показники, найпоширенішими формами ТКС у країнах Вишеградської четвірки є двосторонні та багатосторонні угоди, ad hoc проєкти, ЄОТС та єврорегіони. Подібними є відповіді українських (закарпатських) респондентів, за винятком, звичайно, ЄОТС та єврорегіонів.

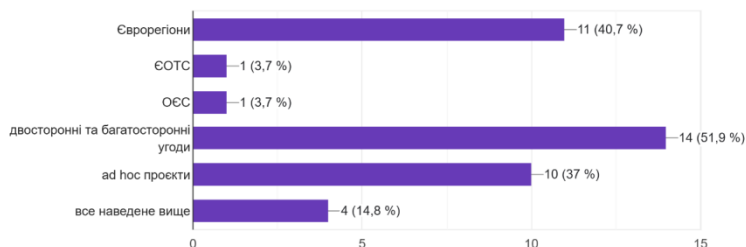
Based on your experiences which institutional forms of cross-border cooperation are the most popular in your country? (Multiple choice question)

42 ответа

Респонденти країн V4

На основі вашого досвіду, які інституційні форми транскордонного співробітництва є найпопулярнішими в країні? (Питання з кількома в...pular in the country? (Multiple choice question)
27 ответов

Респонденти в Україні (Закарпатська область)

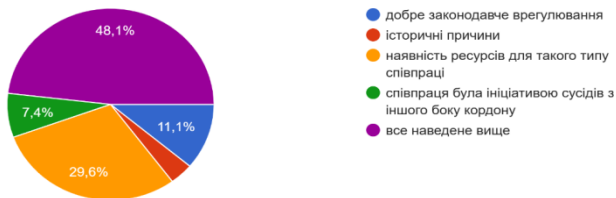
Серед найвагоміших причин популярності саме цієї форми транскордонного співробітництва практики називають доступ ресурсів для такого типу співпраці, ініціативу сусідів по той бік кордону, історичні підстави, належне нормативно-правове забезпечення. Серед інших причин – вимоги до впровадження політики згуртованості та територіальної співпраці в ЄС, спільні транскордонні рішення проблем регіону, обмін досвідом, знаннями, робота з громадою, знайомство один з одним.

Why is this institutional form of cross-border cooperation the most popular in your country? (Multiple choice question)
42 ответа

Респонденти країн V4

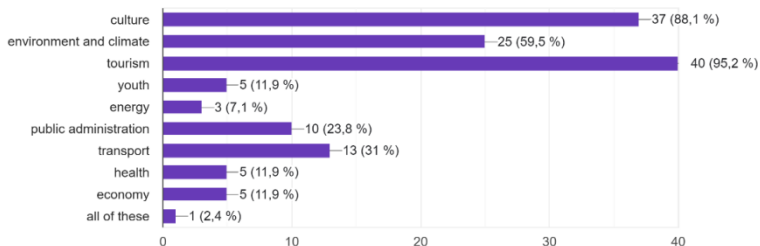
Чому ця інституційна форма транскордонного співробітництва є найпопулярнішою? (Питання з кількома варіантами відповідей) / Why... is the most popular? (Multiple choice question)
27 ответов

Респонденти в Україні (Закарпатська область)

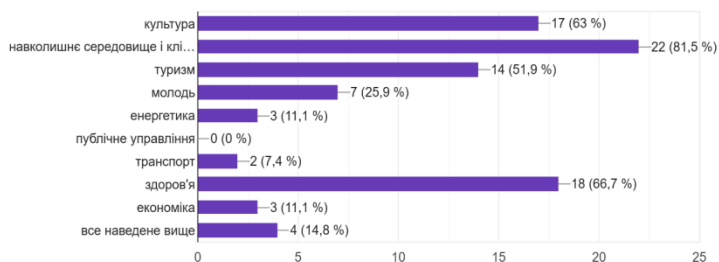
Серед найпопулярніших сфер/галузей співпраці – туризм, культура, навколишнє середовище та клімат. Серед популярних також транспорт та публічне управління. Водночас українські респонденти найпоширенішими назвали навколишнє середовище, здоров'я, культуру та туризм.

Which themes for cooperation are the most popular in your cross-border region? (Multiple choice question)
42 ответа

Респонденти країн V4

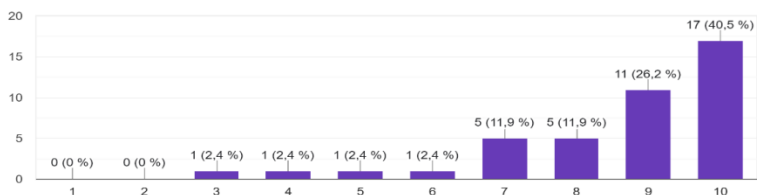
Які сфери для співпраці найбільш популярні у вашому транскордонному регіоні/громаді?
(Питання з кількома варіантами відповіді) / What...ur region/community? (Multiple choice question)
27 ответов

Респонденти в Україні (Закарпатська область)

Водночас декілька запитань анкети свідчать, що найбільш популярними програмами для транскордонної співпраці є Interreg, трішки поступаються їм інші програми, фінансовані європейськими фондами, але досить низькою є оцінка потенціалу і використання власних національних фондів. Зокрема сімнадцять європейських респондентів оцінили програму Interreg десятьма балами з десяти, одинадцять респондентів оцінили її на 9 балів і ще п'ять – на вісім. Серед українських респондентів ситуація є подібною, позаяк із двадцяти семи респондентів чотирнадцять віддали найвищий оціночний бал саме спроможностям програми Interreg, крім того, шестеро оцінили її на 8 балів, троє – на дев'ять балів відповідно.

What practices of cross-border cooperation between public institutions (regional authorities and local self-government, regional development agenc..., 10 is the maximum) Interreg CBC programmes
42 ответа

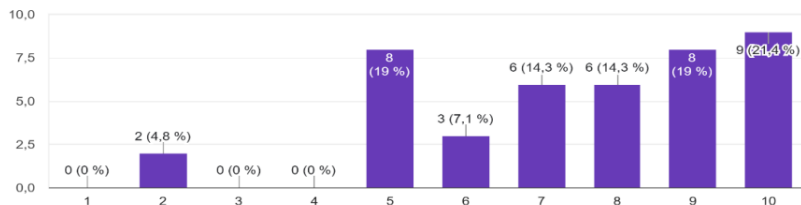

Респонденти країн V4

Також на думку як респондентів Вишеградської четвірки, так і українських, ефективним було б створення постійних інституцій управління прикордонною територією.

establishment of permanent institutions managing the border area

42 ответа

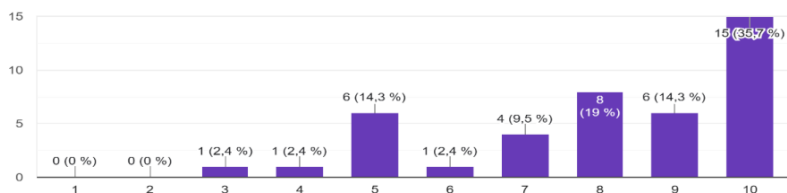

Респонденти країн V4

Звичайно, що розкрити весь спектр тієї чи іншої проблематики неможливо, не звернувшись до аналітичної логіки і не оцінивши досліджуване тло за параметрами сильних сторін, можливостей, слабких сторін та загроз, що, відповідно, дає можливість зробити проведені дослідження. Зокрема вдалося з'ясувати наявність ряду інституційних можливостей для транскордонного співробітництва в середовищі країн Вишеградської четвірки, а також у співпраці з Україною та в Україні. Потенціал їх ще не до кінця розкритий, що відкриває нові можливості для інтенсифікації транскордонної співпраці у майбутньому. Актори транскордонного співробітництва в Україні та вишеградських країнах подібним чином оцінюють доступність і популярність сфер співпраці, що розширює можливості для конструктивної роботи та пошуку партнерів. Відповідно доступними є і фінансові інструменти, зважаючи на високі оцінки спроможностей програми Interreg європейськими та українськими практиками. Тому серед сильних сторін насамперед можемо назвати значне різноманіття учасників ТКС, наявність ресурсної бази співпраці та фінансових інструментів для її реалізації. Серед можливостей – це поява нових акторів у транскордонній співпраці і в країнах V4, і в Україні, відповідно налагодження нових партнерств, а у перспективі – розширення мережі сфер співпраці з використанням фінансових інструментів Європейського Союзу.

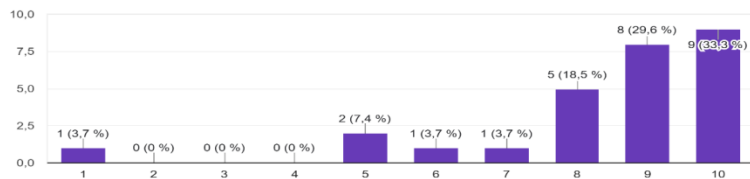
Звичайно, що для розширення сильних сторін та посилення можливостей транскордонної співпраці в регіоні варто також оцінити перешкоди та загрози різного характеру для відповідного з'ясування шляхів та механізмів їх мінімізації. Досвід опитаних практиків СВС свідчить про наявність низки викликів у сфері транскордонної співпраці. В ході опитування їм було запропоноване закриті питання з обширним переліком можливих перешкод для ефективної транскордонної співпраці. Переважна більшість опитаних респондентів серед найбільших перешкод вказує брак фінансових та людських спроможностей. Так, серед сорока двох європейських респондентів п'ятнадцять оцінили брак фінансового ресурсу на найвищий бал, відповідно як значну перепону, у восьми респондентів вона отримала вісім балів, а у шести – дев'ять. Серед українських респондентів як найбільшу її оцінили дев'ять практиків ТКС, восьмеро оцінили дев'ятьма балами, а п'ятеро – у вісім із десяти відповідно. Тобто ця перешкода є однією з найпомітніших для транскордонного співробітництва у країнах Вишеградської четвірки та Україні.

Based on your experiences what are the biggest threats to successful cross-border cooperation? (Determine on a scale from 1 to 10, wh..., 10 is the maximum) lack of financial capacities
42 ответа

Респонденти країн V4

Виходячи з вашого досвіду, які найбільші загрози для успішної транскордонної співпраці? (Визначити за шкалою від 1 до 10, де 1 – мініма...сових можливостей / lack of financial resources
27 ответов

Респонденти в Україні (Закарпатська область)

Водночас для української сторони помітнішим є брак людського ресурсу, на що вказав 21 із 27 респондентів, відповідно оцінивши таку перешкоду негативними балами 10, 9 і 8. Зі сторони країн Вишеградської групи брак людських ресурсів як вагому перешкоду для ТКС вказали двадцять респондентів із 42, тобто майже половина.

П'ятнадцять із 42-х і 11 із 27 як перешкоду для транскордонного співробітництва вказали слабкий політичний інтерес у налагодженні та розвитку ТКС. Лише 11 із 42 респондентів країн V4 як перешкоду вказали слабкий інтерес зі сторони місцевих жителів, водночас у Закарпатській області на неї вказали лише шість респондентів із різних громад краю, дві відповіді з Ужгородської міської громади.

Практики з обидвох опитаних сторін майже не вважають перешкодою відсутність чіткої транскордонної стратегії, що свідчить про конструктивний досвід опитаних учасників у сфері транскордонної співпраці, як у країнах Вишеградської четвірки, так і в Україні (Закарпаття). Лише вісім із 42-х і п'ять із 27 українських респондентів відповідно вказують як перешкоду для ТКС культурні непорозуміння та слабкий рівень взаємної довіри. Що також важко назвати впливовим деструктивним чинником для транскордонної співпраці. Водночас це хороший показник, який свідчить про близькість та взаєморозуміння сусідів по різні сторони кордону, як у середовищі країн V4, так і з Україною.

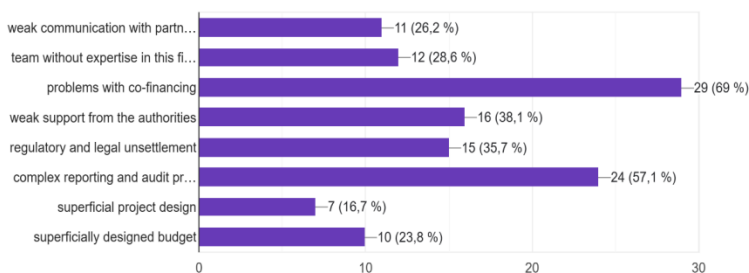
Загрозливішим для виміру транскордонного співробітництва в Україні, порівняно з країнами Вишеградської четвірки, є невдалий вибір транскордонних партнерів, на що вказують дев'ять із 27-ми закарпатських респондентів, тоді як зі сторони V4 як перешкоду оцінили цей фактор лише шість респондентів із 42, надавши відповідно негативні 8, 9 і 10 балів.

Також респондентам-практикам було запропоновано питання із можливістю вказати одну чи декілька перешкод у реалізації проєктів транскордонної співпраці. Для них було запропоновано вісім факторів, які можуть негативно позначитися на реалізації проєкту. Відповідно у більшості випадків респонденти вказують декілька перешкод із запропонованого переліку, тоді як один респондент вказує всі вісім (слабка комунікація з партнерами, команда без досвіду в цій галузі, проблеми зі співфінансуванням, слабка підтримка з боку влади,

регуляторна та правова неврегульованість, складна процедура звітності та аудиту, невдало продуманий план дій, невдало сформований бюджет). Дев'ятнадцять, тобто майже половина, із 42-х вишеградських респондентів вказують всього на одну-дві перешкоди, що знову ж таки свідчить про хороший досвід участі у реалізації транскордонних проєктів. Для решти перепонами є від трьох до шести обставин, які перешкоджають ефективному ТКС. Серед українських респондентів для чотирнадцяти перешкодами є одна-дві обставини із запропонованого списку, при цьому жоден з українських респондентів не вказав більше чотирьох перешкод, що насамперед свідчить про здатність їх вирішувати чи попереджати.

Which of the following can you identify as the main obstacles to the implementation of cross-border projects? (Multiple choice question)

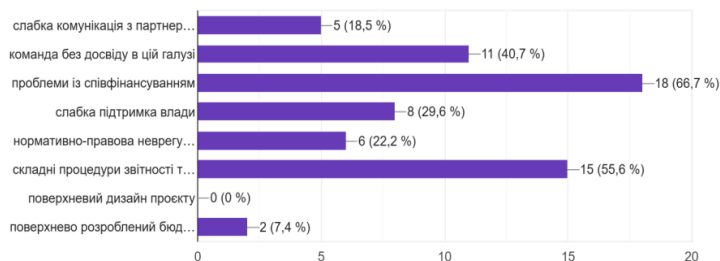
42 ответа

Респонденти країн V4

Що з перерахованого Ви можете назвати головними перешкодами для реалізації транскордонних проєктів? (Питання з кількома ва...oss-border projects? (Multiple choice question)

27 ответов

Респонденти в Україні (Закарпатська область)

Поряд із запропонованим переліком варіантів відповідей у переважній більшості питань респонденти мали можливість обрати власну опцію і сформулювати власну відповідь на запитання в рубриці «Інше». У цьому запитанні щодо перешкод такою можливістю скористалися чотири респонденти в країнах Вишеградської четвірки та шість респондентів із Закарпаття. Зокрема респонденти з країн Вишеградської четвірки вказали як перешкоди також механізм рефінансування, відсутність прозорості в оцінці проєктів експертами, що призводить до зловживань та фаворитизму одних проєктів на шкоду іншим; брак знань/технічної підготовки деяких експертів, що спотворює оцінку проєкту на етапі подання заявки на грант. Серед закарпатських практиків вагомими перешкодами також вказали війну з росією, пошуки партнерів та брак проєктних менеджерів. Також з обидвох сторін виявилися практики транскордонного співробітництва, які не вважають труднощі непереборними.

Для респондентів із України (Закарпаття) також було запропоновано три додаткові питання, які пов'язані з правовими та/чи адміністративними труднощами. Ключове питання у цьому блоці носило закритий характер і містило вісім варіантів відповідей, зокрема: відсутність узгодженого законодавства щодо транскордонного співробітництва/транскордонних проєктів, тривалі та складні процедури погодження або отримання дозволів, обмеження у фінансуванні або перерахунку коштів за кордон, відсутність чітких механізмів координації між центральними та місцевими органами влади та іншими організаціями, відсутність/обмеженість правового супроводу щодо транскордонного співробітництва, транскордонних проєктів, створення спільних транскордонних інституцій (наприклад, ОЄС та ЄОТС), податкові/митні бар'єри, обмеження у сфері публічних закупівель і, відповідно, все наведене вище. Останньою опцією у даному запитанні скористався один респондент – це Ужгородська громада.

Вісімнадцять респондентів стикалися із однією-двома перешкодами правового чи адміністративного характеру, решта – з трьома-п'ятьма. Відповідно, майже половина опитаних закарпатських практиків стикалися з незначною кількістю перешкод адміністративного чи правового характеру, що свідчить як про хороший досвід у сфері ТКС, так і про функціональність

нормативно-правового та інституційного поля. Також респонденти мали можливість самостійно навести конкретний випадок/випадки правової та/або адміністративної перешкоди, з якою вони стикалися, та як вона вплинула на транскордонну співпрацю та/або реалізацію транскордонного проєкту. Це було останнє питання анкети, на яке відповіли лише семеро респондентів із різних громад Закарпатської області, зокрема з Ужгородської, Солотвинської, Берегівської, Великоберезнянської та Хустської. Зокрема респонденти описали негативний досвід взаємодії з ДКСУ (Державна казначейська служба України), позаяк при надходженні коштів механізм передбачає їх обмін та відправку на казначейський рахунок для подальшого здійснення виплат. Відповідно, можливе втрачання коштів на обмінному курсі, йде втрата також часу, так як виплати здійснюються не одразу.

Респонденти описали досвід функціонування цього механізму з початку російської військової агресії. Протягом 6-ти місяців не було змоги здійснювати проплати через казначейство, так як все було заблоковано, хоча фактично кошти були і на банківському рахунку, і на казначейському. В результаті проєкт не було завершено вчасно, терміни реалізації були змушені продовжити ще на шість місяців. На думку респондентів, якби був розроблений механізм, який дозволить фінансуватися органам місцевого самоврядування напряму через банк, це б значно полегшило та спростило механізм реалізації проєктів. Ще одна перешкода, на яку вказали практики, – це прийняття Постанови НБУ «Про роботу банківської системи та валютного ринку з 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану по всій території України». Зокрема пункт щодо введення мораторію на здійснення транскордонних валютних платежів (крім підприємств та установ, що забезпечують виконання мобілізаційних планів (завдань) та Уряду, окремих дозволів НБУ, значно загальмувало виконання проєкту, оскільки постанова обмежила отримання головним партнером проєкту в Україні чергового траншу і, відповідно, перерахування коштів партнерам проєкту як в Україні, так і за кордоном. З часом для міжнародних проєктів наведене вище правило відмінили. Тож і в цьому випадку виконання проєкту подовжилось. Серед викликів також було вказано окремі аспекти реформи децентралізації в Україні, позаяк у ході реалізації

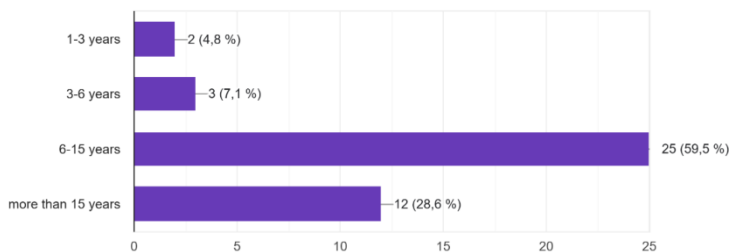
проекту партнер в Україні стикнувся із реорганізацією, що викликало труднощі. Для окремих практиків повномасштабне вторгнення спричинило необхідність призупинити реалізацію проекту. У зв'язку з війною в Україні виникла необхідність скасувати проведення запланованих у проекті масових публічних заходів, переформатувати навчальні заходи та програми з обміну досвідом в онлайн формат. Для окремих практиків перешкодою стало отримання реєстраційної картки проекту в Міністерстві економіки України, що також дещо затримує графік виконання проекту. Звичайно, що цей нюанс суттєво не впливає на можливість реалізації проекту. Крім того, практики також стикалися з некваліфікованою роботою співробітників банку, зокрема слабке знання законодавства та нормативно-правових актів призвело до прострочення термінів трансферу коштів партнерам.

Таким чином, початок повномасштабного вторгнення, зокрема прийняті у цьому контексті нормативно-правові документи регулювання, негативно позначилися на можливостях реалізації транскордонної співпраці та реалізації проектів. На жаль, це стало перешкодою об'єктивного характеру, яка негативно вплинула на можливість повноцінного функціонування держави загалом.

Як вже згадувалося вище, вибірку цього дослідження важко назвати достатньо репрезентативною, насамперед для країн Вишеградської четвірки, але кожен практичний досвід має значення і свідчить про конкретну ситуацію, практику, яка, не виключено, може повторитися. Насамперед це варто враховувати в разі її негативного характеру, для напрацювання можливостей чи механізмів уникнення, попередження чи врегулювання/вирішення. Те саме стосується практиків-респондентів Закарпатської області, де дослідження демонструє хорошу вибірку по громадам, що може бути показовим та ілюстративним у рекомендаційному плані для решти практиків ТКС у регіоні. Крім того, як показує дослідження, переважна більшість опитаних респондентів у країнах Вишеградської четвірки задіяні у системі транскордонного співробітництва від шести до 15 років, що свідчить про їх активізацію у перші роки після вступу до ЄС. Також значна частка опитаних працюють у сфері ТКС більше 15 років.

How many years have you been working in the field of cross-border cooperation?

42 ответа

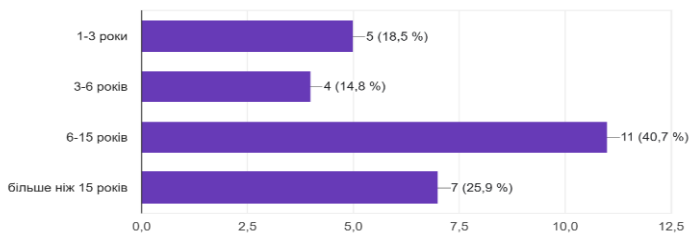

Респонденти країн V4

Переважна більшість українських респондентів також мають досвід роботи в ТКС в діапазоні від 6 до 15 років, або ж більше 15 років.

Скільки років ви працюєте у сфері транскордонного співробітництва? / How many years have you been working in the field of cross-border cooperation?

27 ответов

Респонденти в Україні (Закарпатська область)

Таким чином, до опитування долучилися респонденти, які мають помітний досвід у сфері транскордонного співробітництва, відповідно, достатньо володіють темою, на власному досвіді можуть продемонструвати переваги та виклики ТКС.

Завдяки реалізованим проектам, лише опитані практики транскордонного співробітництва в країнах Вишеградської четвірки та Україні принесли значні бенефіти для власних регіонів та країн загалом. Мова йде про різні сфери – від

збереження культурної спадщини до побудови велодоріжок на прикордонних територіях та утилізації відходів, адже реалізовані проекти передбачали різні результати та продукти, які мають довгостроковий транскордонний вплив, зокрема завдяки їм було налагоджено зелений туризм, побудовано тематичні гральні майданчики для дітей на культурні теми, проведено мапування культурної та природної спадщини, налагоджено транскордонну співпрацю у сфері охорони здоров'я, створено транскордонний туристичний маршрут із дидактичними об'єктами, автобусним сполученням, налагоджено систему охорони довкілля, управління кризовими ситуаціями, відповідно співпрацю між органами місцевого самоврядування та іншими стейкхолдерами, сформовано систему передачі інформації та створено інформаційний сервіс для обміну інформації через пандемію Covid, налагоджено просування місцевого виробництва, створено регіональний продовольчий бренд, бази даних місцевих виробників, маркетингові стратегії, агрофестивалі, налагоджено системи громадської, зокрема пожежної безпеки, побудовано амфітеатр, створено музей, запущено туристичний потяг, організовано повернення осіб із малозабезпечених сімей до роботи та навчання, створено умови для збереження біорізноманіття, зміцнення регіональної транскордонної співпраці у сфері гастрономії та туризму, оцифрування історичних об'єктів, відповідно архівування історичних будівель, побудовано полігон твердих побутових відходів та сміттесортувальний завод, налагоджено підготовку комплексної системи моніторингу забруднення водойм, навчання персоналу, який розвиває низьковуглецеву економіку, побудовано будинки для людей похилого віку із наданням відповідних послуг, зокрема із соціальною кухнею, соціальною пральнею, освітнім центром, клубом для людей похилого віку, автобусом для медичного обстеження, навчанням соціальних наставників, придбанням навчального обладнання, електровелосипедів, транспортних засобів, розроблено програми для людей похилого віку; також було розроблено інструменти для зміцнення мовних компетенцій представників державної адміністрації, вчителів, працівників культурних установ, сектору допомоги, неурядових організацій з Польщі та Чеської Республіки, а також біженців з України, які емігрували до вищезгаданого прикордоння, організовано серії

освітніх, анімаційних та соціальних заходів, що слугуватимуть інтеграції та обміну знаннями громадян та іммігрантського населення прикордоння, та, перш за все, мовні курси; розроблено інструменти для ефективного управління якістю повітря (система управління якістю повітря та система прогнозного попередження) та стратегії покращення якості повітря, скорочення викидів із різних джерел.

Завдяки реалізації транскордонних проєктів на території Закарпатської області впродовж останніх років найпомітнішими результатами стало покращення якості надання медичних послуг у прикордонному регіоні, організація курсів підвищення кваліфікації для медичних працівників, ремонт будівель амбулаторії, придбання обладнання для лікарів; створення центру безпеки громадян, встановлення камер відеоспостереження на території громад з відповідною системою для зберігання даних; збільшення спроможності реагування у випадках надзвичайних ситуацій, придбання обладнання для реагування у різних аварійних ситуаціях; налагодження транскордонної співпраці в галузі альтернативних джерел енергії та енергоефективності, відповідно встановлення сонячних електростанцій на медичних закладах, обмін досвідом у сфері енергоефективності, модернізація медичного обладнання та співробітництво у сфері реабілітації та малоінвазивних методів хірургії; розроблено настанови для лісового господарства України щодо управління мертвою деревиною у лісах; здійснено наукові дослідження біорізноманіття водної та навколоводної флори і фауни р. Уж у середній її течії, відповідно здійснено оцінку впливу планованого будівництва підпірної греблі на екологічний стан річки Уж, біорізноманіття самої річки та прибережного простору; забезпечено будівництво, реконструкція, утримання лісових доріг для покращення доступу до уражених лісових площ, влаштування берегоукріплень, водного резервуару; відновлено уражені внаслідок зміни клімату ліси шляхом вирощування стійких саджанців, заліснено та захищено молоді лісові насадження на окремих площах, створено Демонстраційно-освітній центр «Ліс і клімат» та низка інших досягнень, які були здобуті в результаті реалізації транскордонних проєктів у різні програмні періоди. Практично кожен із проєктів передбачає організацію спільних заходів, напрацювання практичних рекомендацій для різних

фокус-груп та стейкхолдерів залежно від сфери та характеру проєкту. Тому транскордонна співпраця – це важливе джерело ініціатив та можливостей, яке дає довготривалі результати та чинить позитивний вплив на регіональний розвиток від сфери природних ресурсів до сфери соціального захисту.

Висновки. Таким чином, опитування дає нам чіткі відповіді на питання щодо сучасної практики транскордонного співробітництва, зважаючи на можливість провести кореляції з більш загальними дослідженнями у сфері транскордонного співробітництва у Центральній Європі, зокрема у країнах Вишеградської четвірки. Запитання були сформульовані таким чином, щоб це дало змогу порівняти практики та актуальну ситуацію у сфері транскордонного співробітництва у країнах Вишеградської четвірки та в Україні, зокрема у Закарпатській області. Відповідно до логіки роботи з цільовою групою було розроблено формат запитань. Адже первинна робота з експертами у форматі запитань із розгорнутими відповідями дала можливість специфікувати закриті питання для практиків транскордонного співробітництва у різних країнах. Зважаючи на професійний та дослідницький досвід, експерти змогли дати аналітичні відповіді на запитання різного характеру – від інституційних форм, законодавчих норм до рекомендацій посилення транскордонного співробітництва у Закарпатській області. Водночас для опитуваних практиків транскордонного співробітництва доречнішими були короткі, закриті запитання, зважаючи на їх практичний, а не науково-аналітичний досвід. Крім того, запитання для практиків були сформульовані таким чином, аби була можливість ранжування відповідей від більш до менш популярного, чи від більшої до меншої перешкоди у сфері ТКС.

Як показують результати, ми маємо наступний зведений список відповідей на найгрунтовніші питання анкети, відсортований у порядку спадання:

Чому ця інституційна форма транскордонного співробітництва є найпопулярнішою у вашій країні?

1. Полегшений доступ до ресурсів для такого типу співпраці.
2. Добре врегульована законодавством.

3. Співпраця була ініціативою сусідів по інший бік кордону.
4. Все вищенаведене.
5. Історичні причини.

Такий порядковий список типовий для українських респондентів, тоді як у європейських практиків він дещо різниться, зокрема на другій позиції за популярністю є ініціатива зі сторони сусідів по той бік кордону, а на третій – історичні причини, які сприяють співпраці, що свідчить про стале партнерство та історичну близькість, в основі якої у тому числі часте проживання одного етносу по дві сторони кордону.

Які теми/сфери співпраці є найпопулярнішими у вашому транскордонному регіоні?

1. Навколишнє середовище та клімат.
2. Охорона здоров'я.
3. Культура.
4. Туризм.
6. Молодь.
7. Енергетика.
8. Економіка.
9. Транспорт.

Знову ж таки це градація відповідей українських респондентів, тоді як результат опитування щодо цього питання практиків транскордонної співпраці у країнах Вишеградської четвірки дає дещо іншу градацію, зокрема найбільш популярними виявилися такі сфери співпраці як туризм, який опинився на першому місці, культура, навколишнє середовище і клімат, транспорт відповідно, що свідчить про дещо відмінний характер нагальних потреб у європейських країнах та Україні.

Виходячи з вашого досвіду, які загрози є найбільшими для успішної транскордонної співпраці?

1. Брак фінансових можливостей.
2. Брак людських ресурсів.
3. Слабкий політичний інтерес.
4. Слабкий інтерес з боку місцевих громадян.
5. Відсутність чіткого бачення/стратегії транскордонної співпраці.
6. Культурні непорозуміння, низький рівень взаємної довіри.

7. Невдалий вибір транскордонних партнерів.

Таким чином, українські практики як найбільші загрози виділяють брак фінансових можливостей, брак людських ресурсів та слабкий політичний інтерес. Саме ці загрози як найбільші відзначили і європейські практики ТКС.

Які з перелічених нижче перешкод ви можете визначити як основні перешкоди для реалізації транскордонних проєктів?

1. Проблеми зі співфінансуванням.
2. Складні процедури звітності та аудиту.
3. Команда без досвіду в цій галузі.
4. Слабка підтримка з боку влади.
5. Регуляторна та правова неврегульованість.
6. Слабка комунікація з партнерами.
7. Пошук партнерів.
8. Поверхово розроблений бюджет.
9. Війна з росією.

Що стосується перешкод, які бачать і з якими стикаються європейські практики, то на першому місці так само знаходиться співфінансування, серед основних також складність процедури звітності та аудиту, однак на третьому місці опинилася слабка підтримка зі сторони влади, далі – регуляторна та правова неврегульованість, і лише наступною є слабкий досвід команди, тоді як для українських практиків ця перешкода серед першої трійки, що може свідчити про кращу підготовку європейських кадрів для участі у процесах транскордонної співпраці.

Таким чином, завдяки цим питанням можемо виокремити найбільш перспективні форми і сфери для транскордонної співпраці у країнах Вишеградської четвірки, а також участь та залучення до цих процесів України та українських регіонів. Також можемо визначити найвагомші перешкоди та загрози, над якими варто працювати європейським та українським стейкхолдерам. Хорошим показником є наявність серед опитаних респондентів з обидвох сторін практиків інституцій, які не бачать значних чи непереборних перешкод для участі та реалізації транскордонної співпраці. Це свідчить про досвід учасників, відповідно значний потенціал для ТКС по обидва боки кордону.

Серед загальних висновків, які дають основу для розробки рекомендацій з використанням європейського досвіду для

українських, у тому числі закарпатських, практиків та інших стейкхолдерів ТКС можемо зосередитися на тому, що:

1. Закарпаття має сприятливі умови та значний потенціал для транскордонного співробітництва, екстраполяції досвіду на інші регіони України.

2. В Україні, зокрема на Закарпатті, існує багато фахівців/практиків (суб'єктів) транскордонного співробітництва, перелік яких має потенціал для розширення та поглиблення наявності необхідних ресурсів.

3. Вони тісно співпрацюють із партнерами зі Словаччини, Польщі, Угорщини та Чеської Республіки.

4. Найпопулярніші програми для транскордонного співробітництва: програми Interreg NEXT – програма Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна, програма Польща-Україна, програма Румунія-Україна та інші європейські програми.

5. Транскордонне співробітництво є ефективним інструментом підтримки України, зокрема на шляху європейської інтеграції, повоєнного відновлення та розвитку. Це демонструє простий факт: у 2025 році дві закарпатські громади, Колочавська та Синевирська (вони є серед наших українських респондентів), потрапили до рейтингу ООН найкращих туристичних сіл, не без допомоги інструментів транскордонного співробітництва.

Список джерел:

Головчанська, В. І. (2024). Європейський досвід транскордонного співробітництва: перспективи імплементації в Україні. *Регіональна економіка*, (4), 137–145. https://re.gov.ua/re202404/re202404_137_HolovchanskaVI.pdf

Горностаї, Н. І., & Михальченкова, О. Є. (2023). Стан та особливості розвитку транскордонного співробітництва в Україні. *Наука, технології, інновації*, (2), 20–25. https://nti.ukrintei.ua/wp-content/uploads/2024/06/Горностаї_2-2023.pdf

Євчак, Ю. Б., Зарді, А., Лазур, Я. В., Очкаї, Д., Санченко, А. Є., Сошников, А. О., Устименко, В. А., & Фетько, Ю. І. (2020). *Транскордонне співробітництво: правові основи та успішні практики* (В. А. Устименко, Заг. ред.; А. К. Гук & А. Є. Санченко, Ред.-упоряд.). Київ. <https://rm.coe.int/posibnuk-tks/1680aedce1>

European Commission. (2015). *Flash Eurobarometer 422: Cross-border cooperation in the EU*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2776/964957>

European Committee of the Regions. (2024). *List of European Groupings of Territorial Cooperation*. https://cor.europa.eu/sites/default/files/2024-11/Official_List_of_the_EGTCs.pdf

EGTC Monitor. (n.d.). *What do we mean by European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC for short)?* <https://egtcmonitor.cesci-net.eu/en/egtc-the-tool/about-egtc/>

Centre of International & European Economic Law. (n.d.). *PHARE – Cross Border Cooperation Programme*. <https://www.cieel.gr/en/program/phare-cross-border-cooperation-programme/>

Химинець, В. В., Головка, А. А., & Мірус, О. І. (2021). *Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку* (Аналітична доповідь). Київ: НІСД.

CESCI. (2021). *Розвиток транскордонного співробітництва для європеїзації українських кордонів: Навчальні матеріали*. Будапешт. https://budapest.cesci-net.eu/wp-content/uploads/_publications/CESCI-IVF_2021-Training_materials_UA.pdf

Lendel, M., Kichera, N., Sviezhentseva, O., & Fetko, Y. (2025). *CBC in Ukraine and V4: in the search for examples of best practice* (Questionnaire for practitioners in V4 countries). Uzhhorod National University. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSerHaeUL9ChplnU7_m3K8x-OnZE76n2YN6pc9-8nfGloC-Sug/viewform

Lendel, M., Kichera, N., Sviezhentseva, O., & Fetko, Y. (2025). *CBC in Ukraine and V4: in the search for examples of best practice* (Questionnaire for practitioners in Ukraine, Zakarpattia region). Uzhhorod National University. <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe1LbJxBTnhOjTYkd3dN4Lq5UxWomsp9dmY8BOdSY0MAI4EiA/viewform>

Власний архів. (2025). *Опитування експертів: презентації та записи онлайн-семінару* https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/projects-cbc_in_ukr/materials

1. Country/region/city
2. Your organization
3. How many years have you been working in the field of cross-border cooperation?
4. Which of the organizational forms of cross-border cooperation do you represent?
5. Based on your experiences which institutional forms of cross-border cooperation are the most popular in your country? (Multiple choice question)
6. Why is this institutional form of cross-border cooperation the most popular in your country? (Multiple choice question)
7. What practices of cross-border cooperation between public institutions (regional authorities and local self-government, regional development agencies), non-profit institutions (NGOs, universities, other institutions) are the most effective for developing the border area? (Determine on a scale from 1 to 10, where 1 is the minimum score, 10 is the maximum)
8. Which themes/spheres for cooperation are the most popular in your cross-border region? (Multiple choice question)
9. Based on your experiences what are the biggest threats to successful cross-border cooperation? (Determine on a scale from 1 to 10, where 1 is the minimum score, 10 is the maximum)
10. Describe your experience of cross-border cooperation involving the support of European programs and funds (name the programs and funds you usually apply for).
11. Describe your experience of cross-border cooperation involving the support of European programs and funds. Please indicate the names of three projects, including an EU funding program
12. Which of the following can you identify as the main obstacles to the implementation of cross-border projects? (Multiple choice question)
13. What normative legal acts regulate the legal status of the institutional form of cross-border cooperation you represent?

Respondents from V4 countries

Country/region/city	Organization
Hungary	Nógrád Development Agency Nonprofit Ltd.
Slovakia	CESCI-Carpathia
Slovakia/Komárno/Moča	Municipality Moča
Slovakia/Nové Zámky	Town Nové Zámky
Slovakia/Košický/Košice	Via Carpatia EGTC
Slovakia	Regional development agency Stúrovo
Hungary/Komárom-Esztergom/Esztergom	Ister-Granum EGTC
Slovakia	Pons Danubii EGTC
Slovakia	Regionálna rozvojová agentúra pre rozvoj regiónu Stredného Poiplia
Hungary / Győr-Moson-Sopron County	Local Government of Győr-Moson-Sopron County
West-Hunary, Győr	Arrabona EGTC
Hungary, Bodrogköz, Cigánd	Cigánd Város Önkormányzata
Poland, Silesia, Bielsko-Biała	Smart Steps Foundation
Poland, Malopolska voivodeship, Cracow	KREATUS Ltd.
Cieszyn	local government
Poland/Silesian voivodeship/Cieszyn	Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej «Olza»
Hungary / BAZ / Miskolc	Jövő Útja Nonprofit Kft.
Slovakia	Slovenský raj & Spiš
Prešov	PRERAG

Poland	PUEB
Snina	DO FÉNIX Snina
Slovakia/ Presov /Presov	Europe Direct Prešov
Poland	Puńsk Municipality
Slovakia/Prešov/Prešov	RIA,n.o.
Slovakia/Košice region / Košice	Košice Self-governing region
Slovenská republika	Mesto Medzilaborce
Hungary/Nógrád/Ludányhalászi	Ipoly Valley EGTC
Slovakia	The town of Stropkov
SR, Levoča	Mesto Levoča
Poland/Lubelskie/Lublin	Statistical Office in Lublin
Slovakia, Košice self-governing region, Rožňava	Gotická cesta, NGO
Hungary, Pest county	Pontibus EGTC
Hungary, Komárom-Esztergom vármegye, Tatabánya	Rába-Duna-Vág EGTC
Hungary/Pest County/Slovakia/Nitra County	Pontibus EGTC
Poland	UK Katowice
Polans/Silesia Region/Sosnowiec	Akademia WSB
Poland	Cieszyn
Poland, Silesia, Cieszyn	EGTC
Poland/Silesia	Cieszyn
Hungary	Pest county
Poland	Coffee and Tea Market Research Institute
Угорщина комітат Саболч-Сатмар Берег Кішварда	Європейське об'єднання територіального співробітництва з обмеженою відповідальністю ТИСА

Respondents from Ukraine (Zakarpattia)

1. Комітет Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина)	Європейське об'єднання територіального співробітництва з обмеженою відповідальністю ТИСА (ЄОТС ТИСА)
2. Закарпатська область, Солотвинська територіальна громада	Солотвинська селищна рада
3. Ужгород	Міжнародна Асоціація інституцій регіонального розвитку
4. Ужгород	ГО Центр європейських ініціатив
5. Закарпатська область, Ужгородська громада	Установа «Агенція регіонального розвитку Закарпатської області»
6. Закарпатська область, м. Ужгород	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
7. Закарпатська область, м. Ужгород	ГО «Екосфера»
8. Закарпатська/Ужгород	Агентство сприяння сталому розвитку Карпатського регіону «ФОРЗА»
9. Закарпатська, Ужгород	ЗОБФ Едельвейс
10. Ужгород	Комунальний заклад «Закарпатський музей народної архітектури та побуту» Закарпатської обласної ради
11. Тячівський район	Агенція регіонального розвитку Тячівського району
12. Закарпатська/Ужгород	Департамент міської інфраструктури Ужгородської міської ради
13. Великоберезнянська громада	Великоберезнянська селищна рада
14. Великоберезнянська ТГ	Великоберезнянська селищна рада

15.Закарпатська, м. Ужгород	ГУ ДСНС України у Закарпатській області
16.Закарпатська обл. / с. Синевир	НПП «Синевир»
17.Закарпатська область, місто Ужгород	Комунальний заклад «Закарпатський музей народної архітектури та побуту» Закарпатської обласної ради
18.Закарпатська/Великий Березний	Ужанський Національний природний парк
19.Закарпатська Великобичківська ТГ	Великобичківська селищна рада
20.Закарпатська область, Дубівська громада	Дубівська селищна рада
21.Закарпатська область, Хустська МТГ	КОМУНАЛЬНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО «ХУСТСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА ЛІКАРНЯ ІМЕНІ ВІЩИНСЬКОГО ОСТАПА ПЕТРОВИЧА» ХУСТСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
22.Закарпатська область, Перечинська міська територіальна громада, місто Перечин	Перечинська міська рада Закарпатської області
23.Закарпатська/Берегівська міська територіальна громада	Берегівська міська рада
24.Закарпатська/м.Свалява (Свалявська міська територіальна громада)	Свалявська міська рада
25.Колочавська ТГ	Колочавська сільська рада
26.Хустська міська територіальна громада	Виконавчий комітет Хустської міської ради
27.Закарпатська область, м. Ужгород	Ужгородська міська рада

ВИСНОВКИ

Країни Вишеградської групи, окрім спільних ознак, як от схожість політико-культурних та соціально-економічних патернів поведінки громадян та еліт, вплив постсоціалістичної спадщини управління і водночас європеїзації, роль етнічних меншин як «мостів» у налагодженні співпраці демонструють певні відмінності щодо інституціоналізації транскордонного співробітництва. Зокрема мова йде про рівень автономії субнаціональних органів влади, ступінь державного нагляду та практики застосування норм; також на інституційні траєкторії транскордонного співробітництва впливає поєднання історичних чинників, адміністративних традицій і політичного контексту. Саме ця різноманітність зумовлює відмінності у функціональній спроможності різних інституційних форм ТКС на різних транскордоннях між країнами Вишеградської четвірки, масштабах реалізованих ініціатив та ступені їх інтегрованості у систему багаторівневого врядування.

Визначено, що модель ТКС у Республіці Польща ґрунтується на поєднанні конституційного визнання міжнародної діяльності місцевого самоврядування з адміністративним контролем з боку центральної влади. Ефективність євро регіонів у Польщі значною мірою забезпечується високим рівнем зацікавленості *гмін* щодо їх функціонування, інституційною вбудованістю у механізми політики згуртування ЄС, зокрема через управління фондами малих проектів програм Interreg, легкістю у створенні асоціацій місцевого самоврядування. Водночас вимога щодо реєстрації ЄОТС лише на території Польщі обмежує гнучкість цієї форми ТКС, що впливає на низький рівень ініціативності публічних інститутів *воєводства* щодо її використання, тим паче, що цим структурам у Польщі не надано повноважень щодо адміністрування транскордонних програм Interreg.

З'ясовано, що законодавство Чеської Республіки створює визначене, з правової точки зору, та стабільне середовище для участі громад і регіонів у транскордонному співробітництві, включно з ЄОТС, інтегруючи інструменти ЄС у національну правову систему. Водночас дублювання повноважень між громадами та регіонами, а також конкуренція за лідерство в

межах євро регіонів знижують потенціал стратегічної координації та довгострокового планування транскордонних ініціатив. Окрім того, в Чехії аж трьом міністерствам надано повноваження щодо здійснення державного нагляду за створенням інституційних форм ТКС, що не сприяє їх застосуванню.

Модель ТКС Словацької Республіки характеризується достатнім рівнем автономії регіонів-країв і громад у міжнародній діяльності та сприятливими умовами для створення ЄОТС. Попри це, адміністративна асиметрія з сусідніми країнами Вишеградської групи, запізніле формування *країв* як повноважного рівня місцевого самоврядування, складність процедур у сферах публічних закупівель, фінансового контролю та управління проєктами істотно ускладнюють реалізацію транскордонних ініціатив і знижують їх ефективність.

Угорщина реалізує гібридну модель інституціоналізації ТКС, поєднуючи обмежену відкритість до міжнародних рамкових актів Ради Європи з активною імплементацією норм Європейського Союзу щодо ЄОТС. Ці інституційні форми ТКС використовуються як інструмент підтримки прикордонних територій, соціально-економічного розвитку та збереження зв'язків з угорськими громадами за кордоном. Ключовою перевагою угорської моделі є системна фінансова й політична підтримка з боку уряду, яка частково компенсує обмеження повноважень субнаціональних рівнів врядування.

Узагальнюючи досвід країн Вишеградської групи, нами визначено спільні інституційні виклики: відмінності в адміністративних процедурах, складність делегування публічних повноважень ЄОТС, а також висока залежність інституцій ТКС від фінансування програм ЄС. Найбільш ефективною є модель, яка поєднує чіткі механізми державного нагляду та сприяння з реальною автономією регіонів і громад у визначенні пріоритетів транскордонної співпраці.

Україна, в свою чергу, належить до небагатьох європейських держав, які мають спеціальне законодавство у сфері транскордонного співробітництва. Прийняття у 2024 році Закону «Про міжнародне територіальне співробітництво» засвідчило не технічне, а змістовне оновлення правового підходу до інституційних форм ТКС та започаткування процесу їх гармонізації з правом ЄС. Водночас виявлено, що практичне

використання новітніх інструментів, зокрема ЄОТС, залишається обмеженим через суперечливість та фрагментарність правових норм та недостатню інституційну спроможність публічних інститутів, які є суб'єктами ТКС.

Приклад Закарпатської області демонструє, що політики та програми ЄС виступають ключовим чинником формування інституційного середовища ТКС, стимулюючи професіоналізацію, міжсекторальне партнерство та інституційне навчання. Водночас зберігається асиметрія участі громад і організацій у ТКС, зумовлена відмінностями у доступі до фінансових, кадрових і управлінських ресурсів.

Ефективний розвиток ТКС в Україні потребує не лише подальшої гармонізації законодавства з нормами ЄС, але й системної державної підтримки, розвитку інституційної спроможності субнаціональних акторів та формування сталих партнерств. У цьому контексті ТКС слід розглядати як інструмент європейської інтеграції та європеїзації України, регіонального розвитку та підвищення якості публічного врядування.

Такий стан прав значною мірою пояснюється тим, що європейська модель транскордонного співробітництва є результатом послідовної еволюції від багатосторонніх договірних механізмів РЄ до комплексної інституційно розвиненої системи права Європейського Союзу. Взаємодія багатосторонніх міжнародних договорів РЄ, установчих договорів та правових актів Європейського Союзу сприяли формуванню цілісного правового простору, у межах котрого місцеві органи влади набули статусу суб'єктів публічно-правових відносин, які спроможні реалізовувати проекти на основі уніфікованих процедур, спільних фінансово-правових механізмів та узгоджених механізмів публічного нагляду. Разом із тим, незважаючи на спільність засадничих цінностей РЄ та ЄС, демократію, верховенство права, принципи субсидіарності, місцевого самоврядування та територіальної солідарності, вони істотно відрізняються за правовою природою своїх актів, характером зобов'язань і обсягом нормативної дії. Такі відмінності об'єктивно зумовлюють різний ступінь юридичної обов'язковості норм та відмінності механізмів їх імплементації у національних правових системах держав. З огляду на розмежування нормативних компетенцій, РЄ сформувала загальноєвропейський правовий механізм

транскордонного співробітництва, який поступово розвинувся від засадничих принципів до повноцінних інституційних форм із уніфікованими процедурами їх створення, фінансового забезпечення, здійснення публічного нагляду тощо. Водночас ЄС сформував власний правовий механізм транскордонного співробітництва, більш практико-орієнтований, інтегрувавши транскордонне співробітництво у політику економічної, соціальної та територіальної згуртованості ЄС.

Сформовані у межах РЄ та ЄС правові механізми ТКС набувають практичного змісту, а їх ефективність визначається не тільки міжнародними, та наднаціональними стандартами, а й через імплементацію їх у національних правових системах держав. Практичне поєднання норм багатосторонніх міжнародних договорів РЄ та правових актів ЄС відбувається на рівні держав-учасниць РЄ та ЄС, що зумовлює різноманітні інституційні рішення та правові моделі транскордонного співробітництва. Країни Вишеградської групи (Чехія, Словаччина, Угорщина та Польща) пройшли трансформаційний шлях національних правових механізмів ТКС від його класичних форм, заснованих на Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво та її додаткових протоколах, до сучасних інституційних форм, що поєднують міжнародно-правові стандарти РЄ з нормами права ЄС. Порівняльний аналіз показує, що держави Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина) сформували належну правову модель транскордонного співробітництва, яка поєднує норми РЄ з *acquis communautaire* ЄС. Їх законодавство гарантує правосуб'єктність місцевих органів влади, встановлює прозорі реєстраційні та фінансові процедури, передбачає чіткий розподіл компетенцій і дієвий наглядовий контроль. Вишеградська модель засвідчує, що стійкість транскордонної взаємодії досягається через поєднання правової визначеності, фінансової відповідальності, інституційної спроможності та підзвітності, що формує міцну правову основу для стабільного розвитку багаторівневого територіального врядування.

Україна, імплементававши багатосторонні міжнародні договори РЄ та наблизивши законодавство до норм ЄС, сформувала власну, частково узгоджену правову модель транскордонного співробітництва. Водночас подальший розвиток

цієї моделі стримується низкою чинників, зокрема фрагментарністю правового регулювання, недостатньою уніфікацією процедур, складністю погоджень із центральними органами влади, фінансовими обмеженнями та нерівномірною інституційною спроможністю регіонів. Подальше вдосконалення української правової моделі ТКС має ґрунтуватися на таких засадах, зокрема подальшої і глибшої гармонізації законодавства з правом ЄС та усуненні колізій між міжнародними, наднаціональними та національними нормами, інституційному посиленні координаційних структур на центральному та регіональному рівнях, модернізації фінансових та контрольних механізмів, спрямованих на забезпечення прозорості, підзвітності й доступності зовнішнього фінансування.

Проаналізовані в дослідженні програми Європейського територіального співробітництва INTERREG V-A постають як комплексний механізм фінансової підтримки інтегрованого розвитку прикордонних регіонів, що об'єднує країни Вишеградської четвірки навколо спільних пріоритетів розвитку культури й туризму, посилення інституційної співпраці, залучення громад до локальних ініціатив та поглиблення транскордонної інтеграції. Спільною логікою цих програм є зміцнення міжлюдських зв'язків і сталий розвиток прикордонних територій, що досягається через реалізацію як масштабних інфраструктурних, так і малих локальних проєктів. Практичні результати підтриманих ініціатив засвідчують їхню здатність генерувати довгостроковий соціально-економічний ефект, підвищувати спроможність місцевих громад і формувати передумови для подальшої інтеграції прикордонних регіонів у європейський простір співробітництва.

Відібрані для ілюстрації кращих практик проєкти транскордонного співробітництва між країнами Вишеградської четвірки характеризуються досягненням поставлених цілей і відповідністю отриманих результатів запланованим показникам, раціональним використанням фінансових, часових і людських ресурсів, а також стійкістю результатів після завершення фінансування. Важливими ознаками успішності проілюстрованих проєктів є релевантність як ключовий критерій відповідності проєктів реальним потребам регіонів і громад, інноваційність застосованих підходів і високий рівень залучення зацікавлених

сторін, здатність до масштабування, відтворення в інших регіональних і галузевих контекстах та транскордонність, що забезпечує узгоджену співпрацю прикордонних територій для спільного вирішення актуальних проблем по обидва боки кордону.

Реалізовані проекти транскордонного співробітництва країн Вишеградської четвірки є важливим джерелом формування кращих практик співпраці між громадами, регіонами та іншими публічними інститутами. Детальний розгляд проєктної діяльності засвідчує, що Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина продемонстрували результативні моделі транскордонних активностей, реалізованих у програмовому періоді 2014–2020 рр. за підтримки програм Interreg, які можуть бути використані як орієнтир для подальшого розвитку транскордонного співробітництва, зокрема за участі України. У цьому контексті ключове значення для вивчення та впровадження в Україні кращих ідей і практик має дія програм транскордонного співробітництва, насамперед програми Interreg NEXT, які охоплюють угорські, словацькі, польські, румунські та українські прикордонні території. Саме в межах цих програм створюються умови для реалізації транскордонних проєктів за фінансової підтримки інституцій ЄС, що відкриває реальні можливості для запозичення успішного досвіду та його подальшої адаптації й реалізації в українських реаліях.

Аналіз основних практик та зацікавлених сторін ТКС в Україні, зокрема на прикладі Закарпатської області, а також у країнах Вишеградської четвірки свідчить про те, що транскордонне співробітництво формує нові, ефективні управлінські практики, сфери, форми та стандарти співпраці. В умовах українських реалій ці можливості є надзвичайно затребуваними, зважаючи на євроінтеграційні процеси та необхідність підтримувати розвиток регіонів та держави у воєнний час та відновлення у післявоєнний період. Прикордонні території, попри те, що часто в теорії розцінюються як периферійні, володіють значним ресурсним потенціалом. Цей потенціал полягає у присутності багатьох ресурсів для ТКС: географічного розташування, транзитних можливостей, історичних зв'язків із сусідами, проживання етнічних меншин, які є додатковим містком для транскордонної співпраці, природних

ресурсів, які є часто спільними для сусідів, відповідно до інфраструктурного, загалом економічного розвитку.

Таким чином, розташування обабіч кордону та інструменти транскордонної співпраці формують можливості для соціального, економічного, екологічного, туристичного, культурного, політичного розвитку. У цьому випадку Закарпатська область України є вдалим майданчиком для напрацювання європейського досвіду багаторівневого врядування, реалізації політики згуртування завдяки програмам ТКС Європейського Союзу, а відтак екстраполяції досвіду на решту регіонів України. Крім того, Закарпатська область може стати візитною карткою України для ЄС завдяки успішним практикам ТКС, що демонструватиме потенціал як надійного і стабільного партнера, який мотивований і має потенціал розвиватися за європейськими стандартами.

Аналіз безпосередніх практик транскордонної співпраці у країнах Вишеградської четвірки та в Україні, здійснений на основі результатів опитування серед практиків та експертів, свідчить про існування спільних можливостей і викликів для публічних інститутів, які є основними учасниками ТКС, а також шляхів взаємного обміну досвідом. Найбільш оптимальними сферами для зміцнення партнерства за критеріями сфери є економіка, екологія, енергетика, туризм, культура, охорона здоров'я, транспорт, а за критерієм інституційної форми ТКС найбільший нерозкритий потенціал мають ЄОТС. На території Закарпатської області, України загалом є лише один прецедент застосування цього механізму. Водночас європейські партнери мають значний досвід у використанні різних інституційних форм (використання угод, побратимства міст, єврорегіонів), і зокрема можуть передати досвід застосування ЄОТС.

Також доречним для зміцнення потенціалу України є вивчення досвіду європейських партнерів у підготовці фахівців для ТКС, оскільки результати опитування серед зацікавлених сторін свідчать, що команда з недостатнім рівнем професійної фаховості як перешкода для ефективної співпраці визначена представниками з Вишеградської четвірки аж на п'ятому місці, тоді як українськими – на третьому. Опитування також свідчить про значні можливості для розширення та поглиблення ТКС, що демонструє близькість сфер, у розвитку яких є зацікавлені партнери, а також нестачу досвіду у використанні окремих

інституційних форм ТКС не лише українськими, але й європейськими практиками.

Корективи у дещо відмінний порядок затребуваності сфер співпраці у країнах Вишеградської четвірки та в Україні, наприкладі Закарпатської області, вносять відмінності у нагальних потребах для розвитку, що пояснюється також вимогами воєнного часу в Україні, а також досвідом та особливостями історичних зв'язків із сусідами по той бік кордону. Цілком імовірно, що ці пріоритети можуть суттєво змінитися після завершення російсько-української війни та набуття Україною статусу повноправного члена Європейського Союзу. Ці перспективи однозначно збільшать кількість точок дотику між українськими та європейськими зацікавленими сторонами у сфері транскордонного співробітництва. Але вже тепер нагальним завданням є напрацювання потенціалу, поглиблення досвіду, розширення кола практиків ТКС для формування привабливого іміджу України та її окремих регіонів, ефективні інструменти для чого надають транскордонні програми, відповідні форми та інструменти співпраці.

Очевидним є значний соціальний, економічний, інфраструктурний ефект від реалізації інструментів ТКС, зокрема для Закарпаття. Водночас незаперечним є також позитивний вплив ТКС для бенефіціарів із країн Вишеградської четвірки, про що свідчать описані під час опитування проекти: починаючи від збереження культурної спадщини до розвитку мережі велодоріжок, від побудови тематичних гральних майданчиків до управління кризовими ситуаціями, від створення та просування регіональних продовольчих брендів до побудови сміттесортувальних заводів, від побудови соціальних будинків до підвищення кваліфікації державних службовців. Не менш помітним є позитивний вплив ТКС на українське прикордоння, адже завдяки реалізованим проектам вдалося покращити надання медичних послуг, розвивати альтернативну енергетику, вдосконалювати захист і збереження навколишнього середовища, зокрема водних та лісових ресурсів, забезпечити послуги громадської безпеки тощо. Отже, ТКС для транскордоння країн Вишеградської четвірки та України є можливістю забезпечувати чи покращувати якість життєво важливих потреб та послуг для жителів у короткостроковій та у стратегічній перспективах.

КОРОТКА ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Гінек БЕМ (чес. Hynek Böhm)

Доцент, доктор філософії

Обіймає посаду доцента та дослідника кафедри географії Технічного університету Ліберця, Чеська Республіка та Університету Ополе, Республіка Польща

Наукові інтереси зосереджені на дослідженні кордонів та проблем транскордонного співробітництва у Центральній Європі, зокрема між Чехією та Польщею, стійкості транскордонної співпраці та занепаду її багатосторонніх форм.

Артур БОГАЧ (чес. Artur Boháč)

Доктор філософії

Працює асистентом професора на кафедрі географії Технічного університету Ліберця, Чеська Республіка

Досліджує проблеми соціальної географії, зокрема у регіонах Центральної Європи та Близького Сходу, фокусуючись на питаннях транскордоння та меншин. Є членом Дослідницької групи з питань кордонів та міграції Чеського географічного товариства.

Александр ДУЛЕБА (слов. Alexander Duleba)

Професор, доктор наук, доктор філософії

Обіймає посаду професора політології в Інституті політології Пряшівського університету, Словаччина, а також старшого дослідника Словацької асоціації зовнішньої політики.

У період 2021-2023 років працював радником Прем'єр-міністра Словацької Республіки з питань відносин з країнами Східної Європи

Його дослідницька та консультаційна діяльність сфокусована навколо питань міжнародних відносин, словацької зовнішньої політики, внутрішньої та зовнішньої політик країн Східної Європи, політик ЄС, а також парадипломатії субнаціональних політичних акторів.

Мелінда ШТЕНЕШ-БЕНЦІ (угор. Istenes-Benczi Melinda)

Докторка філософії

Обіймає посаду координаторки міжнародних зв'язків Центральноєвропейської служби з транскордонних ініціатив (CESCI), Будапешт, Угорщина, є членкинею дослідницької групи з транскордонного співробітництва

Вивчає питання національних меншин у транскордонному економічному співробітництві, сприйняття кордонів, розвиток транскордонного співробітництва, методи оцінки проєктів транскордонного співробітництва

Надія КІЧЕРА

Кандидатка політичних наук

Працює доценткою кафедри політології і державного управління Ужгородського національного університету, головою правління Центру дослідження та розвитку «Прикордоння»

Наукові інтереси зосереджені на проблематиці євроінтеграції, теорії міжнародних відносин, забезпечення прав національних меншин у країнах Центрально-Східної Європи, політичній аналітиці.

Йоанна КУРОВСЬКА-ПІШ (пол. Joanna Kurowska-Pysz)

Доцентка, докторка наук, докторка філософії

Обіймає посаду директорки Інституту дослідження територіальної та міжорганізаційної співпраці, Університет «Вища школа бізнесу» (University WSB), Даброва Горніча, Республіка Польща, завідувачки кафедри менеджменту, заступниці завідувача Школи підготовки докторів філософії згаданого університету. Є експерткою у сфері проєктного менеджменту, зокрема DG REGIO Європейської Комісії

Наукові інтереси сфокусовані на вивченні питань транскордонного співробітництва, територіальної та міжорганізаційної співпраці загалом, управління проєктами та менеджменту.

Мартін ЛАЧНИЙ (слов. Martin Lačný)

Доцент, доктор філософії

Працює на посаді доцента Інституту політології Пряшівського університету, Словаччина

Наукові та академічні інтереси сфокусовані навколо дослідження кордонів, регіонального економічного розвитку, економічної поведінки та корпоративної відповідальності.

Мирослава ЛЕНДЬБЕЛ

Професорка, докторка політичних наук

Обіймає посади проректорки з науково-педагогічної роботи Ужгородського національного університету, Україна, професорки кафедри політології та державного управління, директорки Науково-дослідного Інституту Центральної Європи цього освітнього закладу

Досліджує та є експерткою з проблематики транскордонного співробітництва, розвитку транскордоння країн Центральної Європи, місцевої демократії та багаторівневого врядування, політик Європейського Союзу.

Наталія МАРАДИК (слов. Nataliya Maradyk)

Доцентка, докторка філософії

Працює на посаді доцентки Інституту політології Пряшівського університету, Словаччина

Дослідниця вивчає питання демократії, глобалізації та транскордонного співробітництва, партійних систем у країнах Центральної та Східної Європи. В аналітичній діяльності співпрацює із Словацькою асоціацією зовнішньої політики.

Дюла ОЧКАЙ (угор. Gyula Ocskay)

Доктор філософії

Виконує функції Генерального секретаря Центральноєвропейської служби з транскордонних ініціатив (CESCI), Будапешт, Угорщина
Працює у сферах дослідження кордонів, врядування, регіональних наук

Оксана СВЄЖЕНЦЕВА

Кандидатка історичних наук, доцентка

Обіймає посаду начальниці відділу міжнародних зв'язків Ужгородського національного університету

Наукові та академічні інтереси сфокусовані на історії міжнародних відносин, сучасних європейських інтеграційних процесах, транскордонній співпраці та інтернаціоналізації вищої освіти.

Юлія ФЕТЬКО

Докторка філософії у галузі права, доцентка

Обіймає посади директорки Науково-дослідного інституту фундаментальних та прикладних досліджень європейського територіального співробітництва, доцентки кафедри міжнародного права Ужгородського національного університету

*Наукові інтереси зосереджені на праві Європейського Союзу, правовому регулюванні процесів європейської інтеграції, дослідженні правових механізмів територіального співробітництва ЄС, а також на правових аспектах взаємодії національної правової системи України з правом Європейського Союзу, включно з процесами адаптації законодавства до *acquis communautaire* ЄС.*

Міхал ЦІРНЕР (слов. Michal Cirner)

Магістр, доктор філософії

Обіймає посаду асистента професора та секретаря Інституту політології Пряшівського університету, Словаччина

Науковець досліджує питання публічної політики та публічного управління, місцевого самоврядування та транскордонного співробітництва, політичної та партійної системи у Словацькій Республіці. Періодично публікує аналітичні огляди та коментарі у впливових виданнях Словаччини.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

(М. Лендъел, Й. Куровська-Пиш, М. Лачний, Д. Очкай)3

Розділ 1. ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ

ГРУПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ *(М. Лендъел)*5

Розділ 2. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ФОРМ ТРАНСКОРДОННОГО

СПІВРОБІТНИЦТВА: ДОСВІД ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ ТА УКРАЇНИ *(Ю. Фетько)*98

Розділ 3. ПРАКТИКА ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ:

РЕАЛІЗОВАНІ ПРОЄКТИ *(О. Свєсженцева)*133

Розділ 4. ПОТОЧНИЙ СТАН ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ

ЧЕТВІРКИ ТА УКРАЇНІ (ЗАКАРПАТТЯ): ТОЧКА ЗОРУ ПРАКТИКУЮЧИХ ФАХІВЦІВ *(Н. Кічера)*180

ВИСНОВКИ

(Г. Бем, А. Богач, А. Дулеба, М. Іштенеш-Бенці, Н. Кічера, Й. Куровська-Пиш, М. Лачний, М. Лендъел, Н. Марадик, Д. Очкай, О. Свєсженцева, Ю. Фетько, М. Цірнер)209

КОРОТКА ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ217

Наукове видання

**У ПОШУКАХ КРАЩИХ ФОРМ
ТА ПРАКТИК ДЛЯ УКРАЇНИ:
ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
В КРАЇНАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ**

Колективна монографія

**За ред. М. Лендьел, Д. Очкая,
Й. Куровської-Пиш, М. Лачного**

Коректура
Оксана Дудаш

Верстка
Андріана Бродич

Гарнітура Times New Roman
Формат 60x84/16.
Ум.друк.арк. 12,90. Обл.вид.арк. 10,68.
Зам. № 1. Тираж 50 прим.

Оригінал-макет виготовлено
у редакційно-видавничому відділі ДВНЗ «УжНУ»
88000, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89.
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua

Видавництво УжНУ «Говерла».
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
*Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 32 від 31 травня 2006 року*